

BNP – ET TYRANNISK TAL?

GDP – A TYRANNICAL NUMBER?

Af Anne Sophie Scavenius & Stine Vejen Eriksen

Copenhagen Business School - Cand.merc.(kom.) 2011

Kandidatafhandling

9. september 2011

Vejleder: Mikkel Flyverbom

Antal anslag: 227.381

Summary

In this thesis argue show that numbers and measures are not just simply neutral tools for structuring our world. Numbers – just like words - can play an important role in influencing our understanding of things, and make us act differently than had we not had the measures. We focus on the broadly accepted and frequently used measure for national growth - Gross domestic product (GDP). GDP refers to the market value of all final goods and services produced in a country in a given period. GDP is used broadly to compare national growth between countries.

GDP is represented by one single number. In our thesis we criticize this simplification of a whole nation to one tyrannical number. This limits the truth about our actual growth level and simplifies our understanding of growth. GDP is an empirical example of how numbers can transform into simplified messages about our world. In this thesis our aim is to understand further how measures like GDP become accepted institutions in our world and how such measures influence our understanding of growth. We will address this by answering the following research question: *How has the use of GDP become an institution and what are the consequences of this for our understanding of growth in Denmark?*

To address the research question we use a discourse analytic approach that helps us exploring the research field further. First, we investigate the history of GDP and how GDP has become an institution in Denmark. This will give us an impression of what key elements are at play when indicators like GDP become accepted ways of measuring the world. One of the reasons are that GDP has met a need to measure countries' production and growth. Eventually, it has become a measure for comparing economies between countries, and with no officially integrated alternatives in Denmark, GDP has become the dominating measure for growth.

Second, we investigate how GDP can be seen as tools for governing and as an act of power. Through public debate certain patterns are created around the identification of 'GDP' and 'growth' that influence the way we think of growth and the way we act upon it. However, some elements are excluded from the pronunciation of GDP such as environmental and

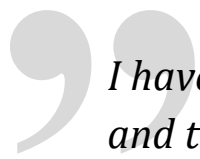
humanitarian concerns. We argue that GDP constitutes “the national” (us vs. them) and that it creates certain subject positions including the “the good citizen” and “the irresponsible consumer”, which can be seen to influence our behavior.

In our findings, we show that measures like GDP are not just neutral mechanisms for structuring our world. They are active co-creators and actively co-created in our modern social world, which leads to a need for understanding further the power processes that are at play around GDP.

Indholdsfortegnelse

1.0 Indledning	6
1.1 Problemfelt	7
1.2 Formålsbeskrivelse	9
1.3 Læsevejledning	10
2.0 Metodiske overvejelser	15
2.1 Videnskabsteoretisk tilgang	15
2.2 Kommunikativ forståelsesramme	17
2.3 Teoretisk fundament	18
2.4 Empirisk korpus	22
2.4.1 Empiri i den genealogiske analyse	23
2.4.2 Empiri i den arkæologiske analyse	23
2.4.3 Udvælgelseskriterier: Artikler	24
2.4.4 Udvælgelseskriterier: Interview	25
2.4.5 Udførelse af interviews	26
2.4.6 Kodning af artikler og interviews	27
2.5 Analysestrategi	28
2.5.1 Genealogisk diakron analysestrategi	30
2.5.2 Arkæologisk synkron analysestrategi	30
3.0 Introduktion til BNP som begreb	33
3.1 BNP's nuværende eksistensgrundlag	34
3.2 Kritikken af BNP	35
3.2.1 Klassiske opgørelsesproblemer og usikkerhedsfaktorer	35
3.2.2 Kritik af BNP som velfærdsindikator	37
3.2.3 Kritik af BNP's klassificeringen af verden	40
4.0 BNP's genealogi	43
4.1 Tallenes historie	43
4.2 BNP's oprindelse	44
4.3 BNP's udbredelse og kampen om BNP's anvendelse	46
4.4 Alternativer opstår	47
5.0 Introduktion til den arkæologiske analyse	50
6.0 Problematiseringer	57
6.1 BNP overser den bæredygtige vækst	58
6.2 BNP som redskab til manipulation	59
6.3 Risikotænkning i problematiseringen af BNP	60
6.4 BNP negligerer forskelle i økonomi og velfærd	62
6.6 Delkonklusion	64
7.0 Narrativer	66
7.1 Velstandsdiskursen og velværediskursen	67
7.2 Styring af styring	69
7.3 Det nationale vs. det internationale	72
7.4 Privat forbrug og økonomisk krise – både en trussel og en hjælp	72
7.5 Dominans og modstand	76
7.6 Metaforer om vækst	77
7.6.1 Vækst som en sport	78
7.6.2 Vækst som en maskine	80

7.7 Delkonklusion.....	82
8.0 Kortlægning af elementerne i vækstarenaen	83
9.0 Effekter	93
9.1 BNP, vækst og det nationale.....	93
9.1.1 BNP som national grænsedrager.....	93
9.1.2 Det nationale som konstituerende for BNP og vækst.....	95
9.2 Subjektpositioner og ulige magtforhold.....	96
9.2.1 "Den gode medborger" vs. "Den arbejdsløse".....	97
9.2.2 "Den ansvarsløse forbruger"	99
9.4 Delkonklusion.....	101
10.0 Diskussion	104
11.0 Konklusion	106
12.0 Perspektivering	112
11.1 Er en afskaffelse af BNP så vejen frem?	112
11.2 Når du siger vækst, hvad mener du så egentligt?.....	113
13.0 Litteratur og empiri	115
13.1 Litteratur.....	115
13.2 Empiri.....	119
13.2.1 Artikler.....	119
13.2.2 Interviews.....	121
13.2.3 Konference.....	122
13.3 Kilder til kapitelcitater	122
14.0 Bilag	124

*I have often admired the mystical way of Pythagoros,
and the secret magic of numbers*

Thomas Browne, *Religio Medici*

1.0 Indledning

Hvad er konsekvenserne ved at forsimple en hel nation til et enkelt tal? Tal og modeller kan være forførende enkle og smukke. De kan give økonomer et simpelt værktøj og få økonomi til at fremstå som en eksakt videnskab. Tal simplificerer verden og kan få nationaløkonomien til at virke overskuelig. Men at lade sig forføre af tallenes enkelhed kan være farligt. Hvorledes påvirker det vores samfund, at en stor del af de vigtige beslutninger træffes på baggrund af forenklinger? Kan bruttonationalproduktet (BNP) virkelig sige noget om et helt lands velfærd? Det indlysende svar er nej. For BNP måler ikke velfærd, men velstand!

Mange mener, at det økonomiske måleredskab BNP, ligesom et vejkort, er med til at gøre verden mere overskuelig. Verden over systematiserer vi og sætter tal på stort set alt, hvad vi gør. Det er en del af den moderne samfundsform, at det skal være muligt at klassificere verden i tal og målbare enheder, blandt andet fordi det åbner for et sammenligningsgrundlag, og muligheden for at evaluere, forbedre og forny vores omgivelser. BNP hjælper os med at forstå produktionen i vores land og vores nationale vækstkurve i forhold til andre lande. Det sker ved at det opgøres i ét enkelt tal, som danner udtryk for Danmarks væksthiveau som helhed. Det kan dog argumenteres, at selvom vi ser BNP som en objektiv repræsentation af vores væksthiveau i Danmark, kan måleredskabet i sig selv være med til at skabe visse sandheder ud fra de enheder, der medregnes i BNP. Samtidig skabes der sandheder ud fra den offentlige konstruktion af BNP, som blandt andet defineres i offentlige medier, blandt økonomer og blandt forskere.

Den stigende interesse for at forske i målinger og standardiseringer i den økonomiske, politiske og sociale sfære har givet anledning til spørgsmål om styring. Det ses blandt andet, at nye former for styring i form af måleredskaber som BNP i denne sammenhæng erstatter den centrale statsstyring, som vores samfund tidligere har været koblet op på. Gennem vores nye måder at opgøre verden i tal på, sker der i praksis en form for reorganisering og redefinering af det lokale, hvor styring opstår lokalt på basis af noget, der er blevet fastlagt globalt. Det leder til spørgsmål om, hvordan måleenheder som BNP konstituerer sociale domæner og kontekster i Danmark, hvorfor BNP er blevet herskende frem for alternative målemetoder til vækst, hvordan BNP udspilles i social praksis, hvordan samfundet

kommunikativt er med til at konstruere en virkelighed omkring BNP og hvilke effekter, man deraf kan udlede, at måleenheder har for vores forståelse af verden.

1.1 Problemfelt

Vi undersøger i dette speciale det faktum, at indikatorer og standarder som BNP ikke kan ses som neutrale og objektive teknologier. Specialet har til formål at vise, hvorledes det økonomiske måleredskab BNP indebærer centrale styringsmæssige egenskaber, der kan være med til at konstruere vores verden på bestemte måder og dermed styre vores tankegang og handlerum i forhold til vækst. Med udgangspunkt i at økonomiske måleredskaber således ikke blot er simple repræsentationer af en ekstern virkelighed, undersøger vi, hvordan BNP er med til at skabe særlige genstandsfelter, subjektpositioner og magtrelationer med betydning for vores forståelse af vækst.

Problematiseringen af BNP bunder i en problematisering af tal. Tal bliver ofte fremstillet som absolutte sandheder, der ikke kan diskuteres, hvilket giver et forsimplet verdensbillede. Tal benyttes eksempelvis fortolkende og kontrollerende, når journalister på baggrund af en given statistik skriver om verden i forenklede vendinger. Samtidig har tal en række fællestræk med sproget, f.eks. når man ser dem i en diskursiv sammenhæng. Sproglige diskurser kan virke konstituerende for folks forståelser og handlemønstre og forme vores verden ved at stille særlige subjektpositioner, objekter, rationaliteter, passiver og aktiver til rådighed (Jørgensen & Phillips, 1999). Opgjort som ét enkelt tal kan BNP dermed siges at besidde en form for styringsmekanisme, der påvirker vores forståelse af vækst. Når vi taler om vækst i BNP vil visse ting, der ikke passer ind i denne måde at italesætte vækst på, blive ekskluderet fra debatten. Overfører man tankerne fra diskursteorien til et matematisk univers, hvor tal, her eksemplificeret ved BNP, udgør ”offentlige sandheder”, kan det argumenteres, at BNP besidder styringsmæssige egenskaber, der ligner de sproglige diskursers. Der har i litteraturen været begrænset fokus på tal og måleredskabers iboende styringsmekanismer, og vi har på den basis udformet en problemformulering, der skal hjælpe os med at forstå, hvordan økonomiske indikatorer som BNP etableres i samfundet, hvordan det påvirker vores hverdag og hvilke magtforhold, der på den baggrund ligger i, at vi forstår verden gennem tal. Vi vil således tage udgangspunkt i følgende undren:

Hvordan er brugen af BNP blevet en selvfølgelighed, og hvilke konsekvenser har det for vores forståelse af vækst i Danmark?

For fyldestgørende at besvare denne problemformulering vil vi præsentere et kort overblik over BNP's eksistensgrundlag og den kritik, der løbende er blevet fremsat omkring BNP. Derefter, for at forstå institutionaliseringen af BNP i det danske samfund, laver vi en genealogi over BNP's fremkomst og udvikling, som skal synliggøre, hvordan BNP er blevet et naturligt mål for vækst. I analysen af BNP's styringsmæssige karakter, vil vi efterfølgende undersøge den debat, der foregår omkring BNP. Det gør vi i en arkæologisk diskursanalyse, hvor vi ser på de diskurser, der eksisterer og opstår omkring BNP som mål for vækst. Her finder vi det særligt interessant at se på BNP's indvirkning på normer, risici, politik, medier, individer og andre aktører og institutioner. Overordnet set skal første del af specialet hjælpe os med at synliggøre, hvordan BNP er blevet en institution, mens anden del skal give en forståelse for de styringsmekanismer, der udspringer fra brugen af BNP og hvilke handlinger og forståelser, der ekskluderes på basis af dette. Er der eksempelvis noget, vi "ikke kan tale om", når vi definerer vækst ud fra BNP?

Som vi nævnte indledningsvis, bliver BNP i det offentlige rum anvendt i henhold til velfærds- og vækstdebatten i isolation fra resten af nationalregnskabet. Der fremsættes ofte fra politisk side mål om vækst i BNP. F.eks. har regeringen i sin 2020-vækstplan en målsætning om, at Danmark skal være blandt de ti rigeste lande i verden i 2020 målt i BNP pr. indbygger (Statsministeriet, 2010). I det offentlige rum sættes der ofte lighedstegn mellem højt BNP og velfærd (Kærgård, 2011). Denne anvendelse af BNP som et udtryk for velfærd, stammer fra ideen om, at *"...øget velstand kan bruges til at forbedre områder, der vurderes centrale for velfærden. Endvidere er BNP godt korreleret med en række faktorer, der har betydning for velfærden, bl.a. arbejdsløshed, sundhed og uddannelse."* (Kramp, 2010: 94). Vi ønsker at problematisere denne tilgang, idet vi blandt andet kan konstatere, at på trods af BNP's voldsomme stigning de seneste år, at vores levestandard i monetære termer er forbedret, og at den teknologiske udvikling har været omfattende de seneste 50 år, har mennesket, for hvem disse levevilkår er "forbedret", aldrig været mere stresset, haft så usund en livsstil og haft så udbredte miljø- og forureningsmæssige udfordringer. Vores kritik af BNP vil i specialet derfor have en filosofisk karakter, hvor vi ønsker at

problematisere og vise de tanker bag BNP, som ofte bliver taget for givet. Vi vil i det følgende uddybe vores rationale for- og formål med at skrive specialet.

1.2 Formålsbeskrivelse

Vi har i specialet valgt en filosofisk-samfundskritisk tilgang til nationaløkonomi og statistiske måleredskaber. Formålet med det er, at vi vil vende konventionel viden og antagelser på hovedet ved at udfordre de eksisterende synspunkter omkring BNP. Det gør vi i vores analyse ved at stille os kritiske overfor BNP-begrebet og dets effekter. Vi tager udgangspunkt i det, Sandberg og Alvesson betegner som ”disruptive problematization”, der *”...aims at confronting or preventing a particular logic from being outlined.”* (Sandberg & Alvesson, 2011: 39). Med andre ord vil vi problematisere en ukritisk brug af BNP. Vores problemformulering er af denaturaliserende karakter og danner basis for at undersøge hvad, der styrer de forestillinger og antagelser, der ligger til grund for mange af de beslutninger, der bliver taget i vores samfund i dag. I overensstemmelse med Foucault er det vores mål at vise, at måling af vækst i BNP ikke er en naturlighed, og vi vil gennem problematiseringen vise, *”...how and to what extent it might be possible to think differently, instead of what is already known.”* (Foucault, 1992: 9). Et centralt mål med specialet er derfor at udfordre reproduktionen og fortsættelsen af BNP som en naturlighed. Det gør vi ved at stille os kritiske overfor brugen af BNP, som ofte bliver set som et hjælpsomt måleredskab og en naturlighed i vores hverdag (Sandberg & Alvesson, 2011).

Set fra et teoretisk og forskningsmæssigt perspektiv er det samtidig vores formål med specialet at udfordre og udvikle den nuværende teori om diskurser, som ikke hidtil har fokuseret på tals konstituerende effekt. Med andre ord kan diskursteoretiske perspektiver med fordel overføres til analysen af økonomiske og matematisk-statistiske modeller og deres konstituerende effekt på vores fælles forståelser, opfattelser, handlinger og diskussioner. Det gør vi ved at kaste lys over BNP’s styringsmæssige egenskaber.

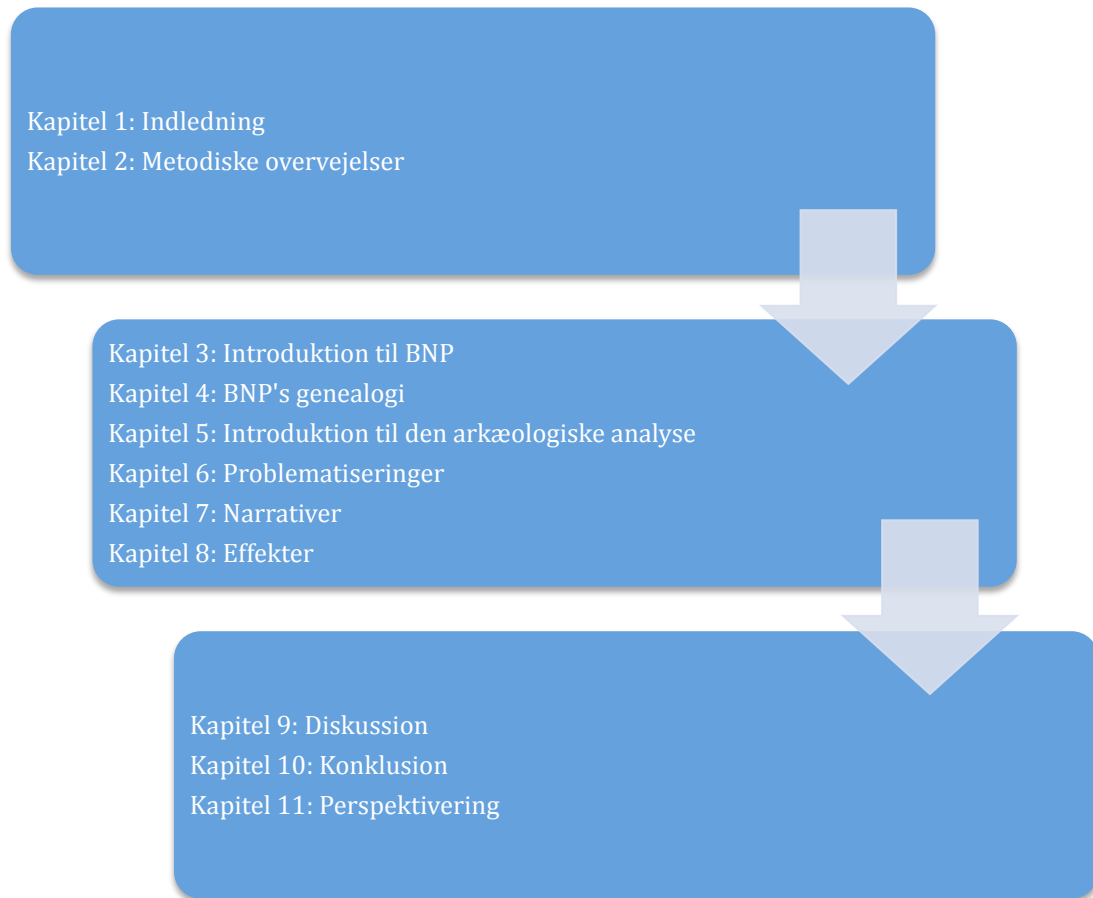
BNP har siden sin oprindelse været stærkt omdiskuteret i henhold til, hvorvidt måleredskabet udgør et korrekt mål for økonomisk vækst, og hvorvidt essentielle samfundsmæssige aspekter såsom miljø bør udelades. Det er ikke formålet i nærværende

speciale at redegøre for disse diskussioner i sig selv, om end de vil fungere som en afklarende del af vores indledende analyse. Det primære formål med besvarelsen af projektets problemformulering er i højere grad at belyse etableringen af BNP i Danmark og de styringsmæssige processer, der gemmer sig i brugen af økonomiske måleredskaber som BNP. BNP udgør et empirisk eksempel på et måleredskab, vi mener, har egenskaber, der påvirker, hvordan vi kan tale om vækst og hvilke handlerum, der udstikkes af vækstdebatten.

Projektets resultater vil danne basis for videre forskning i, hvordan statiske måleredskaber påvirker vores forståelser af ting. I relation til føromtalte diskussioner omkring brugbarheden af BNP som et mål for vækst mener vi, at det er altafgørende at forstå, hvordan BNP påvirker os i hverdagen. I tider med recession og finansiell krise, som hver dag dominerer debatten i de danske medier omkring vækst, er det relevant at forstå, hvorfra vi henter vores forståelser og handlemønstre omkring den nationale vækst og hvorfor. Vi vil i det følgende gennemgå strukturen for specialet.

1.3 Læsevejledning

For at få et overblik over, hvordan vi vil besvare vores problemformulering, præsenterer vi i det følgende specialets struktur i en model og kapitelbeskrivelser. Her kan læseren få indblik i, hvad de enkelte kapitler i specialet indeholder, og afsnittet kan med fordel benyttes som læsevejledning for specialet:

Kap. 1: Indledning

Her introduceres specialets genstandsfelt BNP, og der bliver gjort rede for relevansen af emnet for specialet. Endvidere præsenteres her specialets problemformulering, som vil være styrende for projektet.

Kap. 2: Metodiske overvejelser

Her opridses de metodiske overvejelser, der ligger til grund for analysen i specialet. Der argumenteres for valget af videnskabsteoretisk perspektiv, teori og empiri gennemgås, og hvordan afgrænsningen i forhold til dette har fundet sted. Ligeledes gennemgås det hvilken relevans teorien og empirien har for besvarelsen af vores problemformulering, og vores kommunikative forståelsesramme og analysestrategi præsenteres.

Kap. 3: Introduktion til BNP

Her præsenteres specialets genstandsfelt BNP. Indledende gennemgås BNP's eksistensgrundlag samt den gængse kritik af BNP. Herefter præsenteres vores egen kritik af BNP,

Kap 4: BNP's genealogi

I dette kapitel analyseres BNP's oprindelse og historie i en genealogi. Der fokuseres på de diskursive kampe, der har ligget til grund for BNP's etablering i Danmark. Kapitlet udgør specialets første analysedel, den genealogiske analyse, hvor det konkluderes, hvordan BNP er blevet en selvfølgelighed i det danske samfund.

Kap. 5: Introduktion til den arkæologiske analyse

Her introduceres specialets anden analysedel, den arkæologiske analyse. Det klarlægges hvilke aktører, der er med til at forme BNP-diskursen og vores forståelse af vækst, og hvem afsenderne er af den empiri, der udgør grundlaget for vores analyse. Kapitlet fungerer som introduktion og baggrund for de efterfølgende tre kapitler, der analyserer hvilke konsekvenser BNP har for vores forståelse af vækst i Danmark.

Kap. 6: Problematiseringer

I den arkæologiske analyses første afsnit analyseres det, hvordan problematiserer italesætter BNP og vækst, og hvor der ses forsøg på at gøre op med den selvfølgelige brug af BNP som måleredskab for vækst, som vi har identificeret i vores genealogiske analyse.

Kap. 7: Narrativer

I den arkæologiske analyses andet afsnit illustreres det hvilke rationaler, der er blevet de dominerende om BNP i det offentlige rum. Der identificeres to overordnede diskurser, velstands- og velværediskursen, som analyseres. Hernæst udføres en tekstnær metaforanalyse, der giver indblik i de narrativer og den interdiskursivitet, der anvendes til at italesætte vækst. For at skabe et overblik over de rollefordelinger, der skabes i diskurserne om BNP, opstilles disse i aktantmodeller. Diskursernes italesættelser kortlægges i "situational maps" for at visualisere indholdet i de fremanalyserede diskurser. Derefter samles kortlægningerne med kortlægningerne af aktører fra introduktionskapitlet i et

”relational map”, der visualiserer vores konklusioner og er et redskab til at analysere, hvilke effekter narrativerne har.

Kap. 8: Effekter

I den arkæologiske analyses tredje afsnit analyseres det, hvilke konsekvenser og effekter italesættelserne om BNP har, hvilke subjektpositioner de stiller til rådighed, hvad der ekskluderes, samt hvordan italesættelserne om BNP er med til at drage særlige grænser mellem nationer, individer og mentaliteter.

Kap. 9: Diskussion

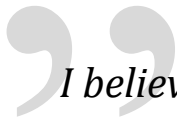
I dette afsnit diskuterer vi, hvorledes BNP’s sedimentering, som vi har analyseret i vores genealogiske del af diskursanalysen, kommer til udtryk i vores empiri. Ligeledes reflekterer vi over, hvorledes vi i analysen har vist at denne sedimentering ikke længere er intakt samt hvor det stiller os i dag.

Kap. 10: Konklusion

Her præsenteres et samlet overblik over projektets konklusioner, og hvilke implikationer vores resultater indebærer. Afsnittet kan læses i direkte sammenhæng med problemformuleringen, og udgør samtidig en base for videre forskning i emnet.

Kap. 11: Perspektivering

Her breder vi nogle af specialets konklusioner ud. Der reflekteres over brugbarheden af alternativer til BNP samt vores dagligdagsbrug af vækstbegrebet.

I believe that one of the meanings of human existence – the source of human freedom – is never to accept anything as definitive, untouchable, obvious, or immobile. No aspect of reality should be allowed to become a definitive and inhuman law for us.

Michel Foucault, 3. november 1980

2.0 Metodiske overvejelser

For at give et indblik i fundamentet for vores analyse, vil vi i dette afsnit præsentere vores teoretiske og empiriske overvejelser for specialet. Disse overvejelser har betydning for vores forskningsresultater, idet den udvalgte teori og empiri har indflydelse på vores analytiske blik og de konklusioner, vi kan drage af vores forskning. Metodeafsnittet skal skabe transparens i de slutninger og argumentationer, der peger frem mod vores konklusion. Overordnet benytter vi os i specialet af en samfundsvidenskabelig metode, idet vi søger at producere viden om samfundet og dets mekanismer (Andersen, 2008). Vores metode er kvalitativ, og vi har en induktiv tilgang til projektet, som Andersen kalder ”opdagelsens vej”, idet vi tager udgangspunkt i enkelttilfælde og ønsker at drage mere generelle konklusioner om en generel lovmæssighed (Andersen, 2005).

Vi lægger ud med at gøre rede for valget af det socialkonstruktivistiske blik, og hvordan det påvirker specialets undersøgelser. Herefter gennemgår vi de teorier, der ligger til grund for vores analyse og den ramme, vi placerer vores analyse i. Vi har lagt vægt på at udvælge teorier, der kan indfange erhvervsøkonomiske og kommunikative perspektiver, og som samtidig understøtter vores kritiske blik på BNP som måleredskab. Vi vil i gennemgangen af teorien behandle de bidrag og begrænsninger, teorierne udgør, og gøre rede for vores afgrænsning fra brug af alternativ teori. Efterfølgende beskriver vi projektets empiriske base, som danner grundlag for specialets analyser. Vi argumenterer for valget af den kvalitative metode til indsamling af empiri, og hvordan strategien for empiriindsamlingen er koblet til vores videnskabsteoretiske og forskningsteoretiske position. For at få en forståelse for vores vidensfundament i specialet, vil vi i det følgende gøre rede for vores videnskabsteoretiske tilgang.

2.1 Videnskabsteoretisk tilgang

Vi besvarer vores problemformulering ud fra et socialkonstruktivistisk udgangspunkt med fokus på den erkendelsesteoretiske variant, idet den beskæftiger sig med viden om den sociale virkelighed (Fuglsang & Olsen, 2004), og vi vil i vores analyse fremhæve de konstruerede virkeligheder, som de kommer til syne i italesættelserne af BNP.

Socialkonstruktivismen ser ikke forholdet mellem struktur og aktør som årsag/effekt, men tematiserer den sociale virkelighed som et forhold mellem muliggørende og begrænsende strukturer og refleksive subjekter (Esmark et al., 2005). Perspektivet giver os derfor begreber til at analysere muliggørende og begrænsende strukturer omkring BNP og mulighed for at se på BNP's omgivelser som refleksive aktører. Det er relevant for at forstå den sociale virkelighed, der konstrueres om BNP og de mekanismer, der ligger til grund for vores forståelse af vækst.

Med socialkonstruktivismen som videnskabsteoretisk værktøj arbejder vi ud fra to principper om konstruktivisme; dels erkender vi, at vi som analytikere selv er med til at konstruere vores analyseresultater. Som analytikere formes vores virkelighed af vores erkendelse af den (Clarke, 2005) hvilket betyder, at den viden og erkendelse, vi får af BNP, ikke nødvendigvis er en direkte afspejling, men influeret af vores egen fortolkning af BNP og vækstdebatten. Derfor er vores viden om BNP og vækstdebatten en social konstruktion, der ikke repræsenterer den sociale virkelighed i sig selv.

Vi benytter den kvalitative metode¹ og betragter vores forskningsfelt som et subjekt, hvorved der opstår en kommunikationsproces mellem os som analytikere og vores undersøgelsesobjekt (Fuglsang & Olsen, 2004). Den kommunikationsproces kan ses som medkonstituerende for vores opfattelser af det talte og det skrevne, idet den indebærer, at vi forholder os refleksivt og fortolkende til vores empiriske materiale.

Samtidig erkender vi, at empirien, vi undersøger, indgår i en social sammenhæng, hvor der "forhandles" om forståelser. Berger & Luckman forklarer dette ved, at samfundets opfattelser formes og skabes i en forhandlingsproces om at tillægge objekter, begivenheder og handlinger mening (ibid.). Disse forhandlinger foregår som "...*social worlds (that are) as much constituted by materiality as the other way around*" (Miller 1998: 3 i Clarke, 2005: 153). Idet intet ligger fast i forhandlinger af forståelser, kan forhandlingerne om BNP ses som konstruktioner, vi som forskere analyserer på. I vores empiri konstrueres en virkelighed om BNP på basis af sproglige diskurser, hvilket ifølge medfører, at vi i vores analyse

¹ Argumentation for valget af dette vil fremgå i efterfølgende afsnit.

funderer vores forskningsresultater på et subjektivt grundlag (Fuglsang & Olsen, 2004). Dette udgør et grundprincip for den socialkonstruktivistiske forståelse og analysemetode, og det påvirker, hvorledes vi ser på, hvordan holdninger til BNP og vækst konstrueres socialt.

Socialkonstruktivismen er særligt relevant som videnskabsteoretisk perspektiv for dette speciale, da det anerkender, at fænomener ikke er evige og uforanderlige, men bliver til via historiske og sociale processer (Clarke, 2005). I vores indledende genealogi, som undersøger institutionaliseringen af BNP i det danske samfund og historiske og sociale aspekter omkring institutionaliseringsprocessen, er dette særligt relevant. Fænomener som BNP institutionaliseres og ændres over tid på basis af nye fortolkninger og erkendelser. Sproget spiller en afgørende rolle for institutionaliseringsprocessen, idet man kan se det som en form for social handling – og dermed et forsøg på at påvirke det omgivende samfund (Fuglsang & Olsen, 2004). Vores resultater i specialet er betinget af, at intet ligger fast i mennesket, og at vores forståelser er et resultat af ydre sociale påvirkninger, der forandres over tid. Det vil vi senere se i vores arkæologiske analyse af de diskursive konstruktioner af BNP, hvor vi ser BNP's betydning i et relationelt perspektiv. Vi inddrager den sociale kontekst, BNP indgår i og den kommunikation og forhandlinger, som er med til at forme vores forståelse af vækst. Socialkonstruktivismen udgør et relevant videnskabeligt perspektiv for vores problemfelt, idet det sikrer, at vi er bevidste om de konstruktioner, der finder sted i vores forskningsmæssige position, og hos de empiriske felter, vi analyserer. Vi vil i det følgende gøre rede for vores kommunikative forståelsesramme i specialet.

2.2 Kommunikativ forståelsesramme

Selvom vi i specialet arbejder ud fra et makroøkonomisk og samfundsvidenskabeligt genstandsfelt, er det vigtigt at understrege vores kommunikative udgangspunkt, som vores interesse for BNP udspringer af. I forlængelse af vores videnskabsteoretiske ståsted arbejder vi ud fra en tankegang om, at individet gennem sine talehandlinger er med til at skabe verden. Vi anskuer således sproget som en skabende instans, og ser på effekten af de sproglige konstruktioner af BNP. Vores kommunikative forståelsesramme handler grundlæggende om at forstå kommunikation og meningsdannelse i det offentlige rum, herunder hvordan vi kan forstå tal og måleredskaber som en kommunikationsform. BNP kan

eksempelvis forstås som en kommunikationsform, hvor aktører er med til at skabe betydningen og konteksten. Vores grundinteresse bunder i, hvordan tal som kommunikationsform kan fungere som styringsmekanismer. Vores kommunikative forståelsesramme har betydning for vores valg af teori og analysestrategi, som vi vælger på basis af, at de skal kunne besvare problemstillinger inden for det erhvervsøkonomiske og kommunikative felt. Vi vil i det følgende gøre rede for vores teoretiske, analysestrategiske og empiriske fundament.

2.3 Teoretisk fundament

Teoretisk arbejder vi i specialet inden for en *governmentality*-ramme. Med *governmentality* forstår vi de styrings ('govern') mentaliteter ('mentality'), der er herskende i den offentlige debat om BNP. Samtidig ser vi BNP som en form for *governmentality* i sig selv, da BNP som måleredskab indebærer særlige måder at tænke vækst på. Vi vil nu gennemgå, hvad det indebærer at arbejde ud fra en *governmentality*-teoretisk ramme, hvilke begreber vi benytter os af, og hvad vi ønsker at opnå med dette. For klarheds skyld fremhæver vi begreber, der har analytisk relevans med *kursiv*.

Vi tager udgangspunkt i Michel Foucaults definition af *governmentality* og analyserer den magt og de *styringsrationaliteter*, der er med til at påvirke vores forståelser af vækst i det moderne samfund. Vi undersøger således i henhold til vores problemstilling om BNP relationen mellem stat og borger i en situation, hvor styring og forpligtelse kontra autonomi og frihed udgør en stor udfordring for den danske stat. Viden om dette er relevant for at kunne besvare vores overordnede undren om, hvordan BNP som styringsredskab er med til at påvirke vores forståelser af vækst. *BNP-diskurserne*, forstået som de offentlige *italesættelser*, der handler om BNP og vækst, er med til at skabe særlige forståelser og strukturer for den måde, vi tænker og handler på.

En af de måder *governmentality*-perspektivet er blevet brugt på er gennem diskursanalysen (Dean, 2006), og vi har valgt at undersøge italesættelserne af BNP med udgangspunkt i Foucaults diskursteori. Her er Mitchell Dean (2006) velegnet som inspirator, idet han benytter diskursteorien til at fortolke Foucaults *governmentality*-begreb. Dean læser i høj

grad Foucault og governmentality-litteraturen med sociologiske briller, og han ligger derfor i god tråd med vores socialkonstruktivistiske blik. Eksempelvis sætter han governmentality-analytikken i relation til Ulrich Beck og hans forståelse af Risikosamfundet (ibid.), hvilket vi inkorporerer i vores analyse. Den måde risici italesættes på i det moderne samfund i relation til BNP kan ses som et af mange eksempler på styringsrationaliteter, der er med til at skabe særlige subjektiveringer og problematisere ”farerne” ved vores samtid.

Diskursanalysen er ligesom governmentality-begrebet udviklet inden for socialvidenskaben. Den ser sproguniverset som en form for interaktion, hvori der sker en særlig meningsdannelse. I diskursteorien opfattes verden som ustabil, flertydig og kaotisk i kraft af forskellige konstruerede betydninger, hvilket giver en forbigående orden og struktur. Dermed bliver sprogbrugen et socialt fænomen; det er i sproget, at betydningsstrukturer fastlægges (Jørgensen & Phillips, 1999). Når den verden, vi handler i, konstant forandres, vil menneskets identitet og handlinger også være under forandring og til forhandling. Diskursteorien er relevant til at forstå de processer, der konstant skaber, stabiliserer og forandrer den diskursive kontekst for vores tale, tanker og handlinger om BNP. Foucault mener, at italesættelser kan iagttages som begivenheder, der er med til at skabe eksistens og samhørighed gennem italesættelse (ibid.). Vi betragter derfor i specialet italesættelserne om BNP som fælles forståelser og differentierede positioner, der gives mening i forhold til hinanden, hvorved der skabes en meningsafgrænsning. De diskurser, vi identificerer, er baseret på deres egen afgrænsning fra andre diskurser – eksempelvis når der skabes enighed om, at BNP i højere grad skal medtage miljøudfordringer i beregningen af vækst frem for det modsatte.

På et overordnet plan er governmentality-perspektivet et studie af organiserede praksisser, som mennesket styres igennem – praksisser, som producerer sandhed og viden, og derved former, styrer og skaber mennesket, der som socialt og kulturelt produkt etableres som subjekt (Dean, 2006). Vi benytter Dean til at forstå, hvordan den danske befolkning etableres som subjekter i henhold til BNP – hvordan der konstrueres særlige identiteter og roller i italesættelserne af BNP. Velfærdsstaten, som den fremgår i vores empiriske analysemateriale, ser vi som et udtryk for governmentality, hvor staten påtager sig at sikre og udvikle hver enkelt borgers sikkerhed og sundhed gennem fokus på BNP og vækst. Dette stiller vi os kritiske overfor, for ved at påtage sig denne opgave, gives staten mulighed for at intervenere i befolkningens liv, og samtidig sikres velfærdsstatens legitimitet ved at den

fremstår som en løsning på individers problemer (eksempelvis mangel på penge). Man kan således se governmentality som en usynlig styringsform, hvor den styrede ikke opfatter sig selv som styret, men snarere som selvstyret (ibid.). Det leder os videre til et andet essentielt begreb, vi benytter os af i analysen, nemlig *magt*. Vi ser i specialet ikke magt som noget, man udøver over et andet individ, men snarere som betydninger, vi tillægger vores omgivelser: *“Power is not an institution, and not a structure; neither is it a certain strength we are endowed with; it is the name that one attributes to a complex strategical situation in a particular society.”* (Foucault i Prado, 1992: 143). Magt er ikke noget, der ”tilhører” en bestemt aktør - individer eller staten – men derimod en magt, der er spredt via forskellige sociale processer. Dermed ser vi ikke magt udelukkende som undertrykkende, men også som produktiv; magten konstituerer diskurser, viden og subjekter på baggrund af særlige italesættelser om BNP i det offentlige.

Governmentality-logikken adskiller sig kraftigt fra den styringsform, vi traditionelt forbinder med staten. I sin analyse viser Foucault, at man i den tidlige form for styring tænkte og udøvede en suveræn styring, hvor en konge eller en suverænitæt arbejdede ud fra et formål om at fastholde et geografisk territorium gennem undersåtters respekt og lydighed. Det står i kontrast til Foucaults og vores speciales nyere forståelse af styring som governmentality, hvor objektet for styringen ikke er territoriet, men befolkningen. Det handler således i governmentality-tankegangen om at sikre sit lands produktivitet og fremtidige ressourcer ved hjælp af befolkningen (Dean, 2006). I vores diskussion af BNP, som kredser om Danmarks fremtidige vækstvilkår, er governmentality-perspektivet derfor mere relevant end nogensinde.

Igennem analysen gør vi brug af Foucaults begreber til at styrke vores forståelse af diskurser og diskursive effekter. I nedenstående vil vi kort definere og beskrive, hvorledes vi anvender de begreber, der udgør den primære teoretiske værktøjskasse i specialet:

Diskurser og diskursformationer

Diskurser defineres af Foucault som *“...the group of statements that belong to a single system of formation...”* (Foucault, 2007: 122). En gruppe af udsagn betegnes som en diskurs, idet de udgår fra den samme diskursive formation (Jørgensen & Phillips, 2005). En diskursiv formation er en regularitet i spredningen af udsagn (Andersen, 1999). Vi vil

gennem vores analyse undersøge de diskurser, der opstår i henhold til BNP- og vækstdebatten, samt hvorledes de kæmper mod hinanden om at definere og forme forståelsen af BNP og vækst i det offentlige rum.

Subjektpositioner

I enhver diskurs gives en række subjektpositioner, som aktørerne tilskrives, og som dikterer overordnede handlerum inden for disse positioner. Ud fra de positioner der stilles til rådighed af diskursen, kan der tales og handles på en meningsfuld og legitim måde. Til disse subjektpositioner knyttes nogle forventninger og krav om, hvorledes man kan opføre sig (Jørgensen & Phillips, 2005). Det er centralt i vores analyse at undersøge hvilke subjektpositioner, der italesættes for herigennem at kunne identificere, hvem der ekskluderes fra at kunne indtræde i disse positioner.

Aktører

Aktører tilbydes flere mulige subjektpositioner, som disse kan agere ud fra. En aktør er dermed ikke fastlåst. Når vi analyserer hvilke aktører, der optræder i vores empirimateriale, henviser vi primært til hvem, der får taletid i det offentlige rum.

Sedimentering

Med sedimentering forstår vi det, at betydning er forankret eller stabiliseret. Ofte har ord og ting fået en fastlagt betydning og fortolkningsramme, hvorved deres historiske oprindelse glemmes (Jørgensen & Phillips, 2005).

Problematiseringer

Problematiseringer er et centralt punkt i vores speciale. Vi vil som i mange andre governmentality-analyser indlede analysen ved at klarlægge, hvorledes sedimenteringerne omkring BNP og vækst problematiseres. Vi ønsker at analysere, hvordan aspekter af praksisregimet omkring BNP problematiseres på forskellig vis (Dean, 2006). Vi vil fokusere på, hvilke alternative diskurser, der er tilknyttet BNP- og vækstdebatten.

2.4 Empirisk korpus

Vores erkendelsesteoretiske socialkonstruktivistiske ståsted og vores valg af den diskursivanalytiske metode har ligeledes haft betydning for, hvorledes vi har udvalgt og behandlet vores empiri. Som allerede fremhævet er diskursanalysens metoder kvalitative (Jørgensen & Phillips, 2005), hvilket også gør sig gældende for vores empiriske fremgangsmåde. Det vil med vores udgangspunkt derfor ikke give mening at opstille konkrete, målbare parametre for videnskabelig kvalitet, men derfor er det stadig essentielt at kvalitetsvurdere vores metodologiske procedurer for vores empiriudvælgelse.

Formålet med dette afsnit er at give læseren et indblik i fundamentet for specialets konklusioner gennem en eksplicitering og begrundelse af vores metodiske valg og fravalg. Vi vil begrunde, hvorledes vi har sikret os den største grad af *validitet* og *reliabilitet* i specialet (Andersen, 2008). Ifølge Halkier handler validitet om ”...at sikre sig, at man konkret undersøger det, som man sætter sig for at undersøge” (Halkier, 2002: 109). Dette gøres i praksis ved at gøre ens overvejelser gennemskuelige for læseren, og ved at fremlægge præmisserne for vores bearbejdning og kodning af data. Vi har højnet vores validitet ved at arbejde systematisk med vores datamateriale. Dette kommer blandt andet til udtryk i vores kodning. Reliabilitet bliver ved kvalitativ undersøgelse vurderet på, i hvor høj grad generering og bearbejdning af data er eksplicit og gennemskuelig. For at imødekomme kriteriet om gennemskuelighed og eksplicitering, argumenterer vi i dette afsnit for de valg og fravalg, vi har truffet.

Vi vil i det følgende beskrive, hvorledes vi har udvalgt vores artikler og interviewpersoner, hvorledes interviewene er blevet udført, samt hvordan vi har behandlet og kodet vores data. Denne eksplicitte fremgangsmåde er med til at skabe gennemsigtighed og dermed højne reliabiliteten af vores undersøgelse (ibid.). Ifølge Anker Brink Lund er gyldighedskriteriet for reliabiliteten i kvalitative undersøgelser ”intersubjektivitet” og ikke ”repræsentativitet” som ved kvantitative undersøgelser (Lund i Jensen & Pittelkow, 1986). Intersubjektivitet kan anses for at være noget, der er ”erkendbart” for alle eller flere aktører, der deler en fælles referenceramme. I modsætning til noget subjektivt kan intersubjektiviteten ses som at være en ”objektivitet”, der bliver vedtaget af flere personer gennem kategorisering, argumentation og verificering (Lund i Jensen & Pittelkow, 1986). Vi har derfor søgt at gøre

behandlingen af vores data så ensartet som muligt, f.eks. ved at gennemføre vores interviews efter samme interviewguide og kode empirimateriale efter samme display.

Som før beskrevet har vi en induktiv tilgang til projektet, og udgangspunktet for induktion er empirien. Det er ud fra empirien, at vi ønsker at drage generel viden om vores samfund. Vi ønsker, gennem et udsnit af artikler og interviews, at sige noget mere generelt om, hvorledes BNP og vækst bliver og er blevet konstrueret i det offentlige rum (Andersen, 2005).

2.4.1 Empiri i den genealogiske analyse

Til genealogien om BNP har vi valgt at tage empirisk udgangspunkt i allerede genereret data, såkaldt *forskningsdata* (Andersen, 2005), som eksempelvis består af forskningsartikler og bøger. Der har været skrevet en del om BNP's internationale oprindelse og institutionalisering, men litteraturen om BNP's indførelse i Danmark er relativt begrænset. Vi har sekundært benyttet os af information fra vores interviewpersoner, som dog kun i begrænset omfang har været i stand til at besvare spørgsmål vedrørende BNP's oprindelse. At ingen af vores interviewpersoner har beskæftiget sig med, hvor BNP stammer fra, trods det, at de bruger det i hverdagen, afspejler den selvfølgelighed der eksisterer i brugen af BNP. Det analyserer vi videre på i vores genealogi om BNP. Det har været en stor udfordring at finde information om BNP's historie i Danmark, hvilket gør det til et interessant forskningsområde at gå videre med. Men da det ligger i periferien af vores speciales egentlige formål, som i højere grad beskæftiger sig med BNP's styringsmæssige effekter, har afgrænset os fra at fordybe os yderligere i dette.

2.4.2 Empiri i den arkæologiske analyse

Vores primære empiri består af en række udvalgte avisartikler og kvalitative interviews. Derudover vil vi inddrage viden fra vores deltagelse i konferencen "Hvad kommer efter Greenwash?", hvor Connie Hedegaard problematiserede BNP (Greenwash, 2011). Vores empiri består af både dataproduktion og dataindsamling. I vores interviews vil vores empiri opstå i en interaktion mellem interviewpersonen og os som interviewere. Det vil sige, at materialet er produceret på foranledning af os som analytikere. Dette adskiller sig fra vores artikelindsamling, hvor vores empirimateriale ikke er produceret på foranledning af os som

analytikere, men dette tværtimod er produceret uafhængigt af os (Petersen, 1998). Vi ønsker at anvende vores kvalitative interviews på lige fod med vores artikler i analysen, men ønsker at gøre opmærksom på denne forskel i produktionen/indsamlingen af empirien. Fælles er, at vi ved begge metoder som analytikere i søgen efter forståelse af vores materiale, vil være med til at forme og producere mening. Når vi i analysen iagttager og analyserer med vores kritiske tilgang til materialet, er vi samtidig med til at forme og præge kommunikationen om vores analyseobjekt.

I følgende afsnit vil vi synliggøre, hvorledes vi har behandlet og udvundet vores empiri til diskursanalysen, som består af henholdsvis avisartikler og kvalitative interviews.

2.4.3 Udvalgelseskriterier: Artikler

En væsentlig overvejelse for vores empiriudvælgelse er kontrol med det undersøgte og udvælgelse af empirien (Andersen, 2005). Grundet det omfattende empiriske felt, der omfatter debatten om BNP og vækst i Danmark, er det en umulighed at omfavne hele feltet. Dette vil heller ikke være vores mål, men derimod vil vi iagttage udvalgte dele af debatten for på den måde at få et indblik i, hvorledes BNP og vækst italesættes i særlige sammenhæng. Netop disse italesættelser er vores tematiske undersøgelsesområde. Målet er at belyse den offentlige debat og meningskonstruktion på baggrund af en række artikler i de fem største danske aviser: Børsen, Information, Jyllands-Posten, Berlingske Tidende og Politiken. Vi har opstillet en række selektionskriterier, hvilket betyder, at 672 artikler om BNP og vækst udgør hovedempirien i vores speciale.

For at danne et overblik over BNP og væksts konstruktion i de danske medier, har vi først lavet en søgning på Infomedia² på henholdsvis ”BNP” (11.907 artikler), ”vækst” (84.468 artikler) samt ”BNP + vækst” (5.432 artikler) over de seneste 10 år. Denne søgning gav i alt 103.024 artikler. Vi opstillede artikelantallet i en graf og sammenholdt dette med formodentligt udslagsgivende begivenheder identificeret ved stikprøver (Se bilag 1-2). Vi identificerede en markant stigning i artikler om BNP og vækst fra starten af 2008 og frem. Vi besluttede os derfor for at gå i dybden med denne periode samt udelukkende at fokusere på de artikler, der både indeholdt ordene ”BNP” og ”vækst”. Ved denne søgning fremkom 17.286 artikler. For at indsnævre vores empirimateriale yderligere besluttede vi os for at

² www.infomedia.dk er et dansk medieovervågningsselskab, der indsamler og overvåger indhold fra samtlige landsdækkende og mange regionale dagblade samt lokale ugeaviser, tidsskrifter, fagblade og nyhedsbureauer.

kode vores artikler efter en række kategorier, der går på tværs af artiklerne, og som har relevans for .

Vi anvendte her kodning for at adskille empirien i overensstemmelse med Coffey og Atkinsons metode, så hovedtræk og temaer blev udskilt fra det store materiale, der ellers kan virke uoverskueligt og svært tilgængeligt. Derudover bruger vi kodning som forbindelseslinje mellem det rå datamateriale og selve analysen, fordi kodningen er et værktøj til at organisere og overskue det tekstuelle materiale (Coffey & Atkinson, 1996). I praksis opstillede vi en række kategorier, som vi mente, at BNP- og vækstdebatten var centreret omkring. Disse blev løbende modificeret og vores endelige kategorier blev som følger: arbejdsmarked, bolig, etablerede markeder, innovation/uddannelse, klima, kritik af BNP, nye markeder, offentlig økonomi, privat økonomi og virksomhedsøkonomi. Vi skimmede og kodede alle artikler om ”BNP + vækst” i perioden januar 2008 til februar 2011 ud fra disse kategorier (Se bilag 3-6). I denne kodning blev fire ”rich moments” tydelige. Ved ”rich moments” forstår vi perioder, hvor der har været en særlig ”rigthed” af empirisk relevans. Vores rich moments var centreret omkring følgende fire begivenheder: Finanskrisen (28. november 2008 - 11. marts 2009), COP15 (5. august 2009 - 10. november 2009), Modvækstkonference i Barcelona (1. April 2010 - 19. maj 2010) og Debat om investering og forskning (1. August 2010 - 3. oktober 2010) (Se bilag 7). Artiklerne fra disse periode indeholdende ordene ”BNP” og ”vækst” tæller 672 og udgør sammen med vores interviews empirien i vores diskursanalyse.

2.4.4 Udvalgelseskriterier: Interview

Formålet med vores interviews er at udvide vores forståelse af BNP, og vi har været særligt interesserede i at udforske, hvordan økonomer forholder sig til BNP som det eneste mål for vækst, og hvordan de anvender BNP i deres hverdag. Interviewene var som tidligere nævnt designet til at få et indblik i BNP’s historie og udvikling i Danmark, idet dette felt er næsten uberørt i litteraturen.

Vi har udført tre ekspertinterviews med tre forskellige økonomer herunder et interview med kontorchef hos De Økonomiske Råds Sekretariat (DØRS) og tidligere fuldmægtig hos Danmarks Statistik, John Smidt (for referat se bilag 12), interview med specialkonsulent i dansk økonomi hos Nationalbanken, Paul Lassenius Kramp (for referat se bilag 13) og

interview med professor på Fødevarøkonomisk Institut ved København Universitet og tidligere overvismand, Niels Kærgård (for referat se bilag 14). Alle interviewene er vedlagt i deres fulde længde bagerst i specialet.

Interviewpersonerne har vi udvalgt ud fra deres uddannelse og stilling. Alle interviewpersoner er uddannede økonomer (cand.polit.) og kunne derved give os indblik i den økonomiske baggrund for BNP. De tre interviewpersoner arbejder alle til dagligt med økonomi og BNP. John Smidt er kontorchef for DØRS, og vi anser hans udtalelser som et udtryk for DØRS' opfattelse af BNP og vækst, som også ofte er repræsenteret i medierne (Smidt, 2011). Paul Lassenius Kramp er specialkonsulent i den økonomiske afdeling hos Nationalbanken og har udgivet artiklen "Bruttonationalprodukt og velfærd" (Kramp, 2010). Vi fandt det oplagt at interviewe netop ham, idet han til dagligt arbejder med BNP. Vi kunne samtidigt læse ud fra artiklen, at han havde nogle klare holdninger til BNP og vækst (Kramp, 2011). Sidste interviewperson var Niels Kærgård, som er tidligere overvismand og arbejder som professor i økonomi på Københavns Universitet. Han er med til at forme nye økonomers syn på BNP og vækst, og vi fandt det derfor interessant at interviewe ham. Vi har altså valgt at undersøge en delmængde af den samlede population af danske økonomer, som har indflydelse på den offentlige diskurs om BNP gennem f.eks. udtalelser i medier og udgivelser af artikler.

2.4.5 Udførelse af interviews

Vi anvendte *delvist strukturerede interviews*, idet vi allerede på dette tidspunkt havde et indgående kendskab til BNP og vækst, men ønskede at få bedre indsigt i økonomers blik på BNP som måleredskab for vækst (Andersen, 2005, Kvale, 2004). Ydermere giver det semistrukturerede interview i højere grad mere spontane, levende og uventede svar end faststrukturerede interviews (Andersen, 2005). Interviewenes stimulusteknik har som det fremgår af ovenstående været *det personlige interview* (Andersen, 2005).

Vi havde fået kontakt med vores interviewpersoner enten telefonisk eller per mail, men alle modtog før interviewet en kort introduktionsbeskrivelse om, hvad formålet med vores speciale var, hvad interviewet ville omhandle, hvor langt tid interviewet ville vare, og hvem vi var, så de kunne afgøre, hvorvidt de havde lyst til at deltage (For eksempel se bilag 8). Derudover modtog de et par dage før interviewet de spørgsmål, vi ønskede at stille, så de

havde en mulighed for at forberede sig (Se bilag 9). Flere vendte tilbage før interviewet og meddelte, at der var enkelte spørgsmål, som de ikke kunne besvare, og på den måde fik vi optimeret interviewene. Introduktionsbeskrivelsen og vores spørgsmål udgjorde tilsammen vores interviewguide. Alle interviewene varede ca. en time og blev optaget med diktafon. Vi var begge tilstede under interviewene, hvor den ene interviewede og den anden tog noter. Efter interviewene har vi flere gange gennemlyttet vores interviews og har skrevet udførlige referater samt transskriberet de dele af interviewene, der havde relevans for vores speciale. Disse referater og delvise transskriberinger har omdannet interviewene til ”tekster”, som har muliggjort at inddele vores interviews efter samme kriterier som vores artikler og dermed indgå på lige fod med artiklerne i vores diskursanalyse.

2.4.6 Kodning af artikler og interviews

Vi har kodet vores interviews og vores artikler i en række kategorier, som vi har fundet relevante for vores analyse og problemformulering. Vi har lavet denne endelige kodning efter hvilke analyseområder, vi ønsker at berøre. Vi opsatte en række bestemte kategorier og underkategorier for opdelingen af artikelmaterialets helhed (ibid.). Herved bliver analysen af de indsamlede data i højere grad bevidst, inkluderende og dermed mere valid (Dahler-Larsen, 2002). Vores overordnede kategorier er: problematiseringer, rationaler og grænsedragninger. Hver kategori repræsenterer et analyseafsnit, men de endelige titler er blevet modificeret til: problematiseringer, narrativer og effekter, men dækker over det samme som de originale kategoriseringer. Hver kategori er blevet skematiseret i en række underkategorier, som alle er blevet sat op i et display (Se bilag 10), hvor vores data fremvises i koncentreret form (Dahler-Larsen, 2002). I disse displays har vi udtrukket de passager fra artiklerne og interviewene, som var relevante for vores speciales problemformulering, hvilket betegnes som ”eksformation” (Andersen, 2005). Vi har udtrukket empiri, der ville være behjælpelig til at besvare på problemformuleringens anden del – hvilke konsekvenser det har for vores forståelse af vækst, at BNP er blevet en selvfølgelighed. Problemformuleringen har således været styrende for vores kategorisering og analyse af den indsamlede empiri. For at opnå autenticitet og undgå erindringsfejl i form af fejlagtige helhedsbilleder, har vi i vores opdeling i displayet indsat data i sin oprindelige form (Dahler-Larsen, 2002). Det skal dog bemærkes, at alle data i denne sammenhæng er

repræsentationer af konstruktioner og derved aldrig kan blive absolut ”autentiske” (ibid.). Vi har opdelt kodificeringen imellem os, men har udført stikprøver for at sikre en ensartet kodificering samt rådført os med hinanden i tvivlsspørgsmål. Ved begge kodificeringer er der foregået en grovsortering, således at alle artikler, der kun perifert omhandlede BNP og vækst, samt dem hvor ordene var brugt i en anden sammenhæng som ved ”British National Party” (BNP) eller ”vækst på kornmarker”, blev sorteret fra.

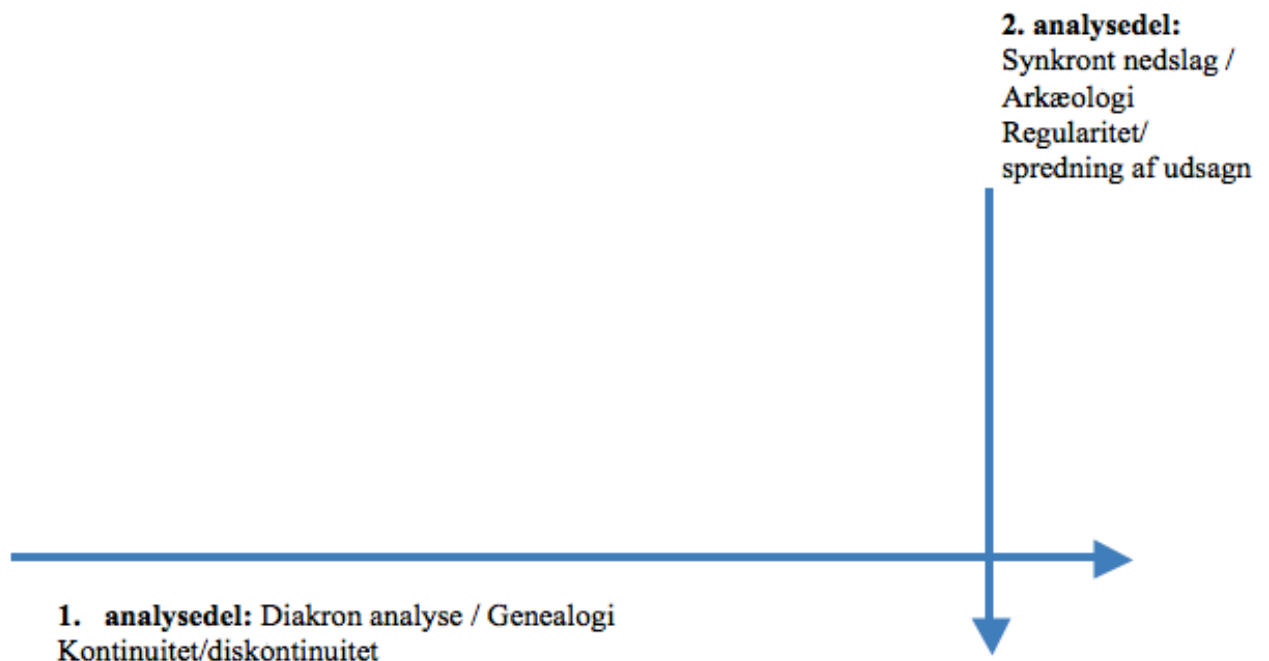
I ovenstående afsnit om vores empiriske korpus har vi redegjort for de overvejelser, der har været bag vores udvælgelse og behandling af den empiri, der danner grundstenen for vores speciale. Vi vil nu se nærmere på vores analysestrategi, som skal hjælpe os med at besvare vores problemformulering.

2.5 Analysestrategi

For at danne en bro mellem vores teoretiske ramme, empiri og analyse vil vi i følgende afsnit beskrive de analysestrategier, vi har valgt at anvende. Som tidligere nævnt vil vi bruge vores diskursanalyse til at analysere, hvorledes vi ser BNP som en governmentality. Diskursanalysen og analysestrategien vil bestå af to dele – én inspireret af Foucaults ”genealogiske” fase og én inspireret af hans ”arkæologiske” fase. Man opdeler normalt Foucaults forfatterskab i disse to faser, selvom de to overlapper hinanden, og selvom han fortsat bruger arkæologiske redskaber i sine senere genealogiske arbejder (Jørgensen & Phillips, 2005). Vi mener, i overensstemmelse med Niels Åkerstrøm Andersen, at den arkæologiske og den genealogiske analysestrategi bygger ovenpå hinanden, idet den genealogiske analysestrategi forstås som *”vidensarkæologiens historiske dimension”* (Andersen, 1999: 52). Herved ville det ikke give mening at lave en diskursanalyse uden at denne bliver sat i relief af en genealogisk analyse (Ibid.). De to analysestrategier adskiller sig ved at bygge på hver sin ledeforskel (Andersen, 1999). Genealogien fokuserer på kontinuitet/diskontinuitet i historien og søger *”...ved et splittelsens blik at åbne det diskursive felt gennem opsporing af praktikker, diskurser og institutioners slægsskabslinier, herunder forbindelseslinier til forskellige historiske kampe og beherskelsesstrategier”* (Andersen, 1999: 63). Den arkæologiske analysestrategi fokuserer på

regulariteten/spredning af udsagn og søger ”...at beskrive diskurser som regulariteter i spredningen af udsagn” (ibid.). Tilsammen udgør de vores analysestrategi til at besvare hvordan brugen af BNP er blevet en selvfølgelighed, og hvilke konsekvenser det har for vores forståelse af vækst i Danmark.

Nedenfor ses en model over forholdet mellem vores diakrone nedslagspunkt i form af den genealogiske analyse af BNP's oprindelse og etablering i Danmark, og vores synkrone nedslag på denne kurve i form af den arkæologiske analyse af BNP's styringsmæssige effekter.

Kilde: Andersen, 1999. Egen tilpasning.

Vi vil i det følgende afsnit uddybe, hvorledes disse to analysestrategier i praksis vil hjælpe os med at besvare vores problemformulering.

2.5.1 Genealogisk diakron analysestrategi

Den diakrone analyse vil besvare første del af vores problemformulering – *”Hvordan er BNP blevet en selvfølgelighed?”* og vil tage udgangspunkt i en genealogisk analysestrategi. Vi vil gennem en genealogi undersøge opkomsten af BNP, og hvordan brugen af BNP til at måle vækst er blevet sedimenteret i det danske samfund. Ved sedimentering forstår vi den måde, hvorpå BNP og vækst er blevet forankret, således at forståelsen ligger fast og den historiske oprindelse glemmes. Vi ønsker at denaturalisere BNP-begrebet og den måde, vi forstår vækst på ved at vise dets historiske oprindelse. Som Niels Åkerstrøm Andersen formulerer det: *”Det drejer sig om at opløse samtidens selvfølgeligheder ved hjælp af historien.”* (1999: 56). Fokus i analysen vil være at fremskrive de handlingsforløb og de kampe, der har været med til at forme vores nuværende forståelse af vækst. I overensstemmelse med Foucaults teori ønsker vi ikke at beskrive det, der virkelig skete, men hvad der opfattes som virkeligt: *”Genealogien er en nutidshistorie, som skal beskrive de historiske kampe og beherskelsesstrategier, hvorunder viden og diskurser konstitueres og fungerer, og gennem disse beskrivelser fungere som mod-hukommelse”* (ibid.: 56).

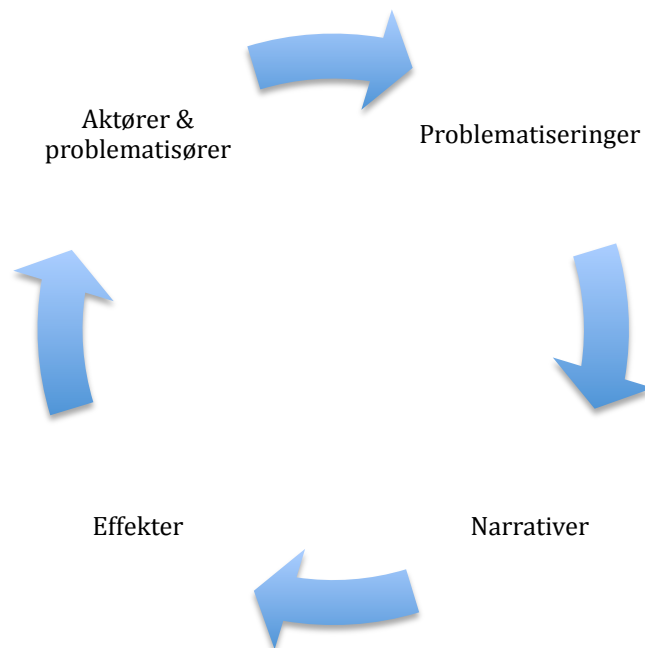
2.5.2 Arkæologisk synkron analysestrategi

Anden del af vores analyse vil bestå af et synkront nutidsnedslag, der vil besvare anden del af vores problemformulering: *”Hvilke konsekvenser har det [at BNP er blevet en selvfølgelighed] for vores forståelse af vækst i Danmark?”*. I denne analyse er vi interesserede i at afdække hvilke udsagn, der bliver accepteret som meningsfulde og sande (Jørgensen & Phillips, 2005). Vi vil vise, hvorledes der i det offentlige rum kæmpes om at definere BNP og vækst på bestemte måder. Til at analysere disse kampe vil vi anvende en diskursanalytisk metode. Vægten i vores speciale vil ligge på dette synkrone nedslag, der som beskrevet ovenfor sættes i relief af det diakrone. I modsætning til genealogien, der løber over tid, er den synkrone analyse fastfrosset og lægger et snit på tværs af historien, i vores tilfælde nutiden. Dette giver mulighed for at gå i dybden med analysen.

Hvor formålet med den diakrone analyse er at *denaturalisere* og *dekonstruere*, vil formålet i vores synkrone analyse være at *konstruere* et billede af nutiden og de definitionskampe og ekskluderinger, der foregår omkring BNP og vækst. Formålet vil således være at

fremanalysere, hvorledes der skabes enhed i samfundet omkring BNP og hvorledes denne enhed udfordres (Andersen, 1999) .

Vi har struktureret vores synkrone analyse i fire underkategorier, som vi har fundet relevante for netop vores problemformulering: 1) Aktører og problematisører, 2) Problematiseringer, 3) Narrativer og 4) Effekter. Man kan anskue vores struktur for den synkrone analyse som en cyklusmodel, forstået sådan, at effekterne af problematiseringerne og narrativerne også vil have konsekvenser for de aktører og problematisører, der er med til at forme dem. Analysestrukturen for den arkæologiske analyse kan sammenfattes i nedenstående model:

Kilde: Egen tilblivelse, 2011

Ovenstående kapitler udgør specialets indledende, metodiske og analysestrategiske afklaring. Vi bevæger os nu fra det rent teoretiske til det teoretisk-praktiske plan, når vi i det følgende tager hul på vores første genealogiske analyse af BNP.

Grown-ups love figures. When you tell them that you've made a new friend, they never ask you any questions about essential matters. They never say to you "What does his voice sound like? What games does he love the best? Does he collect butterflies?" Instead they demand "How old is he? How much does he weigh? How much money does his father make?" Only from these figures do they think they have learned anything about him

Antoine de Saint-Exupéry, *The Little*

Prince

3.0 Introduktion til BNP som begreb

Som indledning til vores første analyseafsnit, vil vi i det følgende gennemgå BNP's historie og udgangspunkt for at opnå en bedre forståelse af BNP og vækst, hvordan sammenhængen mellem de to har udviklet sig, og hvordan BNP er blevet det dominerende måleredskab for vækst. Endvidere ønsker vi i dette afsnit at fremhæve den eksisterende kritik af BNP, og indgå i en helt ny kritik, som ikke blot stiller spørgsmålstegn ved de tekniske begrænsninger for BNP, men til hele tankegangen bag BNP, hvor en hel nations virke forsimples til ét enkelt tal.

Først en kort introduktion til, hvordan BNP udregnes, herunder hvad der inkluderes i beregningen af en nations BNP, og hvem der regulerer standarderne for disse udregninger. Bruttonationalproduktet måler et lands økonomiske velstand og beregnes som summen af et samfunds værditilvækst. BNP kan opgøres på tre måder. Opgør man det fra produktionssiden, er BNP lig med den samlede produktion fratrasket værdien af rå- og hjælpestoffer. BNP opgøres fra anvendelsessiden, hvis alle vare- og tjenestetransaktioner sammenlægges, og endelig kan BNP opgøres fra indkomstsiden ved at sammenlægge de indkomster, som deltagerne i produktionen modtager. Disse tre metoder skal teoretisk set give samme resultat (Thage & Thomsen, 2004). Udregningen af BNP opstilles oftest på følgende måde:

$$Y = C + I + G + NX$$

(Mankiw, 2007)

Her er y lig med BNP, der er lig med summen af privat forbrug (C), offentligt forbrug (G) og investeringer (I) samt nettoeksporten af varer og tjenester (NX) (Clemmensen & Henriksen, 2008; Mankiw, 2007). Udviklingen i BNP mellem to perioder er påvirket af ændringer i de producerede mængder og af ændringer i priser. For at belyse den mængdemæssige udvikling, opgøres BNP også i faste priser, hvorved inflationens påvirkning af tallene fjernes. Udviklingen i BNP i faste priser betegnes ”den økonomiske vækst” (Clemmensen & Henriksen, 2008).

Principperne for udarbejdelse af nationalregnskaber, herunder BNP, er fremkommet som resultat af et omfattende internationalt samarbejde. De internationale retningslinjer for opgørelserne følges stort set af alle lande, hvorved det er muligt at sammenligne forskellige landes velstandsniveau på basis af værdien af BNP pr. indbygger. BNP anvendes som udtryk for størrelsen af et lands økonomi og opgøres ved at sammenligne lande, ofte i BNP pr. indbygger. BNP og nationalregnskabet følger for de fleste landes tilfælde de principper, som er fastlagt i FN's internationale standard, SNA (System of National Accounts) (Thage & Thomsen, 2004). I Danmark opgøres BNP af Danmarks Statistik (ibid.). Fra introduktionen til BNP som begreb vil vi bevæge os videre til en redegørelse af BNP's nuværende eksistensgrundlag, herunder hvilken kritik, BNP udsættes for.

3.1 BNP's nuværende eksistensgrundlag

Vi lever i en kompleks verden, hvor der er et behov for at klassificere og inddele vores hverdag i mønstre, der gør verden lettere at overskue. I det 21. århundredes moderne informationssamfund er der ingen grænser for mængden af information. Denne mangel på begrænsninger gør det vigtigt at kunne tilegne sig færdigheder i at sortere, systematisere og udtrække information, hvis informationsstrømmene ikke skal blive overvældende og dermed destruktive (Sørensen, 2000). Jo mere komplekst vores samfund udvikler sig, jo flere institutioner og inddelinger der opstår, jo mere samarbejde der foregår på tværs af landegrænser – des større bliver behovet for at simplificere de enkelte enheder i vores hverdag. Tal, klassifikationssystemer og måleredskaber udgør et grundlag for en sådan simplificering og systematisering af vores hverdag og danner samtidig basis for et sammenligningsgrundlag på tværs af forskellige institutioner og enheder. Sammenligningsgrundlaget eksisterer på utallige niveauer – i samfundet, på tværs af befolkningsgrupper og på tværs af landegrænser. At klassificere verden i tal og målbare enheder åbner med andre ord for et sammenligningsgrundlag, der danner basis for evaluering, fornyelse og udvikling i relation til det, der sammenlignes med.

Vi mener, at problematikken i dette er, at der endnu ikke er sat spørgsmålstegn ved måden, der opgøres i tal på, hvad tallene gør os blinde overfor, og hvorvidt opgørelsen af verden i tal kan ses som objektive repræsentationer af verden, eller om de samtidig er

konstruerende/konstruerede sandheder. Derfor vil vi i nedenstående diskutere den eksisterende kritik af BNP og præsentere vores egen kritik.

3.2 Kritikken af BNP

Overordnet kan den eksisterende kritik af BNP deles op i to kategorier. Den første kategori består af en række praktiske opgørelsesmæssige problemer, mens den anden kategori beskæftiger sig med elementer, der påvirker vores velfærd, men som ikke medregnes i BNP. Sidstnævnte beskæftiger sig altså med selve anvendelsen af BNP som et udtryk for et lands velfærd. Efter at have gennemgået disse to kategorier af kritik vil vi fremsætte vores egen tredje kritik, som beskæftiger sig med konsekvenserne af at forenkle målingen af en hel nation til et enkelt tal.

3.2.1 Klassiske opgørelsesproblemer og usikkerhedsfaktorer

Et klassisk opgørelsesmæssigt problem ved BNP er opgørelsen af den offentlige produktion. Denne er svær at opgøre, idet den ikke bliver udbudt på et marked og dermed ikke har en markedspris. Værdien af den offentlige produktion opgøres i stedet ud fra omkostningerne. Derved bliver den offentlige produktion i BNP blot øget ved en forøgelse af omkostningerne, og produktivtetsvæksten bliver pr. definition nul. Der er stor risiko for, at denne udregningsmetode undervurderer det sande output, og en stor offentlig sektor vil reducere den registrerede vækst og produktivitet for den samlede økonomi (Thage & Thomsen, 2004). Når den offentlige produktion udelukkende opgøres ud fra omkostninger, skelnes der ikke mellem ”indtjening” og ”udgifter” hvorved aktiviteter, såsom genopbyggelse efter naturkatastrofer og krig, kommer til at udgøre en decideret vækst i BNP (Clemmensen & Henriksen, 2007).

Et andet af de klassiske BNP-problemer er, at forbedret kvalitet i nationalregnskabet betragtes som stigende mængder. Det er generelt vanskeligt at identificere, hvordan ændret kvalitet påvirker prisudviklingen, specielt for serviceydelser. Ved en manglende identifikation af kvalitetsforbedring vil prisstigninger blive registeret som inflation. Herved overvurderes inflationen, mens den reelle vækst undervurderes (Kramp, 2010).

Der er også problematisk, at når BNP opgøres, medregnes kun varer og tjenester, der går til forbrug, eksport eller investeringer. Halvfabrikata ekskluderes i udregningerne for at undgå dobbelttælling. Opdelingen og opgørelsen af dette kan give anledning til forskelle på tværs af lande. Konsekvente forskelle vil dog ikke påvirke sammenligningsgrundlaget for BNP på længere sigt (Kramp, 2010).

Et andet problem ved BNP, der besværliggør sammenligningen på tværs af lande er, at BNP ikke medregner den betydelige produktion, der beslaglægger de store arbejdskraft- og kapitalressourcer, som eksempelvis husholdningsarbejde indeholder. Det betyder, at i lande hvor f.eks. ældrepleje og børnepasning foregår i hjemmet, vil BNP være lavere end i lande, hvor dette varetages af institutioner (Kærgård, 2011). Det er også problematisk, at BNP vil stige på trods af, at produktionen er den samme, hvis husholdningsopgaver, som tidligere blev varetaget i hjemmet, bliver outsourcet til institutioner (Smidt, 2011). Kriminel aktivitet er ligeledes ikke medregnet i BNP, hvilket kan medføre en fejlvurdering af den økonomiske aktivitet i lande som f.eks. Mexico og Columbia, hvor økonomien i udbredt grad er præget af mafiaers kriminelle indtjening (Kramp, 2010).

Når BNP sammenlignes på tværs af lande, er det nødvendigt at korrigere for befolkningstilvæksten, idet en stigende befolkning medfører større produktion og dermed vækst i BNP. Men denne BNP-vækst øger ikke den individuelle velstand, da velstanden samtidig skal deles af flere (Kramp, 2010). Ydermere, for at kunne sige noget om de enkelte individers velstand, er det også nødvendigt at supplere med viden om fordelingen af velstanden, samt at sammenholde BNP med bruttonationalindkomsten (BNI), idet en del af indkomsten, der skabes i et land, sendes til ejere i udlandet, ligesom der også modtages indkomst fra investeringer i udlandet (Thage & Thomsen, 2004). I Irland har BNP-væksten f.eks. været drevet af udenlandske virksomheder, hvis overskud delvist sendes ud af landet og dermed ikke har påvirket befolkningens velstand i en sådan grad, som deres BNP-vækst ellers kunne antyde (Kramp, 2010).

For at sammenligne forskellige landes BNP, er man nødt til at omregne til en fællesvaluta (traditionelt set US dollars), men sjældent er valutakursen et udtryk for den reelle købekraft. Hvis dollarens værdi f.eks. stiger med 10 % over for den danske krone ét år, betyder det

ikke, at amerikanerne er blevet 10 % rigere end danskerne. Derfor anvendes købekraftspariteter (KKP), som tager højde for forskellige relative leveomkostninger og inflationsrater (Thage & Thomsen, 2004). KKP udregnes ved at undersøge, hvad forskellige varer og tjenester udbydes til i forskellige lande. Ifølge professor og tidligere overvismand Niels Kærgård, er det dog stadig et meget usikkert sammenligningsgrundlag, hvis man sammenligner lande, der er meget forskellige, idet der er stor forskel på hvilke varer og tjenester, der hyppigt udbydes (Kærgård, 2011).

3.2.2 Kritik af BNP som velfærdsindikator

Når vi i dette afsnit omtaler ”manglerne” ved BNP, vil vi redegøre for den kritik af BNP, som har beskæftiget sig med de som oftest ikke-økonomiske faktorer, der har stor betydning for vores velfærd, men som ikke medregnes i BNP. Denne kritik er ikke som ovenstående rettet mod BNP som måleredskab for økonomisk velstand, men som en kritik af, hvordan BNP anvendes som et udtryk for et lands velfærd. Disse ikke-økonomiske faktorer er blandt andet personlig frihed, social tryghed, biodiversitet, kriminalitetens omfang og lykkefølelse. Disse medregnes som udgangspunkt ikke, fordi de er meget svære at prissætte, da de ikke har en markedsværdi. Der er forsket meget i dette og forsøg på at værdisætte førnævnte har fundet sted, men de tre økonomer, vi har interviewet, mener alle, at usikkerheden er for stor til, at det ville give mening at indregne dem i BNP (Smidt; Kramp; Kærgård, 2011).

Der eksisterer på nuværende tidspunkt en række velfærdsindikatorer, som er ment til at supplere BNP. Dette gøres blandt andet ved at opgøre værdien af fritid, udfører lykkeindex eller beregne, hvor meget velfærden reduceres gennem forurening etc. (Kramp, 2010). Netop den manglende inkludering af miljø og bæredygtighed bliver omtalt som en af de helt store mangler ved BNP, og ofte er det her, at kritikere forkaster BNP som et kvalificeret udtryk for et lands velvære. Hvis vi tærer på vores naturressourcer for at skabe øget produktion, er et højt BNP-niveau ikke et udtryk for, at de kommende generationer har lige så gode levevilkår som os, da de nuværende naturressourcer dermed ikke vil være til rådighed i fremtiden. I dag suppleres BNP med det, der kaldes ”ægte opsparing”, som findes ud fra nettoopsparingen ved at korrigere for ændringer i naturkapitalen og humankapitalen. Nedslidning af naturen og dens ressourcer kan opfattes som afskrivninger på naturkapitalen.

Investeringer i uddannelse, forskning og udvikling kan betegnes som en positiv tilføjelse til et lands opsparing og betegnes humankapital. Det er her problematisk, at der ikke skelnes mellem typer af ressourcer, dvs. at et lands ”ægte opsparing” kan forblive den samme på trods af, at naturressourcer udtømmes, så længe at flere f.eks. tager en uddannelse og dermed øger humankapitalen (De Økonomiske Råd, 1998).

Den kritik, der i det offentlige rum oftest udbredes omkring BNP går på, at BNP, der bruges som parameter på velfærdsudviklingen, alene er et mål for økonomisk aktivitet forstået som menneskets pengebaserede værdiskabelse. Men ”velfærden” er et resultat af meget andet end monetær værdiskabelse. Den afhænger også af beskæftigelse, indkomstfordeling, arbejdsvilkår, fritid og muligheder for at anvende ikke-menneskeskabte fysiske omgivelser, som eksempelvis miljøets funktioner. Det bliver et problem, når det eksempelvis giver vækst i BNP, at folk spiser usund mad med den potentielle konsekvens, at de bliver overvægtige og får brug for en operation for at tabe sig, som igen vil ”bidrage” til vækst i BNP. Det giver vækst i BNP at producere pesticider, som er med til at give folk kræft, og det giver vækst i BNP at sælge medicin til at kurere dem igen. Korruption og naturkatastrofer er som tidligere beskrevet ligeledes med til at øge et lands BNP. Men disse former for ”vækst” i BNP kan ikke sidestilles med vækst i velfærd. Objektivt set vil det aldrig kunne betragtes som velfærd, at vi bliver mere usunde, at regeringer handler uærligt eller at vores land ødelægges af naturkatastrofer. Der ligger altså en problematik i den måde, vi på nuværende tidspunkt måler, italesætter og forstår vores nationale vækst og velfærd på og ikke mindst det manglende fokus på tal, som en afgørende faktor for disse italesættelser og forståelser.

De største kritikere kalder BNP og økonomisk vækst “...en snæversynet og teoretisk misforstået måde at måle velfærd på.” (Information, 13.04.2010). Det kan derfor ses som et paradoks, at regeringer gør økonomisk vækst, opgjort i BNP, til et officielt og accepteret mål for politik, samtidig med at masser af økonomer erkender BNP-målets klare mangler og begrænsninger – herunder at BNP, som tidligere beskrevet, ikke skelner mellem indtægter og udgifter, men kun måler aktivitet. BNP skelner ikke mellem værdien for mennesker af basale goder – mad, vand, husly - og luksusgoder. BNP kan ikke måle lykke og trivsel, kan ikke sige noget om ulighed, indberegner ikke den uformelle, pengeløse del af økonomien og værdisætter ikke naturen og miljøet og dets betydning for samfundet og menneskers trivsel.

3.2.2.1 Alternativer til BNP

Som reaktion på denne kritik er der løbende blevet udviklet en række alternativer til BNP. Heriblandt kan nævnes Human Development Index (HDI), Happy Planet Index (HPI) og Gross National Happiness (GNH). Vi ønsker kort at gennemgå et par af disse redskaber for derigennem at danne et overblik over, hvad disse måleredskaber medregner, som BNP kritiseres for at overse.

Human Development Index (HDI) er et mål for menneskelig udvikling, udarbejdet i 2009 af FN, som inddrager en lang række faktorer, herunder BNP pr. indbygger, sundhed, uddannelse etc. (Kramp, 2010). HDI giver ifølge dets fortalere et mere nuanceret billede af et lands velfærd, men til gengæld er mange af udregningerne baseret på et usikkert grundlag (Smidt, 2011). HDI er en sammenlignende måling af levetid, alfabetisering, uddannelse og levestandard. HDI inddrager indtil videre ikke miljø.

Det gør Happy Planet Index (HPI) til gengæld. HPI blev indført ved New Economics Foundation (NEF) i juli 2006 og er et velfærds- og bæredygtighedsmål for menneskelig trivsel. Her beregnes for hvert land befolkningens levetid, lykke og ressourceforbrug. HPI måler med hvilken økologisk effektivitet et givent land formår at skabe velfærd og trivsel for borgerne. Det er defineret som en aktuel trivselsfaktor multipliceret med forventet levetid divideret med det økologiske fodspor (Happy Planet Index, 2011). Indekset er designet til at udfordre etablerede indekser for et lands udvikling, såsom BNP og HDI, der ikke tager bæredygtighed i betragtning. Kritikken af HDI i forhold til BNP går på, at det sædvanlige mål for mennesker ikke er at være rige, men at være glade og sunde (Sen, 1999).

Et andet lykkebaseret alternativ til BNP er Gross National Happiness (GNH). Begrebet for bruttonationalindkomsten lykke er udviklet i et forsøg på at definere en indikator for livskvalitet eller sociale fremskridt i et mere holistisk og psykologisk perspektiv end BNP. Det er udviklet af kongedømmet Bhutan, der som det første og hidtil eneste land ikke længere opgør deres "nationaløkonomi" i BNP men i GNH.

I ovenstående har vi redegjort for begrebet BNP, herunder hvordan det opgøres og anvendes. Vi har ydermere gennemgået den kritik, der eksisterer i henhold til opgørelse af BNP, samt

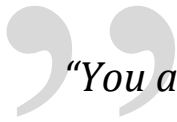
problematiseret anvendelsen af BNP som udtryk for et lands velfærd, og diskuteret en række alternativer, der er blevet udviklet som mere holistiske måleredskaber for vækst. Vi ønsker nu at udlægge vores egen tværfaglige kritik af måleredskaber som udgangspunkt for vækst, samt efterfølgende at denaturalisere BNP ved at redegøre for, hvordan det er blevet en selvfølgelighed, at man kan opgøre et helt lands velstand i ét enkelt tal.

3.2.3 Kritik af BNP's klassificeringen af verden

Et tredje kritikpunkt, som ikke har været diskuteret i offentligheden, men som vi mener er vigtigt at have med, er den måde, tal (og dermed BNP) er med til at klassificere verden. Tal er ikke blot simple repræsentationer af en ekstern virkelighed. Tal kan i deres enkleste forstand skabe aktører, objekter og magtrelationer (Hansen & Porter, 2011). Tal bliver ofte repræsenteret og forstået som neutrale. I dag er det som før nævnt en selvfølgelighed i offentligheden, og især blandt økonomer, at vækst opgøres i BNP. Der bliver ikke stillet spørgsmålstejn ved, hvorfor BNP er blevet det fortrukne måleredskab for vækst, samt hvordan BNP og andre alternative måleredskaber er med til at konstruere vores forståelse af verden og påvirke vores normer og adfærd. Tal er blevet en essentiel ingrediens i stort set alt, hvad der omgiver os. Men i takt med at målemodeller naturaliseres og tages for givet af de samfund, hvor de indgår, bliver deres institutionelle karakter mindre synlig; at måle verden fremstår som sund fornuft eller "best practice". Så selvom der i Danmark og i verden generelt har været kritik af BNP og af at opgøre enheder i tal, som ikke umiddelbart er "målbare", påpeger Bowker & Star (2000), at tal og målinger alligevel formår at integreres og blive "usynlige" i samfundet i takt med, at de vinder accept og får indflydelse på vores hverdag. I den forbindelse er det interessant at se nærmere på, hvad denne usynlighed har af konsekvenser. Boyle (2000: 156) påpeger, at det ikke er uproblematisk at reducere "...*whole nations to a single tyrannical figure*". Udfordringen ved at et lands velstand opgøres i ét enkelt tal er, at udtrykket er en stærk forenkling af virkeligheden. Et enkelt tal eller en enkelt model danner udtryk for en lang række målinger, men vil i sidste ende have et enkelt udtryk. Samtidig kan den talmæssige opgørelse i en figur være baseret på forskellige målinger afhængig af hvilket land, man befinder sig i, men stadig give udtryk for det samme og blive sammenlignet på samme grundlag (jf. eksemplet fra vores interviewperson Niels Kærgård ovenfor (Kærgård, 2011)).

Ser man tal i den optik, at de ikke blot er repræsentationer, men også medskabere af den viden, vi tilegner os, er det nødvendigt at se nærmere på de bagvedliggende sammenhænge, der eksisterer for talrepræsentationer. Hvis tal ikke er objektive repræsentationer af verden, men derimod er med til at konstruere vores opfattelse af verden, som netop er udgangspunktet i dette speciale, er vi nødt til at se udover tallene for at omfavne det komplekse rum, vi befinder os i. Vi mener ikke, at det er forkert at opgøre resultater i tal og benytte måleredskaber og modeller, men derimod at der bør være et større fokus på, hvordan tal, set i et konstruktivistisk perspektiv, er med til at skabe vores forståelse af verden.

Tal og måleklassificeringer skaber verden gennem rationaliteter. Undervejs og i kølvandet på disse nye rationaliteter opstår en række aktører, som indgår i et interesse-net, der er underlagt særlige magtstrukturer (Power, 2004). Med udgangspunkt i at måleredskaber ikke blot er simple repræsentationer af en ekstern virkelighed, er det derfor interessant at se nærmere på, hvordan økonomiske måleredskaber, illustreret ved BNP, er med til at klassificere og måle vores verden og hvilke aktører, genstandsfelter og magtrelationer, der på basis af det har betydning for vores fælles forståelse af vores samfund. Hvordan er økonomiske måleredskaber, eksemplificeret ved BNP, med til at klassificere vores forståelser af vækst i Danmark? For at få en forståelse af dette, er det nødvendigt at forstå, hvordan vores nationalregnskab har fungeret frem til nu, og hvilke aktører der er- og har været med til at påvirke den måde, vi i Danmark måler vækst på. Vi vil derfor i det følgende gøre rede for BNP's udvikling via en genealogi.

“You are to be in all things regulated and governed,” said the gentleman, “by fact. We hope to have, before long, a board of fact, composed of commissioners of fact, who will force the people to be a people of fact, and of nothing but fact. You must discard the word Fancy altogether”

Charles Dickens, *Hard Times*

4.0 BNP's genealogi

Der var engang, hvor det var lige så unaturligt at måle dyder som at måle temperaturer (Porter, 2004) og også det at måle vækst i BNP har ikke altid været en selvfølgelighed. Vi ønsker i dette kapitel at denaturalisere BNP ved at gennemgå BNP's historie og udvikling gennem tiden. Vi mener, for at denaturalisere BNP-begrebet, er det nødvendigt at inkludere tallets historie og hvorfor tal bliver opfattet som et udtryk for realiteter. Fokus vil ligge på den historiske udvikling og de kampe og kritikpunkter, der ligger til grund for den måde, vi anskuer BNP på i dag.

4.1 Tallenes historie

Tal har fra start været et abstrakt begreb, der bruges til at angive en mængde. Men hvornår startede tallets historie? Pythagoras (582 f.kr.–507 f.kr.) mente 500 år før vor tidsregning, at tal har eksisteret før universet, og at tal er universets herre (Boyle, 2000). Men de tidligste former for talrepræsentationer, som stadig findes i primitive kulturer i dag, kan spores tilbage til 15.000 år før vor tidsregning og var oftest baseret på fingre og stenbunker. Den slags systemer ledte til de tidligste måder at repræsentere tal på, som hos babylonerne, ægypterne, grækerne, kineserne og romerne. Men deres notationer var forholdsvis upraktiske, med mindre man kun skulle regne simple ting ud. Siden da har titalssystemet vundet indpas i Europa blandt andet med Leonardo Pisanos *Liber Abaci* (Book of Calculation)³. Overgangen til et mere systemiseret talbrug var dog ikke problemfri. Omkring år 1300 blev "vores tal" f.eks. forbudt i handelsdokumenter i nogle af Europas byer, fordi det var for nemt at ændre et 0 til et 6-tal eller 9-tal. Omkring år 1600 var titalssystemet alment brugt til at angive tal og foretage udregninger. Vi skal imidlertid helt frem til den franske revolution i 1789, før også måleenheder blev baseret på multipla af 10, som de gør i dag (Niels Kærgård, 2011). Vi kan spore starten af vores moderne "besættelse" af tal tilbage til 1400-tallet, hvor Pacioli (1446/7-1517), som anses for at være den første revisor, udbredte tankegangen om, at profit var vejen til lykke og at "*once you have counted the money, you have counted everything*" (Boyle, 2000: 13). Det er basalt set her

³ Historisk bog om aritmetik af Leonardo af Pisa, senere kendt under navnet Fibonacci. I hans arbejde introducerede Fibonacci Europa til det hindu-arabiske talsystem, som er et essentielt element i vores nuværende decimalsystem (PlanetMath, 2011).

tankegangen bag BNP kommer fra; en idé om, at vi kan opgøre et lands velfærd (lykke) i profit eller mangel på samme.

Selvom tal og udregninger har været en central del af vores liv langt før vor tidsregning, var der i 1972 en stamme på Filippinerne, der ikke kunne angive, hvor mange medlemmer deres stamme bestod af. Dette vidnede ikke blot om deres manglende evne til at tælle, men om ”mangel” på kategorisering. Før stammen kunne opgøre dens medlemmer, blev den nødt til at kategorisere, hvem der tilhørte og ikke tilhørte stammen. Skulle børn, besøgende, kvinder, dyr eller handicappede tælle med? For at tælle noget, bliver man nødt til at definere og kategorisere det. I denne kategorisering er der indlejret en kontrol og en styringsmekanisme, og enhver definition er en simplificering af virkeligheden (Boyle, 2000). Vi kan hermed konkludere, at den problematik som ligger bag kritikken af BNP (jf. de klassiske opgørelsesproblemer), kan føres tilbage til opgørelsens simplificerende grundvilkår, som altid vil være en forsimpeling af sandheden. Der vil altid ligge en kontrol i henhold til, hvad der medregnes, og hvad der udelades. I nedenstående afsnit vil vi diskutere BNP’s historie, og hvordan netop denne er blevet vores foretrukne måleredskab til måling af vækst.

4.2 BNP’s oprindelse

Helt tilbage i 1600-tallet udførte Sir William Petty (1623-1687) og Gregory King (1648-1712), to engelske økonomer tilhørende gruppen ”*political arithemeticians*”, nogle af de første beregninger, som kan betegnes som forløbere til det nationalregnskab, vi kender i dag (Sørensen, 2000: 19). Formålet med regnskabet var at udregne, hvor meget nationen kunne beskattes. Petty beskriver sit udgangspunkt som værende: ”*Instead of using only comparative and superlative Words... I have taken the course ... to express myself in Number, Wealth.*” (Petty i Boyle, 2000: 169). Målingen af en nations samlede formue blev senere specificeret. I Frankrig mente økonomerne f.eks., at landbrug var den sande kilde til et lands rigdom, og deres økonomiske måling fokuserede på landbrugsproduktionen. I England, som var et mere industrialiseret land, formulerede Adam Smith (1723-1790) en teori for opgørelsen af den nationale formue, som inkluderede produktion. Smith inkluderede dog ikke de såkaldte serviceøkonomier (herunder det offentlige og advokater), idet han mente, at selvom sådanne funktioner kunne være nyttige, var de i sidste ende

"unproductive of any value", idet de ikke udmøntede sig i et håndgribeligt produkt (Cobb et. al., 1995: 4). Dette synspunkt er siden blevet debatteret og forkastet.

I det 19. århundredes England havde størstedelen af den økonomiske aktivitet ændret sig fra produktion til handel og finans. I den nye økonomi blev serviceøkonomierne uundgåelige at medregne og økonom Alfred Marshall (1842-1924) erklærede, at nytte, snarere end håndgribelighed, var kilden til velstand. Han konkluderede, at den økonomiske værdi af noget udelukkende lå i dennes markedsværdi og ikke i dens karakter (Cobb et. al., 1995).

Det var imidlertid først i 1930'erne, at et egentlig gennembrud i nationalregnskabsteori skete og udarbejdelsen af det nationalregnskab, som vi kender det i dag, tog fart. Det var midt under den store depression i 1931, at den amerikanske kongres indkaldte en række eksperter til et hastemøde for at besvare en række spørgsmål om den amerikanske økonomi. Det viste sig imidlertid til alles rædsel, at de næsten ikke havde nogle af de tal, de havde brug for. Som følge heraf bad Senatet Department of Commerce om at udvikle et omfattende skøn af de nationale indtægter. Kort herefter blev en ung økonom og senere nobelprismodtager, Simon Kuznets, ansat til at udføre arbejdet. Han udviklede et sæt ensartede nationale regnskaber, som blev prototypen til det, vi i dag kalder BNP (Boyle, 2000). I 1937 præsenterede han sin formulering af BNP til den amerikanske kongres i rapporten: *"National Income, 1929-35"*. Hans formål var at *"...capture all economic production by individuals, companies, and the government in a single measure, which should rise in good times and fall in bad"* (Dickinson, 2011).

Den berømte britiske økonom John Maynard Keynes (1883-1946) har også været en vigtig figur i udarbejdelsen af BNP. Han hjalp under 2. verdenskrig Storbritannien med at anvende BNP, som et krigsplanlægningsredskab ved at påpege, at BNP kunne hjælpe med at besvare kritiske spørgsmål som *"...how much can we produce and what impact will it have on the economy as a whole?"* (Boyle, 2000: 164). Netop i begyndelsen af 2. verdenskrig var Keynes medforfatter på artiklen *"The National Income and Expenditure of the United Kingdom, and How to Pay for the War"* (Cobb et. al., 1995). Denne artikel lagde en stor del af det konceptuelle grundlag for BNP. BNP menes endvidere at have hjulpet til at vinde over tyskerne: *"Keynes' and Kuznets' economic tool had beaten the Nazi efficiency machine"*

where it really mattered – in their productivity ... Hitler's production targets were far lower because he had not been able to use sophisticated national accounting” (Boyle, 2000: 167).

4.3 BNP's udbredelse og kampen om BNP's anvendelse

De to forfædre til BNP, Kuznets og Keynes, mødtes under Bretton Woods konferencen i 1944. Bretton Woods konferencen havde til formål at etablere et internationalt økonomisk samarbejde for at undgå en gentagelse af 1930'ernes finansielle krise, at udvikle en fastkurspolitik samt at undgå flere internationale konflikter. 730 repræsentanter fra 44 allierede lande deltog, og det var her, internationale institutioner som Verdensbanken og Den Internationale Valutafond blev etableret. På konferencen blev BNP vedtaget som: *“...the standard tool for sizing up a country's economy”* (Dickinson, 2011).

De første internationale standarder for målingen af BNP udkom i starten af 1950'erne fra FN og OECD (tidligere OEEC)⁴. Disse standarder er løbende blevet revideret i takt med samfundets udvikling og behov, men har dog ikke været fundamentale (Thage & Thomsen, 2004). BNP, som det var udviklet af Kuznets og Keynes, var tiltænkt at opsummere et lands økonomiske aktivitet. Det var først generationen efter dem, der begyndte at anvende BNP som et udtryk for en hel nations velfærd (Boyle, 2000). Den første kritik af denne anvendelse af BNP kom allerede i 1959, hvor den amerikanske økonom Moses Abramovitz (1912-2000) pointerede, at *“...we must be highly skeptical of the view that long-term changes in the rate of growth of welfare can be gauged even roughly from changes in the rate of growth of output.”* (Abramovitz i Dickinson, 2011). Men samfundet og især den amerikanske regering var ikke moden til at omfavne en sådan kritik. I 1962 fremlagde Arthur Okun, præsident John F. Kennedys økonomiske rådgiver, Okuns lov, som hævder, at for hver tre procentpoints stigning i BNP vil arbejdsløsheden falde med et procentpoint. Dette afspejledes i den amerikanske økonomiske politik, og sat på spidsen hævdede Okun: *“Keep growing the economy and everything will be fine.”* (Dickinson, 2011). Diskussionen om økonomisk vækst stammer dog tilbage fra 1954, hvor den britiske regering introducerede begrebet til en befolkning udmattet af krigsrationering og en stram økonomi. Det var den

⁴ OECD er en forkortelse for Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD er en international organisation af demokratiske lande, der samarbejder om markedsøkonomi. Organisationen hed tidligere OEEC, som var en forkortelse for Organization for European Economic Cooperation.

konservative politiker og Chancellor of the Exchequer, R. A. Butler (1902-1982) som sagde: *"If Britain can grow by 3 percent a year, then living standards could double by 1980 ... Moreover we don't have to wait until 1980. Progress will come year by year if we concentrate on production and investment"* (Butler i Boyle, 2000: 175). Dette syn på vækst er blevet mere alment og udbredt siden. I 1999 blev BNP udnævnt af U.S. Commerce Department til at være en af de største opfindelser i det 20. århundrede. Argumentationen bag denne udnævnelse blev opsummeret som at: *"The GDP measure ... is a powerful reminder of the important things that Government can and does do to make ... individual lives better"* (Rubin i Dickinson, 2011).

4.4 Alternativer opstår

Trods det, at BNP har oplevet en kraftig sedimentering i samfundet, har der samtidig fundet udbredt kritik af sammenhængen mellem BNP, vækst og velfærd sted, og særligt inden for de seneste 30 år. I 1972 offentliggør den nyudnævnte konge af Bhutan, Jigme Singye Wangchuck (1955), at han ikke længere ønsker en vækst i BNP, men i GNH (Gross National Happiness), som forsøger at indfange livskvalitet i mere holistiske og psykologiske termer (Dickinson, 2011). FN, som er ansvarlige for udviklingen af de internationale standarder for BNP, offentliggjorde i 1990 HDI (Human Development Index), som er deres mere holistiske alternativ til BNP. HDI er udviklet af FN-økonomen Mahbub ul Haq (1934-1998) og senere nobelprismodtager Amartya Sen (1933). Formålet var i følge Sen at udvikle *"...an index as vulgar as GDP but more relevant to our own lives."* (Sen i Dickinson, 2011). I 2006 udvikler Kina "Green GDP", som måler økonomisk aktivitet, men som tager omkostningerne for miljøet i betragtning. Det viste sig, at den økonomiske aktivitet i 2004 havde "kostet" miljøet, hvad der svarer til 3 % af deres BNP (Dickinson, 2011).

GNH, HDI og Green GPD kan alle ses som oprør mod, hvad der måles, men ikke mod ideen om, at velfærd kan bestemmes på baggrund af et tal.

Økonomiske måleredskaber som BNP bliver naturaliserede og taget for givet af de praksisfællesskaber, de indgår i. BNP's institutionelle karakter er blevet mere og mere usynlig og at opgøre den nationale vækst i BNP er blevet "sund fornuft" og "best practice". Det kan vi se af ovenstående og i vores ekspertinterviews, der alle antydede, at

institutionaliseringen af BNP er foregået som en naturlig om end usynlig proces, hvor BNP i forbindelse med et behov for at kunne sammenligne økonomier og vækstbetingelser på tværs af lande, blev til det foretrukne redskab at måle vækst med. Niels Kærgård forklarer BNP's oprindelse som følger: *"Der er sket et behov for at man får viden om, hvordan økonomien ser ud, og hvordan den bevæger sig, og hvordan den udvikler sig de næste år."* (Kærgård, 2011: 13.00).

I ovenstående har vi gjort det klart, at det der kan og ikke kan måles, og det som vi betragter som "vækst", ikke er så simpelt og naturligt, som man måske skulle tro. Områder, vi tager for givet, baserer sig ofte på langvarige konstituerende processer, hvor eksempelvis det at måle i tal i sidste ende kommer til at udgøre en objektivitet (Adler, 1995). Det interessante er, hvad der udgør instrumenterne for, at vi ender med at benytte BNP som redskab til økonomisk måling af vækst. Disse instrumenter kan siges at være med til at skabe og reproducere værdier omkring præcision og rigtighed, som igennem de seneste mange årtier er blevet institutionelt forankret i vores opfattelse af, hvad der er rigtigt og forkert i henhold til vækst.

The highest goals of discourse analysis are to support the freedom to access to knowledge through discourse and to help in revealing and rebalancing communicative power structures.

de Beaugrande, 1994

5.0 Introduktion til den arkæologiske analyse

Vi har i ovenstående genealogiske del af vores analyse fremdraget, hvordan BNP er blevet sedimenteret over en lang årrække og således besvaret problemformuleringens første del: *"Hvordan er brugen af BNP blevet en selvfølgelighed?"*. Vi vil nu i den arkæologiske del af diskursanalysen besvare problemformuleringens anden del, nemlig *"...hvilke konsekvenser har det [at BNP er blevet en selvfølgelighed] for vores forståelse af vækst i Danmark?"*.

Gennem mange år har BNP overlevet en udbredt kritik og har endda formået at etablere sig som en fast del af vores hverdag, vores nationale metode til måling af vækst og vores internationale sammenligningsgrundlag. For manges vedkommende er denne etablering ikke noget, vi stiller spørgsmålstejn ved. Men hvorfor ikke? Og hvem er det, der har en interesse i at tale om BNP? Hvilke konsekvenser har brugen af BNP? Og hvem eller hvad ekskluderes?

Efter nøje granskning af vores empiriske materiale er det blevet klart, at der i medierne, blandt forskere, økonomer og politikere, træder en række tydelige diskursive kampe frem, der forhandler forståelse af BNP og vækst. Kampene udspilles blandt aktører, der af den ene eller anden årsag har en interesse i at påvirke diskursen om BNP. Hvad vi også har fundet er, at disse diskursive kampe giver anledning til en række magteffekter, som er med til at styre, hvordan vi tænker og taler om BNP. Indirekte påvirkes vi altså til at tænke og tale om BNP på en særlig måde. For at blive bevidst om, hvad der ligger til grund for dette, er det nødvendigt at undersøge de processer, der ligger bag. Vi vil undersøge, hvilke subjektpositioner og grænsedragninger der opstår i BNP-debatten og hvordan dette kan ses som en magteffekt i form af socialt organiserende konsekvenser. For at gøre dette må vi analysere hvilke problematiseringer og narrativer, der ligger til grund for disse magteffekter.

Men først er det essentielt at klarlægge, hvilke aktører der overhovedet er med til at kæmpe om at definere brugen af BNP samt vores forståelse af vækst. Hvem er det, der taler i vækstdebatten? Hvem har interesse i BNP og definitionen af vækst? Vi ønsker med andre ord at situere BNP- og vækstdebatten i dens kontekst. Inspireret af Clarke (2005) vil vi her anvende et diskursanalytisk framework, "situational analysis", der kan hjælpe os til at

kortlægge de aktører, der findes i vores datamateriale (Clarke, 2005). Clarkes frameworks bygger på Foucaults governmentality tankegang. Det afspejles i hendes forståelse af magt: *"Power is not so much a matter of imposing constraints upon citizens as of 'making up' citizens capable of bearing a kind of regulated freedom. Personal autonomy is not the antithesis of political power, but a key term in its exercise, the more so because individuals are not merely the subjects of power but play a part in its operations"* (Clarke, 2005: 54). Dette citat afspejler vores videnskabsteoretiske ståsted og er i overensstemmelse med vores syn på magt og aktører i specialet. Den danske befolkning har "frihed under autonomi" forstået sådan, at staten regulerer de mulighedsrum, der omgiver befolkningen, men inden for disse mulighedsrum kan individet regulere sig selv. Magt ser vi derfor ikke som en direkte styring af individet, men som en regulering af individets selvregulering. Dette kommer vi nærmere ind på senere i specialet.

Formålet med vores situational analysis er at undersøge, hvordan forskellige situationelle elementer kommer til syne inden for de konkrete empiriske situationer ("situations of inquiry"), man undersøger (Clarke, 2005). I nedenstående kortlægning af aktører vil vi tage udgangspunkt i det, Clarke betegner som "social world/arenas map", hvor fokus er på den samlede gruppe af aktører inden for et felt. Clarkes definition af social worlds betegner hun som "universes of discourse" eller "diskursfællesskaber" (ibid.). Dette dækker over *"... groups with shared commitments to certain activities sharing resources of many kinds to achieve their goals, and building shared ideologies about how to go about their business"* (Clarke, 2005: 45f). Det skal her bemærkes at på trods af, at sociale verdener besidder en form for fælles udgangspunkt, kan de godt bestå af både aktører og problematisører. Der opstår altså uenigheder og tilknytninger til forskellige diskurser inden for de enkelte sociale verdener. "Social arenas" er bredere i rækkevidde end sociale verdener og skal forstås som det felt, hvor forskellige aktørgrupperinger og aktører handler inden for (Clarke, 2005).

Vores kortlægningsproces har i sig selv haft en frigørende og demokratiserende funktion, idet *"...the analyst grants greater power to the less powerful worlds."* (Clarke, 2005: 124). Herved fremhæves også de sociale verdener, der til hverdag har en mindre synlig rolle i det offentlige rum på lige fod med de mere magtfulde sociale verdener.

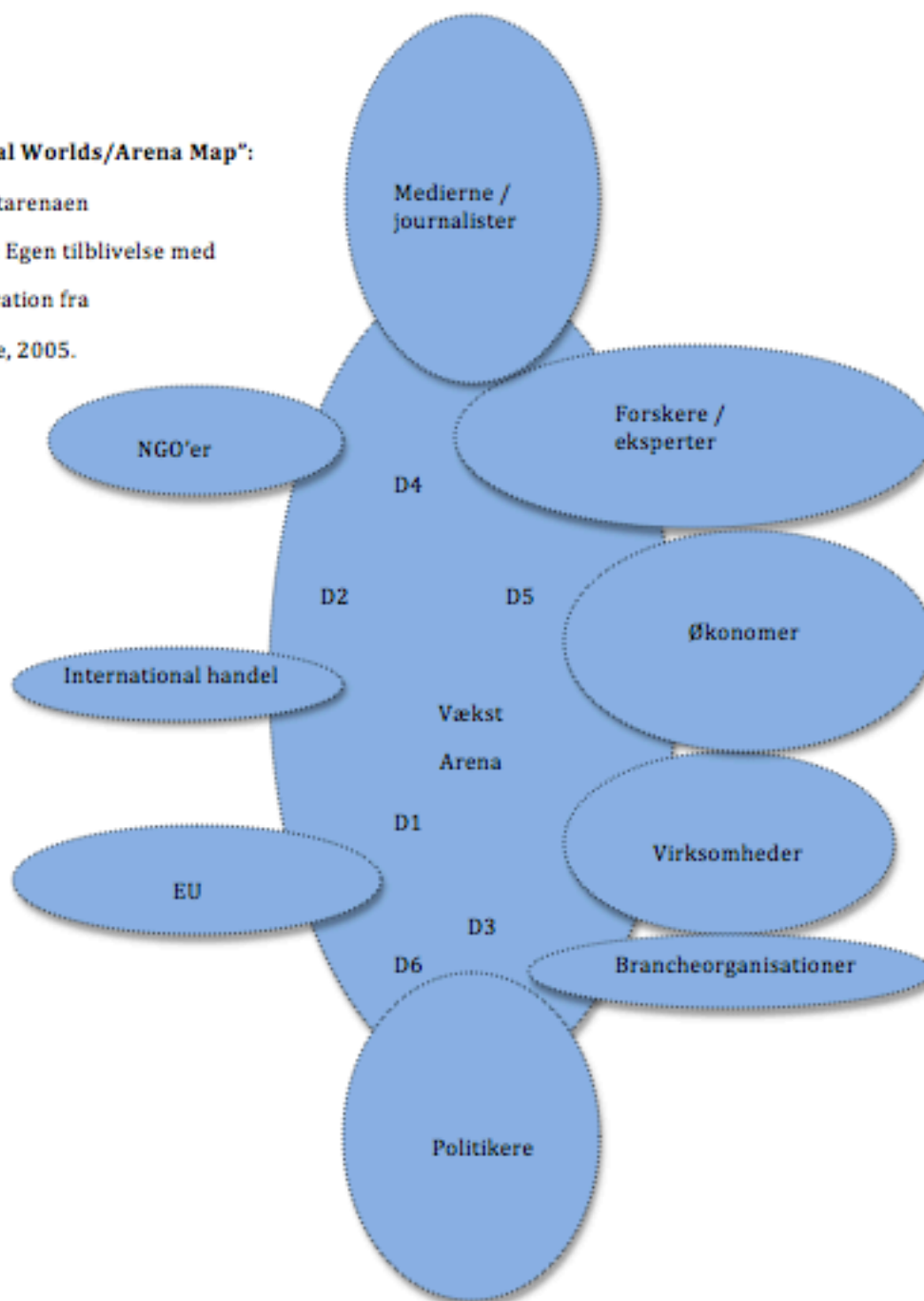
Vi vil nu kontekstafklare BNP- og vækstdebatten ved at identificere dens aktører, og gøre vores læser bevidst om det, der ligger i debattens omgivelser. Vi har identificeret et diskursivt felt, hvor der kæmpes om at definere vækst og brugen af BNP. Dette felt har vi valgt at kalde ”vækstarenaen”. Denne vækstarena er en del af en række større domæner, herunder det økonomiske, det politiske og det videnskabelige domæne. Individuelle aktører udgør de sociale verdener, men i arenaen fungerer de som repræsentanter for deres sociale verdener, som er med til at danne en række kollektive identiteter (Clarke, 2005). De sociale verdener indgår og former/bliver formet af en lang række forskellige arenaer, men vores fokus vil ligge på selve vækstarenaen. De diskursive kampe foregår som nævnt ikke blot blandt de sociale verdener, men også inden for selve de sociale verdener.

Vi har opstillet et ”situational map” til at anskueliggøre og visualisere de aktører, der kæmper i vækstarenaen. Vores social worlds/arenas kort er opstillet efter Clarkes praktiske opstillingslogik: *”...usual pattern in placement is generally to place like with like and to try and loosely represent conflictful/oppositional relations by placement on opposite sides of the page”* (Clarke, 2005: 114). Mange af de sociale verdener, der er tilknyttet vækstarenaen er af politisk karakter, herunder NGO’er, politikere og brancheorganisationer. Flere er af videnskabelig karakter, herunder forskere/eksperter og økonomer. Af resterende aktører har vi identificeret virksomhederne, EU, international handel og medier/journalister. Det skal her nævnes, at der selvfølgelig er sociale verdener, der er overlappende, som f.eks. forskere og økonomer og aktører, der ofte indtager flere sociale verdener simultant. Vores kortlægning af aktører i vækstarenaen ser ud som følger:

"Social Worlds/Arena Map":

Vækstarenaen

Kilde: Egen tilblivelse med
inspiration fra
Clarke, 2005.

NGO'er, politikere, brancheorganisationer, forskere/eksperter, økonomer, virksomheder og medier/journalister er de sociale verdener og aktører, som vi har identificeret som "afsendere" i vores empiriske materiale. Det er dem, der er til stede og har fået taletid i medierne. Det er langt fra alle sociale verdener, der har fået lige meget taletid i medierne, men de har alle aktivt været med til at påvirke forståelsen af vækst gennem deres

italesættelser i medierne. I vækstarenaen er der også ”implicated actors” (implicerede aktører), som Clarke definerer som aktører, der enten er blevet ekskluderet eller aktører, som kun er diskursivt tilstede (Clarke, 2005). I vækstarenaen kan der være andre sociale verdener/aktører, som er fysisk tilstede, men som ikke er synlige for os, idet de er blevet ekskluderet/ignoreret af magtfulde sociale verdener i arenaen. Hvis potentielle sociale verdener er blevet ignoreret af medierne, vil de ikke være synlige i vores analyse. Til gengæld har vi identificeret en række implicerede aktører, som ikke er fysisk til stede, men som udelukkende er blevet diskursivt konstrueret af andre aktører, herunder EU og den internationale handel. Danskerne er også repræsenteret i vækstarenaen både som individer (repræsenteret som D1, D2, D3 etc.) og som dele af de sociale verdener. Som individer svæver de rundt mellem politikere, forskere, virksomheder, økonomer etc. De er samtidig implicerede aktører, som bliver konstrueret af de omkringliggende sociale verdener (Clarke, 2005).

Vi har i det ovenstående kortlagt hvilke aktørgrupperinger, der er med til at skabe debatten om BNP og vækst, og kan nu se nærmere på, hvorledes disse kæmper om at definere BNP og vækst. Sluttelig vil vi se, hvilke effekter dette har for vores forståelse af vækst. Vi vil i det følgende kort gennemgå afsnittene og strukturen for vores arkæologiske analyse, samt hvorledes disse analyseafsnit vil bidrage til at besvare, hvilke konsekvenser det har for vores forståelse af vækst, at BNP er blevet en selvfølgelighed.

Problematiseringer

Vi vil indlede analysen ved at se på ”problematiseringerne” af BNP, hvor vi fremhæver, hvorledes sedimenteringen af BNP og vores forståelse af vækst, som vi har vist i vores genealogi, problematiseres. Herved synliggør vi de italesættelser, der er med til at gøre op med BNP som det eneste mål for vækst. Vi synliggør yderligere andre måder at tænke vækst på og er samtidig med til at denaturalisere den dominerende forståelse af begrebet. I afsnittet viser vi, hvorledes der kæmpes for at gøre op med den sedimenterede forståelse af vækst.

Narrativer

I afsnittet ”narrativer” vil vi analysere, hvilke rationaler der er blevet de dominerende i det offentlige rum. Vi identificerer to overordnede diskurser – velstandsdiskursen og velværediskursen, som vil blive analyseret i dybden. For at skabe et overblik over de

rollefordelinger, der bliver skabt i de førnævnte diskurser, har vi valgt at opstille dem i aktantmodeller. Et andet analyseredskab, der vil blive anvendt i dette afsnit, er en tekstnær metaforanalyse, som har til formål at give vores læser indblik i de narrative og den interdiskursivitet, der anvendes til at italesætte vækst. Vi vil i analysen vise, hvilke diskurser der kæmper samt analysere og klarlægge de dominerende billeder, som vi baserer vores viden om vækst på. For at visualisere, hvad der bliver italesat, og hvilke diskurser der kæmper, vil vi opstille et situational maps inspireret af Clarke (2005). Herefter vil vi sammenholde denne kortlægning med vores social worlds/arena map for at klarlægge hvilke aktører, der gør sig gældende i hvilke diskurser. Det gør vi for at få et overblik over de mønstre, der går på tværs, hvor noget ekskluderes og hvem eller hvad, der påvirker de forskellige diskurser.

Effekter

I dette afsnit vil vi på baggrund af de to ovenstående analyser reflektere over, hvilke konsekvenser de fremanalyserede diskurser om BNP og vækst har. Hvilke subjektpositioner bliver stillet til rådighed? Hvem ekskluderes? Hvordan er disse italesættelser med til at drage grænser

*It is astonishing how many foolish things one
can temporarily believe if one thinks too long
alone*

John Maynard Keynes

6.0 Problematiseringer

Som et indledende eksempel vil vi fremhæve vores erfaringer fra konferencen ”Hvad kommer efter Greenwash?”, som vi deltog i, i februar 2011 på Crowne Plaza i København (For referat se bilag 11). Her diskuterede EU-kommissær Connie Hedegaard det paradoks, at vi i dag ”...diskuterer vækst efter et forsimplet vækstbegreb som BNP...”, uden samtidig at tage højde for de negative konsekvenser, den selv samme vækst kan have for eksempelvis klima og miljø (Greenwash, 2011). Konferencen ”Hvad kommer efter Greenwash?” (Greenwash, 2011) omhandlede den måde, vi i dag forstår og fortæller om miljøvenlighed og bæredygtighed, og hvordan virksomheder kan få et højere incitament til at påtage sig et oprigtigt grønt ansvar. Hedegaard tegnede ved konferencen et tydeligt billede af BNP som en form for ekskluderingsmekanisme i det danske samfund, hvor områder, såsom klima og miljø, nedtones eller ekskluderes i målingerne af vækst. Hun står ikke alene med betragtningen om, at BNP er et utilstrækkeligt måleredskab til vækst. Som det har været gennemgået ovenfor, har BNP længe været kritiseret som måleredskab til vækst.

Vi er afhængige af at leve i en social orden, som har nogle usynlige men klare retningslinjer for, hvordan vi taler og agerer (Jørgensen & Phillips, 2005). Det der her er interessant er, at vores sociale orden altid vil være konstitueret i en form for magt (ibid.). Det er derfor interessant at se på den sociale orden som den fremtræder ved konferencen ovenfor, i medierne, blandt forskere og politikere, hvilket udgør vores empiriske udgangspunkt i analysen. Den debat der foregår i de danske avismedier, konstituerer en række diskursiveringer, som udspringer af BNP som standard for måling af vækst. Ved at analysere disse og vores forskningsinterviews, kan vi få et indblik i, hvorledes BNP kommer til syne som styringsredskab i det offentlige rum, og med hvilke sociale konsekvenser.

Vi vil identificere problematiseringer som Hedegaards ovenfor ved at adskille, undersøge og analysere de holdninger, der kommer til udtryk omkring BNP og vækst i det offentlige rum. Disse problematiseringer beror på forskellige rationaler og bevæggrunde omkring BNP, vækst og velfærd. Det giver os et indblik i den magt, sociale ordner er konstitueret under, og det giver os en forståelse af, hvordan BNP fungerer som styringsredskab i vores hverdag. Kritikken af BNP udfordrer den sedimentering, der har fundet sted af BNP som måleredskab til nationaløkonomisk vækst. Med sedimentering skal forstås den proces, hvor et ord eller en

ting får en fastlagt betydning, hvorved dets historiske oprindelse (dets kontingens) glemmes (ibid.). Som vi så i vores første kapitel med genealogien om BNP, har det som måleredskab etableret sig som et fælles projekt om at skabe øget vækst med særlig opbakning fra politisk hold. I genealogien fremgik forskellige forsøg på alternative måleredskaber til BNP og en udbredt kritik af BNP. Trods denne kritik og forsøg på alternativer har BNP stabiliseret sig som et fast måleredskab til økonomisk vækst. Vi har dog i vores empiri fundet nye problematiseringer af BNP, som er værd at kigge nærmere på. De mest fremtrædende problematiseringer har i empirien været, at BNP overser bæredygtig vækst, og at BNP negligerer forskelle mellem velstand og velfærd. Dette vil vi se nærmere på i vores videre analyse af problematiseringer nedenfor.

6.1 BNP overser den bæredygtige vækst

Den første problematisering vi har identificeret, er en problematisering af, at BNP overser essentielle bæredygtige elementer i beregningen af vækst. I en artikel i Information fremgår det, at BNP's karakter er med til at befordre en særlig økonomisk adfærd. Artiklen diskuterer hvordan økonomi, grundet BNP's endimensionale karakter, gør andre aspekter af vækst usynlige. I genealogien gennemgik vi den kritik, der har været af BNP igennem historien. Vi vil i det følgende belyse, hvordan denne kritik ligeledes kommer til syne i vores empiri: *"[Men] hvis BNP-vækst også fremover bliver den ultimative ledestjerne, så ender revolutionen som symptombehandling... Hvis fremtiden skal være "grøn" og "holdbar", som statsministeren siger, er det ikke længere BNP, man skal måle på. Det er om noget BNP's endimensionelle karakter, der historisk har befordret en økonomisk adfærd, hvor alle andre aspekter af væksten er gjort usynlige – indtil de nu rammer os i nakken som smeltende ismasser og voksende ørkner... Om summen af det hele bliver en positiv BNP-vækstrate er ikke det centrale."* (Information, 28.11.2008). Artiklen trækker på en bæredygtighedsdiskurs om, at vi negligerer essentielle problemer og udfordringer i naturen, hvis vi benytter os af BNP som måleredskab. Vi ser denne bæredygtighedsdiskurs som en del af en større velværediskurs, som vi vil komme nærmere ind på i vores kapitel om narrativer neden for.

Bæredygtighedsaspektet kommer særligt til udtryk i langtidsperspektivet i artiklen, som tænker i, hvorledes vores samfund ikke blot skal skabe vækst nu og her, men ligeledes skal

sikre vores fremtidige vækst og velvære. Det skal blandt andet ske ud fra hensyntagen til aspekter, som den nuværende økonomiske adfærd ikke tager hensyn til – herunder miljø og klima. Artiklen spinder således på samme idé som Connie Hedegaards om, at BNP ikke er et tilstrækkeligt mål for vækst, men et begrænset måleredskab, der udelukkende fokuserer på økonomisk vækst og ikke på dennes konsekvenser. I artiklen problematiseres det videre, hvordan miljøkatastrofer i det nuværende vækstregnskab kommer til at udgøre en decideret vækst i BNP. Under det felt vi i vores empiri har kategoriseret som ”problematiseringer”, er bæredygtighedsdiskursen dermed en af de diskurser, der befinder sig i vækstdiskursens diskursive felt, og som forsøger at påvirke ”vækst” som sedimenteret begreb og den nuværende velstandsdiskurs. I den forbindelse har vi netop set, at bæredygtighedsdiskursen italesætter BNP som et ekskluderende måleredskab, der usynliggør vigtige processer i samfundet og fremhæver, at BNP viser et fejlagtigt billede af samfundsmæssig vækst.

Problematiseringen og italesættelsen af miljø- og klimaområdets ekskludering fra vækstarenaen sammenfattes i et debatindlæg fra klimatopmødet i København i 2009: *”I dag udføres der såkaldte samfundsøkonomiske beregninger og konsekvenser for BNP ved enhver politisk beslutning. Men vores nuværende økonomiske metode formår slet ikke at indregne fordele og ulemper i forhold til de trusler, vi står over for på klimaområdet* (Politiken, 06.12.2009). BNP’s endimensionale karakter gør således i en bæredygtighedsoptik andre aspekter af vækst usynlige. Artiklen trækker på en bæredygtighedsdiskurs om, at vi negligerer essentielle problemer og udfordringer i naturen, hvis vi benytter os af BNP som måleredskab.

6.2 BNP som redskab til manipulation

I forlængelse af dette problematiserer artiklen ”Den store CO₂-fidus” i Jyllands-Posten brugen af måleredskaber som indikatorer for ”sandheder”. Artiklen præsenterer en problematik, der eksisterer i sammenhængen mellem BNP og det danske energiforbrug. Danmarks økonomi målt i BNP er i løbet af de seneste 25 år vokset med omkring 75 %, mens energiforbruget har holdt sig nogenlunde stabilt (Jyllands-Posten, 01.12.2009). Så pænt er resultatet dog kun, ifølge artiklen, fordi den CO₂, der er knyttet til danske skibe og flys aktiviteter i udenlandske havne, ikke er med i klimaregnestykket, selvom den indgår i

Danmarks BNP (ibid.). At have indikatorer for produktionen udtrykt igennem BNP er med andre ord ikke ensbetydende med, at man kan forvente et ”sandfærdigt” udtryk. I det tilfælde, at det er muligt at fjerne og tilføje elementer i udregningen af eksempelvis miljøforurening, vil BNP automatisk se ”grønnere” ud end hvad tilfældet er. Denne problematik, at indikatorer kan få os til at acceptere udtryk, som måske er fejlagtige, er blevet taget op af en lang række forskere inden for socialvidenskaben. Ovenstående viser, at det er muligt at ”modellere” konteksten for BNP-begrebet på en måde, så det påvirker indikatorens udtryk positivt. Dermed accepterer vi måske et udtryk som sandt eller acceptabelt, uden at være bevidste om at konteksten omkring denne kan være modelleret.

6.3 Risikotænkning i problematiseringen af BNP

Eksemplet fra konferencen ”Hvad kommer efter Greenwash?” kan ses som eksempel på, at bæredygtighedsdiskursen, og tilsvarende moddiskurser til BNP, trækker på elementer af risikotænkning. Argumenterne baserer sig på en mere langsigtet og holistisk tænkning af BNP, som netop er kendetegnende for konceptet omkring bæredygtighed. Behovet for en mere bæredygtig tænkning er opstået i takt med, at det danske samfund er blevet globaliseret og mere komplekst, og individets og virksomheders rolle i samfundet har ændret sig. I den sammenhæng er det interessant at se nærmere på risikotænkningen Ulrich Beck, som i sin teori om risikosamfundet ser nærmere på ”det andet moderne”, individualisering, globalisering og kosmopolitisme samt de nye betingelser for politikker og det nye arbejdsmarked (Sørensen & Christiansen, 2006).

Risikosamfundsdiskussionen har udviklet sig i en situation, hvor de nationale grænser nedbrydes af den globaliserede økonomi, som meget håndfast demonstrerer nationalstatens begrænsninger med hensyn til politisk regulering af produktionsforhold (ibid.). Når den internationale finansverden på få sekunder kan flytte milliardbeløb jorden rundt, og dermed flytte virksomheder og jobs, er de statslige reguleringsmuligheder meget begrænsede. Når statens handlemuligheder i stigende omfang begrænses af den globale økonomi, får det eksisterende politiske system og dets grundlag i de vestlige demokratier langsomt mindre betydning, og fremstår dermed i den politiske offentlighed som mere og mere betydningsløse i forhold til, hvad der sker af afgørende beslutninger i andre fora (ibid.).

Denne tanke omkring det globale står i egentlig kontrast til noget, vi senere vil fremanalysere i vores empiri i kapitlet ”Effekter”. Her vil vi se, hvordan ”det nationale” kommer til syne med BNP som grænsedrager, og skaber en klar forståelse af opdelingen mellem lande og nationaliteter, når vi udregner BNP.

Det empiriske eksempel fra klimatopmødet i analysen af bæredygtighedsdiskursen viser, hvordan forskellige vækstdiskurser trækker på risikotænkning, og på baggrund af ord som ”fare”, ”trusler” og fokus på manglende bæredygtighed i samfundets finansielle løsninger, skabes der en tilstedeværelse af risici, som kan påvirke sociale processer i samfundet og hvordan vi opfatter vores handlinger. Et eksempel, der illustrerer dette, er et citat fra klimatopmødet vedrørende de ”trusler”, som vi står over for på miljøområdet, og som BNP ikke formår at indfange: *”I dag udføres der såkaldte samfundsøkonomiske beregninger og konsekvenser for BNP ved enhver politisk beslutning. Men vores nuværende økonomiske metode formår slet ikke at indregne fordele og ulemper i forhold til de trusler, vi står over for på klimaområdet.”* (Politiken, 06.12.2009).

I et andet eksempel fra en klimakonference i Barcelona beskriver Information den moderne vækstøkonomi med ord som ”dyb krise”, ”ødelæggelse”, ”barrierer” og ”bekymring”: *”Information har fulgt diskussionerne på en netop afholdt konference på Barcelona Autonome Universitet om alternativer til den internationale vækstøkonomi, der er havnet i dyb krise og truer med at ødelægge planetens klima-og økosystemer. Fra 26 til 29 marts drøftede 380 fagfolk og aktivister fra hele verden mulighederne og barriererne for en ny økonomi, der erstatter BNP-vækst med fokus på menneskers trivsel og miljømæssig bæredygtighed. Håb, bekymring, faglig uenigheder og vilje til at eksperimentere fyldte auditorierne.”* (Information, 06.04.2010).

Vækst og BNP italesættes i ovenstående eksempler i forbindelse med ord, der kan være med til at skabe frygt. Samtidig indrammer ordene BNP i en risikoramme, som antyder, at hvis ikke vi ændrer adfærd, vil disse ”fare-ord” blive aktuelle for vores samfund. Denne indholdsudfyldning af ”vækst” og ”BNP”, trækker på momenter, der indgår i en risikodiskurs, hvor rationaler omkring fare og risici dominerer sproget.

Problematiseringen af ovenstående samles i artiklen ”*Et spørgsmål om vækst*” i et ideal om en bæredygtig udvikling, som stilles i kontrast til de negative ”fare-ord”: *”Det vil sige, at væksten kan være en misvækst, som forringer vores velfærd... Drop ordet ”vækst”... Spørg i*

stedet, hvordan vi kan skabe en samfundsøkonomi, der fremmer en bæredygtig udvikling til det fælles bedste. Det er det ultimative kætteri i den kapitalistiske økonomis dogmatiske univers.” (Information, 26.04.2010).

6.3.1 BNP som en del af Risikosamfundet

Ulrich Beck argumenterer for, at hvor det moderne velfærdssamfund producerer goder, producerer risikosamfundet risici. Et af de basale kendetegn ved risikosamfundet er mangfoldiggørelsen af ekspertsystemer, vi som borgere skal forholde os til. Ekspertsystemer er karakteriseret ved, at vi som normale, ikke-indviede borgere bliver nødt til at stole på, at systemerne ikke pludseligt bryder sammen om ørene på os. BNP er i sig selv et klassisk eksempel, idet kun en lille brøkdel af befolkningen ved hvordan, BNP faktisk fungerer. Resten af os bliver nødt til at stole på, at eksperterne ved, hvad de gør. Som det pointeres i Sørensen & Christiansen (2006), er der den grundlæggende risiko ved ekspertsystemer, at de jævnligt bryder sammen. Pointen i teorien bag risikosamfundet er netop, at når nye ekspertsystemer bliver introduceret, er deres potentielle sammenbrud samtidigt en realitet. Risici er dermed allestedsnærværende i det senmoderne.

Men det handler også om, hvem de forskellige risici rammer og mulighederne for at forebygge risici. Ifølge Beck er: *”Nøden ... hierarkisk – smoggen er demokratisk”* (ibid.). Med det mener han, at de risici, som fandtes i det traditionelle og det moderne samfund primært påvirkede fattige. F.eks. var fattige i forhold til rige meget mere udsatte for at sulte i det traditionelle samfund, hvis høsten udeblev, og arbejderen var i det moderne samfund mere udsat for arbejdsskader og arbejdsløshed end virksomhedsejeren (ibid.). Sådan er det ikke i risikosamfundet. Her kan alle mærke konsekvenserne af brug af jordens ressourcer, affaldsstoffer og forurening, og netop dette kommer til udtryk i bæredygtighedsdiskursen, som ses i vores empiri.

6.4 BNP negligerer forskelle i økonomi og velfærd

Et andet aspekt, der kommer til syne i det empiriske felt for problematiseringer af BNP, er en mere global-økonomisk drejning af problematiseringen af BNP. I en artikel fra

Information sættes der fokus på, at økonomisk vækst ikke som selvfølge gavner samfundet som helhed. Artiklen forklarer, hvordan befolkningen i Rwanda for eksempel ikke nyder gavn af landets økonomiske vækst, idet pengene er koncentreret på ”få hænder” – i dette tilfælde i politiske hænder (Information, 24.11.2009). Dermed ses igen en empirisk henvisning til vores indledende kritik, hvor brugen af BNP og den økonomiske vækst kommer til at give udtryk for noget andet end det egentlig er. I stedet for at komme den brede befolkning i Rwanda til gavn, benyttes vækstressourcerne ifølge artiklen på noget andet. Dermed kan man sige, at brugen af BNP i Rwanda betyder, at vigtige udviklingsfaktorer overses, som kunne have haft gavn af støtte. Grundet politisk-økonomisk fokusering ekskluderes og usynliggøres disse aspekter i italesættelserne af beregningerne og fordelingerne af vækst. Det understreges dermed også her, at BNP kan have en usynliggørende effekt ved at overse faktorer og relationer, der ikke ligger i direkte relation til politisk-økonomiske interesser.

Det underbygges af en udtalelse i Børsen, der fastslår et andet område, som BNP-målinger ikke indfanger: *”De officielle BNP-målinger overdriver nok væksten i økonomien kraftigt, da de ikke fanger den kendsgerning, at erhvervslivet blandt de mindre virksomheder er elendigt, og deres produktion falder kraftigt.”* (Børsen, 18.11.2009). Dermed er det ikke blot dele af befolkningen, der overses i den politisk-økonomiske fokusering på vækst. Inden for erhvervslivet er der ligeledes virksomheder, for hvilke produktionen falder trods et stigende BNP. Den samme tankegang er Tim Jackson fra det britiske kommission for bæredygtig udvikling inde på i sin bog *”Prosperity without growth”*, der er et opgør med den form for økonomisk vækst, der har drevet det politiske spektrum de seneste 50 år. Inden for vækstregnskabet skabes der, ifølge Jackson, en base omkring det fejlagtige udtryk, der i mange tilfælde opstår, når vi sætter lighedstegn mellem velfærd og vækst på forkert grundlag (ibid.). Er vores udtryk omkring vækst ikke dækkende for eksempelvis mindre virksomheder eller for grupper af mennesker i samfundet, vil velfærdsudtrykket ligeledes udgøre et begrænset diagnoseinstrument til vores samfundsstandarder.

Fra politisk side har der også været fokus på denne utilstrækkelighed ved BNP. Den franske præsident Sarkozys kommission har i 2009 udsendt en bemærkelsesværdige rapport, der netop påpeger, at vores nuværende BNP hverken afspejler trækket på naturens ressourcer

eller sociale uligheder (Information, 04.12.2009). Dette eksempel er med til at illustrere, hvorledes problematiseringen af BNP har bredt sig og er blevet aktiveret bredt i samfundet.

6.6 Delkonklusion

Vi har i ovenstående vist, at problematiseringerne af BNP peger på, at BNP har visse begrænsninger som måleredskab. Vi identificerer fire problematiseringer som er at BNP overser bæredygtig vækst, at BNP fungerer som redskab til manipulation, at BNP benyttes gennem italesættelse af risici og at BNP negligerer forskelle mellem økonomi og velfærd.

Vi så først en bæredygtighedsdiskurs, der problematiserede at BNP udelukkende fokuserer på økonomisk vækst, og glemmer det forhold, at væksten er nødt til at være bæredygtig hvis vores samfund og miljø skal overleve i fremtiden. Denne bæredygtighedsdiskurs udgør første spadestik til vores senere analyse af den overordnede velværediskurs, som findes i kapitlet om narrativer.

For det andet blev det problematiseret, at BNP ved at medtage visse elementer og udelade andre i sin udregning, kan benyttes til at manipulere med det endelige udtryk for vækst. For det tredje blev det problematiseret, at vækstdiskurser trækker på risikotænkning, og på baggrund af ord som ”fare” og ”trusler”, skabes der en tilstedeværelse af risici, som kan påvirke de sociale processer i samfundet og hvordan vi opfatter vores handlinger. Samtidig bragte vi BNP ind i en Risikosamfundsramme, hvor vi stillede os kritiske over for mangfoldiggørelsen af ekspertsystemer som BNP, som ikke-indviede borgere bliver nødt til at stole på, og som pludselig kan bryde sammen om ørene på os. For det fjerde blev det problematiseret, at BNP sætter lighedstegn mellem vækst og velfærd idet velfærd består af en række menneskelige faktorer (eksempelvis lykke), der ikke er målbare og som ikke indgår i BNP-regnskabet. Vi vil nu forsætte vores arkæologiske analyse af BNP ved at se nærmere på de narrativer, der gør sig dominerende i debatten om BNP og vækst.

*The sign of a truly educated man is to be
deeply moved by statistics*

George Bernard Shaw, 19
århundrede

7.0 Narrativer

Det dominerende emne i vores empiri er hvorledes, der skabes vækst i Danmark. Vi har identificeret to overordnede diskurser – en velstandsdiskurs og en velværediskurs, som indbyrdes kæmper om at definere, hvad der vil skabe vækst i Danmark og hvilken slags vækst, Danmark har brug for – vækst i BNP eller vækst i velvære. Det er i denne kamp, at diskurserne bliver til, og det er denne kamp som muliggør forskydninger i diskurserne (Dean, 2006). Inden for diskurserne har vi identificeret spredninger og uenigheder samt regelmæssigheder i disse spredninger, også kendt som ”diskursive formationer” (Petersen, 1998). Ifølge Foucault er diskurser ikke kendetegnet ved et ”...*fastnaglet centrum, men må snarere forstås som pulserende størrelser...* Så er der netop stadig tale om en regelmæssighed, og denne regelmæssighed må på en eller anden måde kunne karakteriseres – ved et objekt eller nogle begreber eller en normativ forskrift.” (Petersen, 1998: 7).

Vi har identificeret de to overordnede diskurser ud fra deres objekter – vækst i velstand (forstået som vækst i BNP) og vækst i velvære (forstået som lykke, frihed, fritid osv.), idet disse indtager en central plads i regelmæssigheden. Hver af de to diskurser dækker over mange underdiskurser og forskellige rationaler, men fælles er, at næsten alle de analyserede tekster tilslutter sig et mål om enten velstand eller velvære. Dette mål er, hvad governmentality-analysen betegner som ”telos”, dvs. ”...*de mål eller resultater, vi efterstræber, hvad vi håber på at blive, eller den verden, vi håber at skabe...*” (Dean, 2006: 53). Telos-begrebet indebærer, at: ”*Alle praksisser rettet mod at styre sig selv eller andre forudsætter, at der er et eller andet mål eller slutresultat, som efterstræbes...*” (Dean, 2006: 53). Italesættelsen af velstandsdiskursens telos ses blandt andet i dette citat: ”*Godt nok har vi et betydeligt potentiale for at øge beskæftigelsen og arbejdstiden, men når det er sket, er det produktionen pr. arbejdstime, der bliver afgørende for velstandsudviklingen. Her skal man være opmærksom på, at vi i årene 1996-2006 havde den 3. laveste produktivitsudvikling i OECD. Det skal der ændres på, og derfor skal vi indrette os, så produktiviteten i fremtiden får bedre betingelser for at stige.*” (Jyllands-Posten, 13.01.2010). Her bliver det understreget, at vi (danskerne) skal øge produktiviteten, som skal føre til øget velstand. Velværediskursens telos er at opnå gode, sunde livsforhold, som det ses i følgende citat: ”*Som alternativ til krisens kaos foreslår vi en kreativ proces frem mod en økonomi, der giver mennesker mulighed for at leve en bedre tilværelse med bedre og mere*

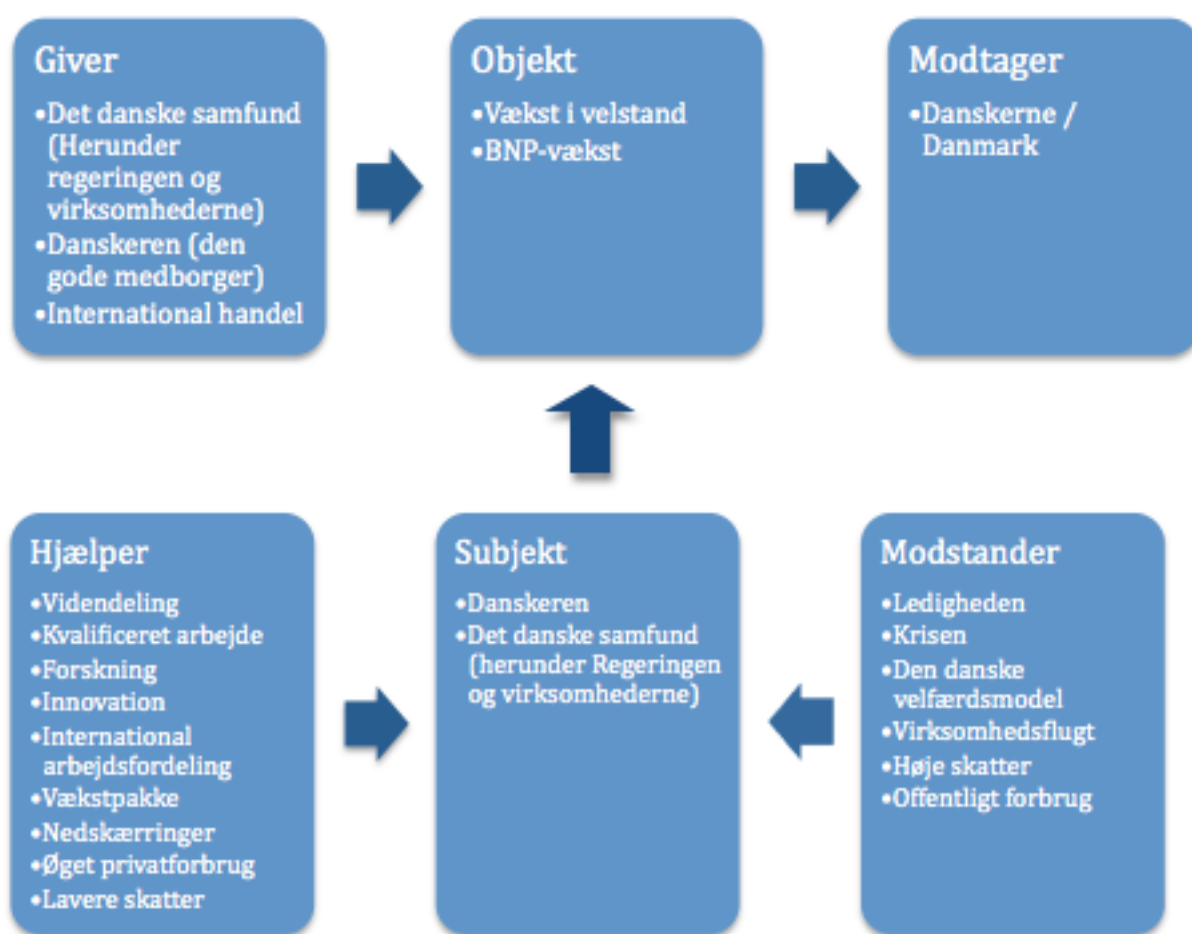
ligeværdige relationer, og samtidig en økonomi med mindre ressourceforbrug og mindre belastning af miljø og klima.” (Information, 06.04.2010). Her er telos ikke velstand, men en bedre tilværelse, ligeværdige relationer og mindre belastning af jordens ressourcer – elementer som generelt bidrager til en forøgelse af menneskets velvære.

Det skal her bemærkes, at velstandsdiskursen benytter sig af et rationale om, at velstand bidrager til velvære og dermed også italesætter velvære som objekt. Skellet mellem de to diskurser tydeliggøres dog gennem deres ultimative ”udenfor”. Ved udenfor forstås her, at der eksisterer noget udenfor diskursen, som afgrænser regelmæssigheden og gør den til en enhed. Det kan siges, at diskursens ”udenfor” etablerer en såkaldt antagonistisk modpol til selve diskursen (Petersen, 1998). Velstandsdiskursens ultimative ”udenfor” kan betragtes som økonomisk konkurs og velværediskursens ultimative ”udenfor” kan betragtes som kloden og befolkningens ødelæggelse. Disse antagonistiske modpoler til velstands- og velværediskursen er med til at holde sammen på de ellers flertydige diskurser, og muliggør en tydeligere adskillelse af de af os identificerede diskurser (ibid.). Vi vil i det følgende gå i dybden med velstands- og velværediskursens narrativer og rollefordelinger.

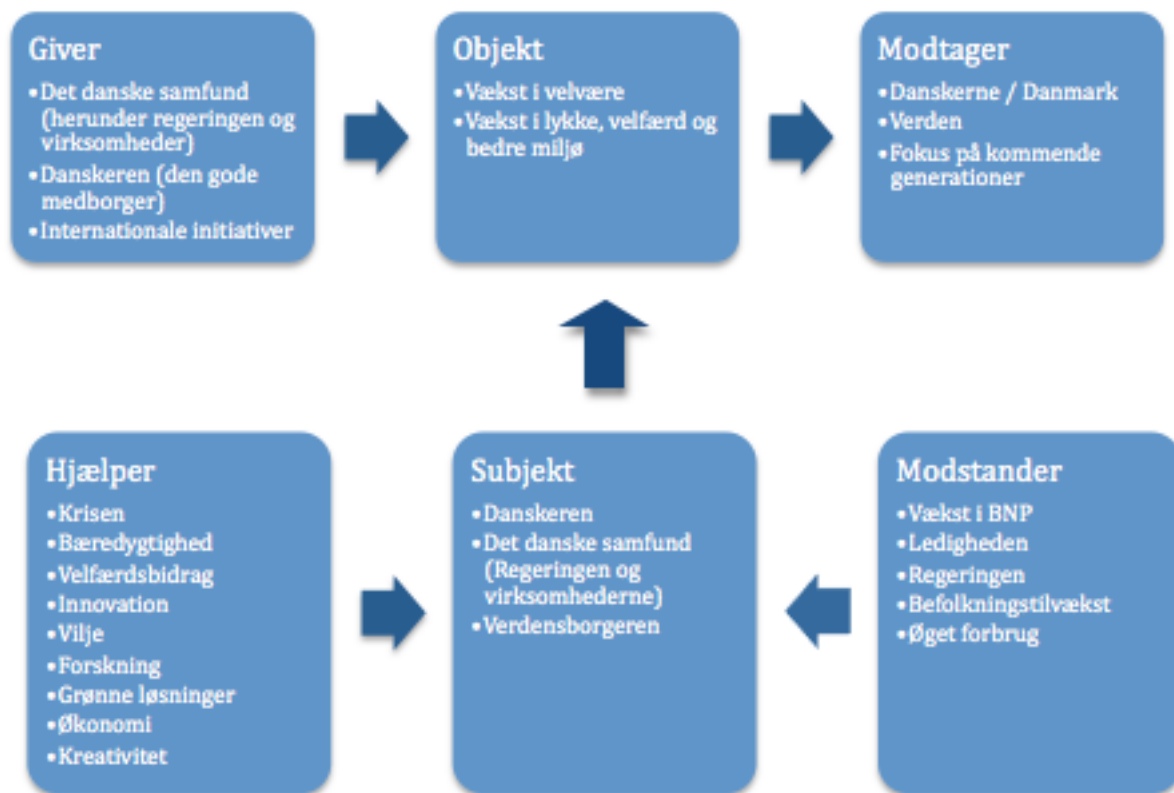
7.1 Velstandsdiskursen og velværediskursen

For at skabe et overblik over de narrativer og rollefordelinger, som henholdsvis velstands- og velværediskursen italesætter, opstiller vi disse i to aktantmodeller. Efter inspiration fra Petersen (1998) kan det argumenteres, at aktantmodellen som tekstnært analyseværktøj er yderst relevant til at vise rollefordelingen mellem de to diskurser, og deres strukturelle forhold til hinanden. Dermed kan vi, ved at udvikle aktantmodellen så den passer til besvarelsen af vores problemfelt, få indblik i vores identificerede diskursers betydning. Aktantmodellen kan også være behjælpelig til at tydeliggøre hvor velstands- og velværediskursen adskiller sig fra hinanden, og kæmper om at definere bestemte betydninger. En aktant er en funktion, der kan udføres af forskellige aktører. Én funktion kan udføres af flere aktører, og én aktør kan udfylde flere funktioner (Greimas, 1974). Ved at vise den regelmæssige rollefordeling og diskursernes strukturelle forhold til hinanden i henholdsvis velstands- og velværediskursen, kan vi få et indblik i diskursernes betydning for vores forståelser af vækst.

Aktantmodellerne fungerer således i dette analyseafsnit som overblikksmodeller, i hvilke vi opstiller de gennemgående narrativer og rollefordelinger, vi har identificeret i vores empiri, som udtryk for to forskellige diskurser (velstand og velvære), og derved identificeres de betydninger, der ligger integreret i de to paradigmer:

Velstandsdiskursens aktantmodel. Egen udarbejdelse efter inspiration fra Greimas (1974).

Velværediskursens aktantmodel. Egen udarbejdelse efter inspiration fra Greimas (1974).

Det skal bemærkes, at vi ikke vil gennemgå samtlige af de ovenstående aktanter, men blot dem, der enten er med til at fremhæve diskursernes grænser, eller som fremstiller interessante rationaler der er med til at karakterisere diskursernes betydning.

7.2 Styling af styling

Det første interessante punkt ved de to modeller er, at det er danskeren og det danske samfund der italesættes som subjekt. Dermed er det danskeren selv, der har et ansvar for at stræbe efter henholdsvis velstand og velvære. Samtidig er det også danskeren og det danske samfund, der er giveren af objektet.

At subjektet er det samme som giveren ses i følgende citat, som vi har kategoriseret som et udtryk for velstandsdiskursen: *"Danmark har et alvorligt problem. Vi er ikke effektive nok.*

Det står faktisk direkte slemt til med den vigtige produktivitet, altså hvor meget en dansker producerer på en time, uge eller måned. Også selv om netop stigende produktivitet er selve kilden til større velstand og bedre levestandard... Danskerne er ikke produktive nok, fastslår Økonomi- og Erhvervsministeriet i en ny stor analyse. Og det skal der rettes op på, hvis ikke Danmark skal rasle yderligere ned ad listen over verdens rigeste lande, lyder det fra ministeriet.” (Berlingske Tidende, 23.11.2009). Rationalet i citatet er, at danskerne skal ændre adfærd, hvis ikke Danmark skal blive et ”fattigere land”. Det fremgår tydeligt, at det er danskeren selv, der her skal stræbe efter at opnå ”større velstand og bedre levestandard” (objektet), og samtidig er det danskeren, der som giver skal producere mere for at dette kan lykkes.

Samme rationale ses i velværediskursen, men objektet adskiller sig dog her fra velstandsdiskursens: *”At vi bliver nødt til at begrænse forbruget af jordens ressourcer burde imidlertid være indlysende... Vi bruger allerede for meget, og vi er på vej til at bruge endnu mere... Vil vi så få degrowth? Den drivende kraft for en sådan revolution, der altså allerede er i gang, vil være en nedsættelse af forbruget af naturens ressourcer, så her kan vi forhåbentlig realisere degrowth.”* (Information, 01. maj 2010). I denne sammenhæng udgør ”degrowth”⁵ og en begrænsning af forbruget af jordens ressourcer objektet, mens subjektet og giveren stadig er ”vi”, dvs. ”os danskere”. I dette citat er henvisningen til ”vi” dog mere utydelig end i velstandsdiskursen, idet ”vi” også kan tolkes som hele jordens befolkning eller den vestlige verden. Vi vælger dog overordnet at tolke subjektet og giveren som ”danskerne”, idet artiklen er skrevet på dansk og publiceret i en dansk avis.

Ved at italesætte danskeren som både giver og subjekt betones det, hvorledes vi som danskere selv er ansvarlige for at opnå henholdsvis velstand og velvære. Det er os selv, der skal ”stræbe” efter velstand og velvære, og det er samtidig kun os, der kan ”give” os selv dette ved at bidrage til samfundet. Ifølge Dean lever vi et samfund, hvor der forventes selvstændighed og hvor hierarkierne er ved at forsvinde (Dean, 2006). I den forbindelse er det relevant at se på Deans begreb ”Conduct of conduct” – styring af styring. Det indebærer,

⁵ Degrowth skal forstås som ”mindre”: mindre industri, færre biler, mindre urbanisering, mindre ødelæggelse af naturen, færre banker og øget brug af cykler samt rum til sociale interaktion, mere tid til naturen og venner, mere hygge, enkelthed og gensidig støtte. Degrowth indebærer en multi-dimensional reduktion af det samlede forbrug og produktion, som en vej i retning af social retfærdighed, økologisk bæredygtighed og velvære (Degrowth, 2011).

at dem, der styrer er i symbiose med de styrede og kan være en og samme person (selvstyring). Individer er i denne tankegang et produkt af deres egne erfaringer og interaktioner. Man kan sige, at der på den måde ligger en skjult mentalitet gemt bag de handlinger, individet foretager sig. Dean fremhæver, at moderne styring handler om at fremdyrke bestemte subjekter gennem bestemte måder at producere sandheder på: *"... liberal styring opererer med henvisning til at frisætte, stimulere og realisere individers potentialer. De har således søgt at fremvise alt det, der skal til for at skabe aktive, kompetente og selv-ansvarlige borgere"* (Dean, 2006: 12).

Af ovenstående kan vi konkludere, at der inden for de to overordnede diskurser, velstands- og velværediskursen, sættes lighedstegn mellem subjektet (danskerne) og giveren (danskerne). Det kan ses som et forsøg på at påvirke danskernes mentalitet og viden på en måde, så man opnår en samfundsansvarlig medborger, der bidrager til velstand og velvære, dvs. BNP. Idet magtforholdet ikke her fungerer som en direkte styring af individet, men snarere som en formning af de subjektpositioner, der stilles til rådighed for danskerne, kan det ses som et *conduct of conduct*, hvor der italesættes et frivillig ansvar for at styrke den danske velstand og velfærd, men samtidig et pres i forhold til, at "Danmark bliver et fattigere land" hvis danskerne ikke påtager sig dette ansvar. Danskerne styres med andre ord til at styre sig selv. Dette er interessant i relation til governmentality-teoretikeren Roses karakterisering af det moderne samfund, hvor der ikke søges styring gennem samfundet, men gennem den enkelte borgers regulerende valg. Rose fremstiller dette som *"...subjects of choices and aspirations to self-actualisation and self-fulfillment."* (Rose, 1996: 41). I aktantmodellen indgår det ikke, hvem udøveren er af denne styring. Vi supplerer derfor vores viden fra de to modeller med den viden, vi udviklede i kortlæggelsen af aktører og problematisører i introduktionen til den arkæologiske analyse ovenfor. Relationen mellem de to er essentiel for at forstå BNP's styringsmæssige effekter, og de usynlige magtforhold der gør sig gældende i velstands- og velværediskursen, og vil derfor blive uddybet senere i analysen.

7.3 Det nationale vs. det internationale

Modtageren af objektet, dvs. modtageren af henholdsvis et rigere og et sundere land, adskiller sig mellem de to diskurser. Vi har identificeret at danskerne er modtagerne i velstandsdiskursen, og at der ligefrem er italesat en konkurrence mellem nationerne om at opnå den største vækst i BNP. Dette konkurrenceelement kommer blandt andet til udtryk i følgende citat: *"Regeringen har på mange områder det mål, at Danmark skal være nummer 1 [målt i BNP-vækst], eller i hvert fald i toppen."* (Politiken, 24.11.2009). Citatet viser, at det er Danmark og danskerne der er "modtagere" af BNP-vækst. I velstandsdiskursen er modtageren altså lig subjektet og giveren. Med andre ord kan logikken i velstandsdiskursen beskrives som følger: Danskeren (som subjekt) stræber efter BNP-vækst, hvilket opnås ved, at danskeren er en god medborger og bidrager til BNP ved at producere (giveren), og dermed kan danskeren og Danmark vinde og blive nummer et, når det drejer sig om vækst i velstand (modtageren).

Modtageren af danskernes stræben er i velværediskursen både danskerne og resten af verden: *"Det paradoksale er, at vi kan leve af at løse de problemer, som vi alligevel er nødt til at løse. Hvis vi udvikler nye sunde fødevarer, som ikke gør os overvægtige, ligger der et enormt marked åbent i hele den vestlige verden. Hvis vi kan skabe intelligente hjem, som nedbringer husholdningers CO2-og spildevandsudledning, så venter hele verden på os. Hvis vi finder nye, effektive og omkostningsreducerende veje til at oprense spildevand eller skaffe rent drikkevand, så står vi med produkter, der kan bidrage til at imødegå en af verdens allerstørste udfordringer."* (Politiken, 28.08.2010). Velværediskursen trækker her på et rationale om, at ved at hjælpe med at løse verdens allerstørste udfordringer (modtager = verden), kan vi samtidig opretholde vores velfærdsniveau ved at producere løsninger til dette (modtager = danskerne).

7.4 Privat forbrug og økonomisk krise – både en trussel og en hjælp

To andre elementer i aktantmodellen, der har relevans for vores analyse, er "modstandere" og "hjælpere". I de to diskurser er italesættelserne af trusler og hjælp meget forskellige og ligefrem modstridende. Analysen af modstandere og hjælpere kan hjælpe os med at se forholdet mellem årsag og effekt i narrativerne om BNP.

Bidrag til BNP-vækst

Velstandsdiskursen italesætter overordnet et rationale om, at mere produktion og nedskæringer i det offentlige forbrug vil hjælpe til en øget vækst i BNP. Herunder italesættes videndeling, kvalificeret arbejde, forskning, innovation og øget privat forbrug alle som hjælpere, der vil føre til øget produktion. Forsknings betydning for løsningen på vores vækstproblemer italesættes ved at: *"Forskning er nøglen til velstand og vækst... Penge brugt på forskning og udvikling er nemlig en lukrativ investering i fremtiden, der kan gøre Danmark rigere og skabe nye jobs."* (Berlingske Tidende, 12.08.2010). Rationalet om, at øget privatforbrug giver øget BNP-vækst italesættes som at: *"Privatforbrug skal sikre væksten... Hr. og fru Danmarks begyndende lyst til at kaste flere penge i forbrug udgør redningsplanken, som skal sikre væksten i dansk økonomi i de kommende kvartaler."* (Børsen, 05.05.2010). Inden for velstandsdiskursen er der uenighed om, hvorvidt et øget offentligt forbrug i form af igangsættelse af byggerier og renovation samt fremrykkede investeringer i trafiknetværk vil sætte gang i økonomien ved at skabe arbejdsplader og øget BNP-vækst, eller om en så omfattende "vækstpakke" vil resultere i en forværring af krisen. Flertallet i denne diskurs hælder dog til det sidstnævnte og mener, at skattenedsættelser vil gøre det mere attraktivt for virksomheder at lave forretning i Danmark, og det vil skabe incitament for danskerne til at arbejde mere. Hvis danskerne arbejder mere og betaler mindre i skat og dermed får flere penge mellem hænderne, er rationalet, at de også vil øge deres forbrug og derigennem bidrage til en øget BNP-vækst. Det skal kort bemærkes, at de rationaler, vi fremhæver eller anskuer som de primære, er de rationaler, der har været dominerende i vores empiriske materiale, og ikke udgør et regeringsmæssigt eller bestemt politisk partis rationale.

Velstandsdiskursens rationale kan opstilles som følger:

Årsag (lavere skatter) → **Effekt** (at vi arbejder mere) → **Sideeffekt 1** (højere produktion + højere forbrug) → **Sideeffekt 2** (højere BNP-vækst)

Ved at nedsætte skatter skabes der incitament for at arbejde mere. Hermed produceres der mere, og vores BNP stiger.

Trussel mod BNP-vækst

Af modstandere i velstandsdiskursen italesættes især ledigheden, økonomisk krise, offentligt (over)forbrug, høje skatter og virksomhedsflugt. Især økonomisk krise bliver fremhævet som en af de største modstandere for BNP-vækst, hvilket ses af følgende citat: *"Dansk økonomi står foran en krise, der kan blive den værste i nyere tid. Alle ingredienser står i hvert fald klar på det økonomiske køkkenbord til at blive kogt sammen til en tyndbenet slankeret med stigende ledighed, fortsat faldende boligpriser, nedgang i den samlede velstand, lavere indtjening i erhvervslivet og andre dårligheder - på samme tid. Forbruget er på vej ned, eksporten er under pres, forventninger til fremtiden er i bund og enorme bolig- og aktieformuer er gået tabt."* (Berlingske Tidende, 29.12.2008).

Bidrag til velvære

Inden for velværediskursen er hjælperne blandt andre krisen, økonomi, bæredygtighed, velfærdsbidrag, innovation, vilje, grønne løsninger, og blandt modstanderne har vi identificeret stigende forbrug, vækst i BNP, ledigheden og befolkningstilvækst.

I velværediskursen er økonomisk krise modsat i velstandsdiskursen en hjælper. Rationalet er, at i krisetider minimerer befolkningen deres materielle forbrug, herunder også forbruget af jordens ressourcer, som det ses i artiklen "Lad krisen kvæle købermanien": *"Finanskrisen tvinger os brutalt til at spare, hvilket ikke alene kan komme begrebet 'shopaholics' til livs – men det kan også gavne vores miljø, at vi forbruger mindre."* (Information, 05.10.2009). En anden modsætning mellem de to diskurser er opfattelsen af privatforbruget. Som beskrevet ovenfor opfattes et øget privatforbrug som en hjælper til at øge BNP-vækst i velstandsdiskursen, men i velværediskursen er et øget privatforbrug en afgørende modstander for velfærd. Dette kan ses i henhold til ovenstående citat om fordelene ved et mindre forbrug, og vores forbrug problematiseres yderligere i et senere citat i artiklen om brugen af verdens ressourcer: *"Miljødebatten har åbnet øjnene for, at det er nødvendigt at strække jordens ressourcer for i hvert fald at udskyde det tidspunkt, hvor den eksplosive vækst af verdens befolkning og dens forbrug fører til kollaps."* (Information, 05.10.2009).

Velværediskursens rationale kan opstilles som følger:

Årsag (økonomisk krise) → **Effekt** (mindre forbrug) → **Sideeffekt** (bedre miljø)

Ved italesættelsen af den negative sammenhæng mellem den økonomiske krise og det høje forbrug, skabes der incitament for et mindre forbrug, og dermed for en mere bæredygtig livsstil.

Trussel mod velvære

I velværediskursen italesættes velstandsdiskursens objekt - BNP-vækst - som en modstander for velværediskursens objekt - velvære: *"Hvis vi vil nære omsorg for planeten, kan øget velfærd kun skabes via reduceret økonomisk vækst ... Med henvisning til de statistikker fra bl.a. Nordamerika, som viser, at vækst i bruttonationalproduktet (BNP) over en vis grænse heller ikke formår at øge menneskers trivsel og lykkefølelse."* (Information, 06.04.2010). Rationalet er blandt andre, at øget BNP-vækst fører til øget forbrug, som slider på jordens ressourcer: *"Velstand og økonomisk vækst ville i og for sig være uproblematisk, hvis ikke det var forbundet med stigende materielt naturforbrug."* (Information, 03.05.2010). Det kan herved konkluderes, at velværediskursen ønsker at overvinde sine modstandere, som her består i velstandsdiskursens rationaler om BNP-vækst. Det skal dog bemærkes, at velværediskursens hjælper stadig er økonomi, idet der er behov for kapital til at igangsætte forskning og udvikling af bæredygtige løsninger. Derved kan velstand i sidste ende også udgøre en form for hjælper til at opnå velværediskursens objekt om sunde og gode livsbetingelser.

Ledighed bliver lige som i velstandsdiskursen italesat som en modstander, men rationalerne bag afskiller sig i de to diskurser. Hvor ledighed i velværediskursen italesættes som modstander for at opnå velvære, italesættes det i velstandsdiskursen som modstander for at opnå velstand. I velstandsdiskursen fremhæves ledigheden f.eks. som et problem i form af de mange mennesker, der ikke bidrager til væksten: *"Ledigheden vil vokse med ekstra 25.000 personer, og væksten i dansk økonomi vil forværres yderligere med et procentpoint over de næste to år..."* (Børsen, 14.01.2009) og *"Alt, som kan bringe ledigheden ned, er godt nyt for statskassen, men der skal være tale om, at folk virkelig kommer i job og ikke bare i aktivering, hvor man stadig er på dagpenge."* (Børsen, 13.04.2010). Velstandsdiskursens fokus på ledigheden som modstander kan være med til at ekskludere arbejdsløse fra samfundet, idet de ikke får mulighed for at indtage subjektpositionen som "den gode medborger". Dette vil vi ligeledes uddybe nærmere i det senere kapitel om

effekter. I velværediskursen italesættes ledighed som en modstander, idet der sættes lighedstegn mellem velvære og beskæftigelse, som Jeroen van den Bergh, der er forskningsprofessor ved Barcelonas Autonome Universitet, formulerer det i en artikel i Information: *"Vi kan blive lykkelige, vi kan have fuld beskæftigelse uden vækst i BNP."* (Information, 13.04.2010). Ud fra citatet kan der læses en sammenhæng mellem lykke og fuld beskæftigelse.

7.5 Dominans og modstand

Vores empiri dækker over et stort antal artikler over fire perioder samt tre ekspertinterviews. De to fremanalyserede diskurser, deres rationaler og rollefordelinger er langt fra lige fremtrædende. Velstandsdiskursen er den dominerende og velværediskursen fremtræder blot i et mindre antal artikler. Velstandsdiskursen er bredt repræsenteret i højere eller mindre grad i både Politiken, Berlingske Tidende og Børsen som tilsammen har et oplag på små 300.000 (Danske Dagblade, 2010). Til sammenligning er velværediskursen hovedsageligt repræsenteret af Information, som har et oplag på ca. 22.500 (Danske Dagblade, 2010). Herved kan det udledes, at den betydningsdannelse og de rationaler som offentligheden bliver mødt med, er domineret af velstandsdiskursen. Denne diskurs med BNP-vækst som objekt, der dominerer det offentlige rum, kan også ses som udtryk for det grundlag, vi træffer beslutninger ud fra i Danmark. Havde den dominerende diskurs været en anden, ville beslutningerne blive truffet på et andet grundlag med en anden rollefordeling og med andre rationaler. Herved synliggøres de magtstrukturer et fokus på BNP-vækst udgør.

Som vist i ovenstående analyse fordrer velstandsdiskursen et fokus på BNP-vækst, som skal opnås gennem hjælp fra blandt andet øget privat forbrug og skattenedsættelse. Modtageren af BNP-vækst er danskerne. Da det er velstandsdiskursen, der er den dominerende i vores samfund, har vi argumenteret for, at denne direkte influerer på beslutningsgrundlaget i Danmark. Hvis velværediskursen med velvære som objekt havde været den dominerende i Danmark, havde vores prioritering været anderledes. Så ville det i højere grad blive prioriteret at nedsætte forbruget og investere i at bevare jordens ressourcer – ikke kun til gavn for danskerne, men for hele verden. Vi anskuer denne minoritetsdiskurs som en moddiskurs til velstandsdiskursen. Moddiskursen er en kritik af den dominerende diskurs'

rationaler og objekt, og vi iagttager forholdet mellem diskurs og moddiskurs som en kamp om definitionen af vores samfunds behov. Moddiskursen, som er en modstand mod den dominerende velstandsdiskurs, betragter vi som et opgør mod det fokus på BNP-vækst, der er gennemtrængende i vores samfund.

7.6 Metaforer om vækst

Som vi har vist i ovenstående afsnit, er velstandsdiskursen den klart dominerende. Vi ønsker at se nærmere på denne diskurs' meningsdannelser ved at undersøge det sprog, som rationalerne for diskursen konstrueres igennem (Mumby & Spitzack, 1983). Til dette har vi valgt at udføre en metaforanalyse idet: *"Metaphors play a crucial role in the production, understanding, and communication of human thought and action... Metaphors influence how we view and make sense of the world..."* (Smith & Eisenberg, 1987: 368f). Vi ser metaforer som en integreret del af den måde, den sociale virkelighed er konstrueret. De er ikke neutrale gengivelser af virkeligheden, men manifestationer af ideologier og verdenssyn, som har konsekvenser for den måde, vi anskuer information på. Metaforer er symbolske rammer, der danner et grundlag for forståelsen af bestemte udsagn og adfærd. Vi ønsker at benytte metaforanalysen til at indfange underliggende syn på verden; metaforer kan være med til at guide os, men vi er for det meste ubevidste om deres tilstedeværelse og indflydelse (Smith & Eisenberg, 1987). Vi ser metaforanalysen som en oplagt indgang til at undersøge de rationaler, der ligger bag velstandsdiskursen, og hvordan disse italesættes.

I analysen af vores empiri er to klynger af metaforer gennemgående. De knytter begge an til velstandsdiskursen, mens vi ikke fundet nogen tydelige metaforer for velværediskursen. Vi formoder, det skyldes, at *"...institution of mass media are socializing forces which present a particular and rather narrow view of the world ... Mass media, therefore, perform the process of classifying the world in terms of the discourse of the dominant ideologie.s"* (Mumby & Spitzack, 1983: 163f). Som vi også pointerede i ovenstående analyse, er velstandsdiskursen dominerende, og derved kan eventuelle velværemetaforer være blevet ekskluderet. Ydermere kan metaforer i sig selv virke ekskluderende, som Mumby & Spitzack også formulerer det: *"In allowing us to focus on one aspect of a concept... a*

metaphorical concept can keep us from focusing on other aspects of the concept that are inconsistent with that metaphor.” (1983: 166).

De to gennemgående metaforer vi har fundet i velstandsdiskursen, er ”vækst som en sport”, og ”vækst som en maskine”. Vækst er i forbindelse med disse metaforer tilknyttet velstandsdiskursen og skal derfor forstås som vækst i BNP. Italesættelsen af vækst som en sport eller en maskine betyder, at den måde, hvorpå vi begrebsligger vækst, er struktureret omkring vores viden og erfaring med henholdsvis sport og maskiner (Mumby & Spitzack, 1983). I det følgende to afsnit vil vi give eksempler på, hvorledes disse metaforer aktiveres. Derefter vil vi liste, hvilke associationer hver af de to metaforer giver anledning til.

7.6.1 Vækst som en sport

Vækst bliver løbende igennem vores empiri italesat som en sport, som det ses i følgende udvalgte citater, hvori vi har understreget det sportslige element i tekstbidderne:

- *”At fortsat økonomisk vækst i vores del af verden skal være en vinderstrategi” (Information, 03.05.2010).*
- *”Vækst er et simpelt spil: 27 EU-lande løber rundt efter investeringer, og Tyskland vinder altid til sidst ... Vores store nabo mod syd er foran 1-0” (Børsen, 03.11.2009a).*
- *”Danmark på vej mod bundplacering ... EU-prognose: Danmark ligger på sidstepladsen i forventet vækst i perioden 2010 til 2020... Nye tal fra EU-kommissionen viser, at Danmark ligger nummer sjok, når det gælder forventet vækst i de kommende 10 år... Bolden ligger hos politikerne” (Jyllands-Posten, 29.11.2009).*
- *”Danmark har skabt gode – endog ideelle – rammer for virksomhederne på en lang række områder, og det er simpelthen virksomhederne, som har et problem, når det gælder om at skabe fremtidens vækst. Eller sagt på fodboldsprog: Behold træneren, fyr holdet ... Kina er de store vindere” (Børsen, 16.04.2010).*
- *”Bagsiden af medaljen er, at kinesisk vækst i dag er skævvredet...” (Politiken, 12.04.2010).*

- *Inden for de senere år har både Sverige, Australien, Østrig, Irland og Holland overhalet Danmark i velstand, så vi er nu kun det 11. rigeste land indenfor klubben af velstillede OECD lande*” (Berlingske Tidende, 23.11.2009).
- *”Som bekendt er vi også allerede raslet ned fra en 5. plads til en 12. plads på listen over de mest velstående lande”* (Børsen, 10.12.2009).

Sport i sig er ofte associeret med følgende elementer:

1. Sport involverer konkurrence
2. Sport involverer spillere
3. I sport er der vindere og tabere
4. Sport består ofte af hold, der skal samarbejde
5. Sport involverer strategi
6. Sport har regler
7. Sport afhænger af talent og held
8. Sport har ofte tilskuere
9. Sport involverer brug af udstyr
10. I sport er der ofte en træner

Disse elementer er med til at kortlægge den konceptuelle ramme, som aktiveres, når sportsmetaforen benyttes. Her vil vores viden og erfaring af, hvad det betyder at udøve sport spille en rolle for vores forståelse af vækst. Sportens associationer vil prædisponere folk til at forstå vækst som bestående af bestemte elementer (Mumby & Spitzack, 1983). For eksempel fremhæver sportsmetaforen et konkurrenceelement i væksten. Metaforen betoner altså, at det gælder om at ”vinde” over de andre lande, når det drejer sig om vækst, forstået som vækst i BNP. Sportsmetaforen betoner også, at vi kan tabe væstkongkurrenzen og derved blive ”nummer sjok”, og i sportsverden skal man for alt i verden undgå at tabe. Derudover bruges sportsmetaforen ofte i ”educational leadership”, idet den både betoner vigtigheden af holdånd og af at individuelle spillere yder deres bedste for at nå holdets overordnede mål – at vinde eller få bedst mulige placering (Oberlechner & Mayer-Schonberger, 2006). Sportsmetaforen betoner også, at ydeevnen til stadighed kan optimeres for at opnå bedre resultater. Danmark som hold og danskerne som sportsudøvere skal altså optimere deres ydeevne, for at Danmark kan få den bedst mulige placering i den internationale væstkongkurrenzen. Når sportsmetaforen benyttes til at italesætte vækst, er det

det nationale, der fremhæves som vigtigt og dermed ekskluderes vigtigheden af et internationalt samarbejde om f.eks. bedre miljø og bedre levevilkår for verdens befolkning. Sportsmetaforen giver også associationer til, at der er en træner, som skal guide holdet til at vinde.

Når fortællinger om vækst bliver præsenteret gennem brug af sportsmetaforer vil læserne fortolke historierne i denne sammenhæng. Det betyder ikke, at læseren er bevidst opmærksom på de metaforiske strukturer, der anvendes, tværtimod. Denne eneste måde hvorpå man kan forstå en sætning, som: *"Vækst er et simpelt spil: 27 EU-lande løber rundt efter investeringer, og Tyskland vinder altid til sidst ... Vores store nabo mod syd er foran 1-0"* (Børsen, 03.11.2009) er, hvis man forstår begreberne "spil", "vinder", og hvad det betyder at være "foran 1-0". Disse begreber skal altså give mening i en vækstkontekst. Derved kan det siges, at et domæne af erfaring (vækst) struktureres i forhold til en andens domæne af erfaring (sport) (Mumby & Spitzack, 1983).

7.6.2 Vækst som en maskine

Den anden metafor vi fandt, er en maskinmetafor. Denne metafor bliver aktiveret i følgende udvalgte citater:

- *"...1994 var der igen fart på den økonomiske maskine"* (Berlingske Tidende, 01.11.2009a).
- *"Brændstoffet for den forbrugsvekst..."* (Børsen, 05.05.2010).
- *"Hjulene skal bringes til at snurre igen, forbrugsevnen genoplives"* (Information, 28.11.2008).
- *"...Kina vil blive motor for det globale opsving... undersøgelser [peger] på et øget tempo i BNP-væksten på årsbasis"* (Børsen, 03.11.2009b).
- *Kina lokomotiv for global vækst* (Jyllands-Posten, 05.11.2009).
- *"Væksten gik i stå i 2007-2008"* (Børsen, 09.11.2009).
- *Mens den vestlige verden kæmper for at holde væksthjulene i gang, og budgetterne styrtbløder, er Kina hurtigt kommet tilbage på vækstsporet ... kineserne [er] i stand til at bruge finans- og pengepolitikken til at sætte gang i vækstmaskineriet ... Lykkes*

det fremadrettet at sætte speederen på reformprocessen ... [vil det] styrke det langsigtede vækstperspektiv for kinesisk økonomi markant” (Politiken, 12.04.2010).

- *”...videnstunge arbejdspladser er de primære vækstmotorer” (Information, 15.04.2010).*
- *”Styre Danmark tilbage på vækstsporet efter krisen (Børsen, 11.05.2010).*

En maskine er ofte forbundet med følgende elementer:

1. En maskine er sammensat af flere dele, der hver har sin funktion
2. En maskine udfører en specialiseret opgave
3. En maskine er effektiv
4. En maskine er mekanisk
5. En maskine skal fungere
6. En maskine kan gå i stykker og skal vedligeholdes
7. En maskine er menneskeskabt og skal styres samt overvåges af mennesker.
8. Det kræver viden at styre/betjene en maskine.
9. En maskine udfører arbejde, så menneskelig arbejdskraft helt eller delvist kan erstattes
10. En maskine har brug for brændstof

Det er ovenstående associationer, der aktiveres, når maskinmetaforen anvendes. Associationerne forbundet med en maskine adskiller sig væsentligt fra associationerne forbundet med sportsmetaforen. I maskinmetaforen betones individets ansvar ikke, men herimod eksperterne/staten, der har den fornødne viden til at styre maskinen. Maskinmetaforen er hierarkisk, idet der er ”nogen”, der har fuld kontrol over maskinen (Whitehead, 2011). Rationalet bag maskinmetaforen er, at det gælder om at ”holde sig på sporet” og at ”speede tempoet op”. Maskinmetaforen benyttes ofte, når det gælder om at være effektive. Maskinen skal styres, men ellers kører den af sig selv – det er vigtigt at give maskinen det fornødne brændstof (ibid). Ved brug af maskinmetaforen italesættes en vigtighed af, at danskerne skal forbruge for at holde vækstmaskinen i gang. En maskine kører på sit eget spor og kan gå i stå, men en maskine kan ikke tilpasse sig. Derved ekskluderes vigtigheden af at kunne tilpasse sig omgivelserne. Maskinmetaforen er en meget statisk metafor.

7.7 Delkonklusion

Igennem vores analyse af henholdsvis velstands- og velværediskursernes narrativer og rollefordelinger har vi identificeret, at danskerne forsøges aktiveret til selvstyring, idet de både optræder som subjekt og giver i vores empirimateriale. Ydermere har vi fremanalyseret, at velstandsdiskursen, som fremhæver vigtigheden af vækst i BNP, har et meget nationalt fokus. Det er danskerne, der skal høste frugterne af vores arbejde, hvor velværediskursen inkluderer hele kloden som modtager. Vi har desuden vist, hvor stor indflydelse italesættelser af vækst har på vores forståelser af krise og forbrug. I vores metaforanalyse har vi fremhævet, at metaforer har magt til at skabe realiteter, og som vi har vist i ovenstående har henholdsvis sports- og maskinmetaforer magt til at skabe den ramme, vækst bliver forstået i. Begge metaforer er en del af velstandsdiskursen. Sportsmetaforen italesætter vigtigheden af at vinde væstk konkurrencen og betoner konkurrencen mellem nationerne. Derudover fremhæver den vigtigheden af, at hvert individ yder sit maksimale for at opnå et fælles mål – vækst i BNP. Sportsmetaforen ekskluderer mulighed for samarbejde nationerne imellem. Gennem maskinmetaforen fremhæves vigtigheden af at være effektive, samt at der er nogen, der styrer maskinen, så vi kan følge vækstsporet. Det er vigtigt, at maskinen får det fornødne brændstof, så den ikke går i stå. Det skal vi danskere sørge for. De to metaforer er et udtryk for et fokus på BNP-vækst og er med til at gennemtrænge vores forståelse af vækst - som en sport og som en maskine. På trods af at sportsmetaforen og maskinmetaforen fremhæver vores forståelse af vækst på forskellige måder, deler de rationaler, der gør det meningsfuldt at benytte begge inden for velstandsdiskursen. De skaber altså en systematik. Begge metaforer betoner f.eks. vigtigheden af at skulle foran eller fremad.

Somewhere there is a map of how it can be done

Ben Stein

8.0 Kortlægning af elementerne i vækstarenaen

I dette afsnit vil vi kortlægge de elementer, vi har fremanalyseret i ovenstående analyse efter inspiration fra Clarkes situational analysis (Clarke, 2005). Herefter vil vi i en ny kortlægning sammenholde disse elementer/narrativer med de aktører, vi kortlagde gennem et social worlds/arena map i vores introduktionsafsnit.

Gennem et situational map kan vi klarlægge de overordnede menneskelige og ikke-menneskelige elementer, der samlet set er til stede i BNP- og vækstdebatten. Formålet er at fange og diskutere ”...*the messy complexities of the situation in their dense relations and permutations.*” (Clarke & Friese, 2007: 370). Gennem en kortlægning kan vi altså få et overblik over, hvad der italesættes indenfor henholdsvis velstandsdiskursen og velværediskursen. De to følgende situational maps vil dermed fungere som en visualisering af vores analyse.

Situational map: Velstandsdiskursen. Egen udarbejdelse efter inspiration fra Clarke (2005).

Situational map: Velværediskursen. Egen udarbejdelse efter inspiration fra Clarke (2005).

Vi vil nu sammenholde ovenstående kortlægninger (situational maps) med kortlægningen af aktørerne fra vores introduktion (social worlds/arena map). Dette vil vi gøre ved hjælp af et "relational map", som skal visualisere sammenhængen mellem italesættelserne i henholdsvis velstands- og velværediskurserne og de sociale verdner, som optræder i disse diskurser. I praksis kan det siges, at vi har lagt de tre kort ovenpå hinanden og derefter indtegnet relationerne mellem de narrative elementer og de aktive aktører inden for diskurserne. Et relational map kan ifølge Clarke være utroligt afslørende, og fokus er hos hende såvel som hos os ofte på kortlægningen af relationer. Ydermere beskriver Clarke den relationelle kortlægning som følger: *"Relational analysis using situational maps are not particular exotic, but rather provide a systematic, coherent and potentially provocative way to enter and memo the considerable complexities of a project laid out in a situational map"* (Clarke, 2005: 102). Vores relationelle kortlægninger for henholdsvis velstands- og velværediskurserne ser ud som følger:

Ovenstående kortlægninger viser hvilke sociale verdner, der italesætter hvilke elementer. Kortlægningerne er baseret på vores viden om de forskellige aktørers italesættelser. Elementerne udgør kun et udsnit af de elementer, der eksisterer i velstands- og velværediskurserne, og der eksisterer flere overlap mellem elementerne, men som udgangspunkt visualiserer de relationelle kort vores analyser meget rammende. Det skal bemærkes, at kun de mest fremtrædende sociale verdener er medtaget i dette kort. Ydermere er den sociale verden ”mediernes/journalister” ikke medtaget i vores kortlægning, idet vores hovedsageligt artikelbaserede empiri gør, at de indirekte italesætter alle elementerne i kortlægningen.

Som beskrevet i introduktionsafsnittet til analysen er der ofte overlap mellem de sociale verdener, og aktører kan tilhøre flere sociale verdener. På kortene visualiseres hvilke aktører, der italesætter de samme elementer, f.eks. at reduceret økonomisk vækst både italesættes af økonomer og forskere/eksperter i velværediskursen. Kortene viser også de fælles elementer, der er imellem velstands- og velværediskurserne, herunder fuld beskæftigelse, ledigheden, privat forbrug, og nye jobs. Kortlægningerne er med til at visualisere de diskursive kampe, vi har fremanalyseret. Privat forbrug er f.eks. aktive elementer i både velstands- og velværediskursen, men som beskrevet i analysen kæmpes der om at definere, hvorledes privat forbrug skal forstås – som en hjælp til at opnå vækst i BNP eller som en fjende mod velvære og bæredygtighed.

Efter at have visualiseret elementerne og de sociale verdener i de to diskurser, står det klart, hvorledes emner som miljø, bæredygtighed, materielt naturforbrug, lykkefølelse osv. fuldstændig ekskluderes fra den dominerende velstandsdiskurs som i stort omfang danner fundamentet for vores beslutningsgrundlag i Danmark. Der er ingen relationer mellem disse elementer og de sociale verdener i velstandsdiskursens relationelle kortlægning. På samme måde ekskluderes elementer som investeringer, effektivitet, produktivitet i velstandsdiskursen. Dette er relateret til de to diskursers telos, som vi tidligere har klargjort, er de mål, der efterstræbes. Ud fra vores relationelle kortlægninger kan det udledes, at telos i velstandsdiskursen er BNP-vækst, produktivitet, at være nummer 1 etc., hvor der i velværediskursen stræbes efter grønne løsninger, bæredygtighed, omsorg for planeten, natur etc.

I vores relationelle kortlægninger bliver det også klart, hvorledes der kæmpes inden for de enkelte sociale verdener. Forskere/eksperter, økonomer og politikere er til stede i begge diskurser, og hvis man sammenligner de relationelle kortlægninger for henholdsvis velstands- og velværediskursen, bliver det klart, hvorledes de samme sociale verdener italesætter vidt forskellige elementer. Kortlægningen er altså med til at visualisere de kampe, der foregår inden for de enkelte sociale verdener.

De to diskurser, vi har kortlagt, er som tidligere nævnt et udtryk for de overordnede diskurser, vi har identificeret. Der eksisterer mange andre diskurser i vækstarenaen, end dem vi har kortlagt. Disse kan indeholde lignende elementer, og samme sociale verdener er også en del af andre diskurser.

Vi har med ovenstående kortlægninger visualiseret de elementer og sociale verdener, der eksisterer i henholdsvis velstands- og velværediskursen. Samtidig har vi vist de relationer, der eksisterer mellem elementerne og de sociale verdener, samt hvorledes de kæmper om at definere betydninger. Velstandsdiskursen er den dominerende i det offentlige rum og velværediskursen fremstår som en moddiskurs. Med dette udgangspunkt vil vi nu analysere, hvilke effekter denne dominans har.

*People know what they do; frequently they know
why they do what they do; but what they don't
know is what they do does.*

Michel Foucault, Galskabens historie

9.0 Effekter

På baggrund af ovenstående analyser og kortlægninger vil vi nu i afsnittet om effekter fokusere på, hvorledes BNP og vækst kan virke som grænsesættende for diskurser og subjektpositioner og derigennem hvordan BNP kan virke ekskluderende. Først vil vi fokusere på, hvordan BNP-vækst og den nationale diskurs er gensidigt konstituerende og dernæst hvorledes disse er ekskluderende for bestemte dele af den danske befolkning.

9.1 BNP, vækst og det nationale

I dette afsnit ønsker vi at fremhæve, hvorledes BNP som magtstruktur er med til at konstituere ”det nationale”, i vores tilfælde ”det danske”. I et større perspektiv er vi af den overbevisning, at BNP er konstituerende for alle nationale diskurser.

Vi forstår ”det nationale” som en diskursiv konstruktion. Hermed ikke ment at nationalstater ikke eksisterer. Nationalstater eksisterer med en række af praksisser og institutioner, men vi mener, at ”det nationale” historisk er blevet formet af sproget, og at diskurser er med til vedligeholde og genforhandle opfattelsen af ”det nationale” (Jørgensen & Phillips, 2005). Derved forstås også, at diskurser både er konstituerede og konstituerende, og at BNP og det nationale gensidigt influerer hinanden. I dette afsnit vil fokus dog være på, hvordan BNP aktiveret i det offentlige rum influerer vores forståelse af ”det nationale” og ”det nationale fællesskab”. Her skal det nævnes, at vi ikke ser den nationale identitet som én enkelt diskurs, men at der eksisterer mange opfattelser af ”den danske identitet”, der kan dog identificeres en række fællestræk (Jørgensen & Phillips, 2005).

9.1.1 BNP som national grænsedrager

Den nationale diskurs bliver hele tiden aktiveret og reproduceret i vores hverdag (Jørgensen & Phillips, 2005). Reproduktionen er svær at fremhæve, idet den er så indlejret som en selvfølgelighed i vores hverdag. Som Jørgensen og Phillips formulerer det: *”Den mere dagligdags aktivering af den nationale diskurs kan være svær at få øje på, dels fordi den er mere eksplicit, og dels fordi den nationale diskurs på mange områder er så effektivt*

installeret som verdens selvfølgelige orden” (2005; 186). Som eksempel på reproduktion af ”det nationale” kan man fremhæve vejrudsigter. Her vises et landekort, hvor Danmark er fremhævet i farver og de omkringliggende lande, f.eks. Tyskland og Sverige, blot er markeret som grå skygger; det vejr, der er vigtigt for ”os” danskere, er det danske vejr (Se eksempel på dmi.dk).

I vores empiri har vi ligeledes fundet mange eksempler på reproduktionen af ”det danske” i vores medieartikler. For eksempel fremhæves i følgende artikel fra Berlingske Tidende forskellen mellem vækst i BNP i Vietnam og Danmark: *”For hvor de danske erhvervsfolk kommer fra et hjemligt klima, hvor væksten i bruttonationalproduktet (BNP) sidste år var beskedne 1,5 pct. ... så leverede Vietnams økonomi væksttal på hhv. 3,1 pct. i første kvartal, 4,5 pct. i andet kvartal og op mod 5,8 pct. i tredje kvartal*” (Berlingske Tidende, 01.11.2009b). Her bliver de danske procenter for BNP-vækst sammenlignet med procenterne for BNP-vækst i Vietnam, og herved reproduceres de nationale enheder som de enheder, det er relevant at opgøre vækst indenfor. I dette tilfælde fungerer tallene for BNP-vækst som en grænsedragning mellem Danmark og Vietnam, og de nationale enheder reproduceres som de enheder, det er relevant at opgøre BNP i.

Endvidere reproduceres det nationale gennem citatets ”deiktiske markører”, som er *”... de markører i et udsagn, der viser hen til den konkrete udsigelsessituation*” (Jørgensen & Phillips, 2005: 186). Når der i citatet henvises til de danske erhvervsfolks hjemlige klima med en beskeden vækstrate, henvises der implicit til vores fælles ”hjem”, nemlig Danmark. De deiktiske markører som grænsedragning mellem nationer ses ligeledes i følgende citat fra en artikel, der problematiserer de manglende vækstmuligheder i Danmark på baggrund af et øget offentligt forbrug: *”Når vi på denne måde blæser og tror, vi kan have mel i munden samtidig, ender vi i virkeligheden med at tillade velfærdsstaten at kannibalisere sig selv*” (Berlingske Tidende, 07.08.2010). Her henviser ordet ”vi” implicit til danskerne som nation. Helt overordnet er det tilfældet i vores empiri om vækst og BNP, at når der ikke eksplicit henvises andet, henviser de deiktiske markører som ”her”, ”herhjemme”, ”os” og ”vi” til Danmark og danskerne. Herigennem er vækstdiskurserne med til at reproducere og influere den nationale diskurs, men som tidligere nævnt er der tale om gensidig påvirkning. Den nationale diskurs indvirker ligeledes på BNP/vækst-diskursen, idet den fungerer som afgrænsning for i hvilken sammenhæng, det giver mening at tale om BNP-vækst.

9.1.2 Det nationale som konstituerende for BNP og vækst

I afsnittene om problematiseringer og narrativer ovenfor har vi identificeret diskursive kampe imellem forskellige måder at konstruere vækst og BNP på. Fælles for disse er, at de tager Danmarks status som national størrelse for givet. Det bliver taget for givet, at det først og fremmest er Danmarks interesser og vækst, der er udgangspunktet for debatten. Dette ses i følgende citat fra en artikel, der argumenterer for, at et øget privatforbrug skal sikre vækst: *"Udlandet er vigtigt for den danske vækst, men det er os selv, som lige nu sidder med nøglen til fremgangen"* (Børsen, 05.05.2010) og i følgende citat fra en kronik med titlen *"Debat: I front for dansk vækst"*, skrevet af udenrigsminister Lene Espersen: *"Vi har et fælles ansvar for at sikre fortsat viden, vækst og velstand i Danmark"* (Berlingske Tidende, 15.04.2010). Citaterne fokuserer på den danske vækst, men også på at det er nationen, der er afgrænsningen inden for hvilken, det giver mening at tale om vækst. Der skelnes f.eks. konstant mellem dansk vækst, kinesisk vækst, tysk vækst og mellem dansk BNP, kinesisk BNP og tysk BNP.

Som BNP angiver i selve navnet på måleredskabet *"Brutto National Produktet"*, så måler det værditilvæksten i produktionen inden for en bestemt nation, og inden for denne giver det altså mening at tale om vækst, og her giver det mening at sammenligne sine nationale vækstrater med andre nationers vækstrater. Det ses også i følgende citat fra vores ekspertinterview med Paul Lassenius Kramp fra Nationalbanken: *"Sammenlignelige lande, som har en højere vækst, dem vil vi gerne kigge på for at se, om man kan gøre det bedre og for at få inspiration fra dem, som er bedst. Og hvordan bestemmer man hvem, der er bedst? Det gør man ved at kigge på BNP."* (Kramp, 2011: 22:10). Det nationale er altså blevet etableret som en helt naturlig og selvfølgelig afgrænsning, når man taler om vækst i BNP. I det hele taget når der tales om velvære og vækst, er det nationale den naturlige afgrænsning. Alternative måleredskaber som Human Development Index, Happy Planet Index og Gross National Happiness har også alle det nationale som udgangspunkt, og det er inden for netop dette at vækst måles. Med undtagelse af andre *"nationsdefinerede"* fællesskaber, såsom EU og BRIK⁶, er det nationale altså det eneste fællesskab, der benyttes til at måle og definere vækst. Nationer bliver behandlet som individuelle enheder, hvor befolkningen inden for

⁶ BRIK er akronymet for en gruppe lande med beslægtede økonomier. Disse lande er som følger: Brasilien, Rusland, Indien og Kina

nationens grænser groft sagt har samme grad af velstand, samme grad af menneskelig udvikling, samme grad af lykkefølelse og miljømæssig påvirkning (nogle af måleenhederne i Human Development Index). Der er selvfølgelig også mål for økonomisk ulighed etc., men overordnet sker sammenligninger på baggrund af nationer som enheder. Denne indramning betyder altså, at andre fællesskaber ekskluderes. Der tages for eksempel ikke højde for, om mænd har andre forhold end kvinder, om folk er rige eller fattige, om folk er bosat på landet eller er byboere, eller om de er muslimer eller kristne.

Målingen af vækst i BNP er jo blot en lille del, hvor det nationale fungerer som grænsedrager. Hele vores samfund er bygget op omkring ideen om det nationale. Vi betaler skat til ”vores egen” nation, vi går til valg i den nation, vi tilhører, vi passer på hinanden inden for nationen, vi hepper på de landshold, der tilhører vores nation, vi flager med vores nations flag og vi taler vores nationalsprog. Denne opremsning kunne blive ved i evigheder med det forbehold, at det naturligvis er en stereotyp fremstilling af det nationale, idet der selvfølgelig også findes udenlandsdanskere, der ikke taler dansk og danskere, der måske har en forkærlighed for det brasilianske fodboldlandshold. Men vores pointe er, at det er meget sjældent, at der stilles spørgsmålstejn ved hvorfor netop dette fællesskab og denne inddeling af verden er de primære i vores samfund. Vi vil ikke foreslå, at vi pludselig begynder at inddele verden, skatteindtægter, vækstmålinger og uddannelsessystemer efter køn eller religion, men vi fremhæver det, der til dagligt tages for givet, for at vise, at netop denne prioritering af det nationale fællesskab har en indflydelse på måden, vi måler vækst på. Derfor vil vi heller ikke indgå i diskussionen om, hvorvidt den nationale diskurs er ved at opløses til fordel for en globaliseringsdiskurs, hvor forestillede fællesskaber opstår på tværs af nationer, men blot fremhæve hvordan hele vores opfattelse af vækst er centreret omkring det nationale (Jørgensen & Phillips, 2005).

9.2 Subjektpositioner og ulige magtforhold

Som vi tidligere har været inde på, bliver der i vores empiri konstrueret en række subjektpositioner som en slags roller med særlige kendetegn, der kan indtages, og som kan være påvirket af specifikke magtrelationer (Jørgensen & Phillips, 2005). Igennem diskurser skabes en række forpligtelser, handlinger og rettigheder, og det er italesættelsen af disse, vi

ønsker at se nærmere på i henhold til subjektpositionen ”danskeren” som den gode medborger og objektificeringen af den arbejdsløse. Samt hvorledes subjektpositionen ”den uansvarlige forbruger” står i direkte modsætning til italesættelsen om ”den gode medborger”. Vores fokus vil være, hvordan medierne er med til at interpellere læseren ved gennem sproget at konstruere en social position for danskerne (Jørgensen & Phillips, 2005).

9.2.1 ”Den gode medborger” vs. ”Den arbejdsløse”

Den nationale subjektposition, ”danskeren”, og det nationale fællesskab bliver skabt gennem de tidligere nævnte deiktiske markører som ”vi” og ”os”, hvor det bliver taget for givet, at der menes ”os danskere”. I vækstdiskursen skabes et nationalt fællesskab, hvor vi alle har et ansvar som ”gode medborgere” for at skabe vækst i Danmark. Dette ses blandt andet i følgende citat fra en artikel i Information med titlen: *”Videnskabsministeren: Vi skal oppe os”*: *”Vi skal meget hurtigt finde ud af, hvordan vi gør os gældende i konkurrencen, og hvordan vi får den umiddelbare trussel vendt til nogle muligheder. Hvis vi ikke anstrenger os og virkelig får fundet de nye muligheder for at skabe vækst herhjemme, er det klart, så er der nogle tendenser i den globaliserede verden, som gør, at vi kan komme til at stå svagere”* (Information, 15.04.2010). De første gange ”vi” anvendes, er det ikke helt klart, om det henviser til fællesskabet ”politikere” eller til hele befolkning, men når der henvises til, at ”vi” kommer til at stå svagere, er det helt tydeligt, at der her henvises til hele befolkningen, der bliver nødt til at bidrage til væksten for ikke at komme til at stå svagere. I en anden artikel kommer den danske finansminister med direkte anvisninger til, hvordan vi som gode medborgere kan være med til at skabe vækst: *”Jeg så gerne, at danskerne går ud og køber et hus, køber nogle forbrugsgoder – svinger dankortet – for det er det, som vi har brug for”* (Information, 06.04.2010). Her interPELLERES læseren som en mulig forbruger, og dermed god medborger, der har et ansvar over for sin nation i forhold til at skabe vækst. Finansministeren italesætter forbrug som en fornuftig handling frem for at spare op, hvilket typisk er det reaktionsmønster, man ser i forbindelse med økonomiske kriser. Finansministeren vælger at benytte den objektive modalitet *sandhed* ved fuldstændigt at tilslutte sig sit tilsagn om, at ”det er det, vi har brug for”, og gennem sin autoritet som finansminister opfordrer han den gode ansvarsfulde medborger til at ”svinge dankortet”.

Subjektpositionen, "den gode medborger", kan tage ansvar og bidrage til væksten. Men der er nogen for hvem, det er umuligt at indtræde i denne subjektposition. Der er en gruppe, der ekskluderes, nemlig dem, som ikke er i arbejde og dermed hverken direkte bidrager til vækst, men som heller ikke i samme grad har mulighed for at svinge dankortet. Dette ses i følgende citat: *"150.000 danskere slentrer rundt på efterløn på statens regning i en tid, hvor der har været ekstrem mangel på arbejdskraft. Næsten alle er raske nok til at arbejde, og det er et ufatteligt spild. ... Vi står derimod over for en krise i langt større skala, hvis vi kvæler den langsigtede vækst ved at placere hver tredje i den arbejdsduelige alder på overførselsindkomst, mens resten skal betale for dem og de ældre"* (Børsen, 11.12.2008). Her skelnes mellem to grupper; "dem, der slentrer rundt på statens regning og placeres på overførselsindkomst" og "dem, der betaler".

Tydeligere bliver skellet dog i en artikel i Berlingske Tidende: *"Økonomiske kriser har det med at sende ledigheden hastigt i vejret og udstøde folk fra arbejdsmarkedet. En del vil formentlig aldrig vende tilbage til et job igen. I stedet ender de på førtidspension, efterløn eller anden offentlig forsørgelse, fordi perioden uden arbejde betyder tab af erfaring, viden og rutine, ligesom ledighed har det med at føre til sociale problemer som misbrug og skilsmisser. Så Danmark står til at tabe værdifuld arbejdskraft med enorme langsigtede udgifter til følge. Sådan er erfaringen fra tidligere kriser, hvor der er snakket om »tabte generationer« og »glemte årgange«"* (Berlingske Tidende, 16.12.2008). Her er det ledigheden og de økonomiske kriser, der fremhæves som aktører. Derved kommer ledigheden til at fremstå som en slags naturlighed, og ansvaret fralægges f.eks. regeringen. Samtidig fremhæves et slags dommedagsrationale om, at de, der bliver udstødt fra arbejdsmarkedet, vil opleve tab af erfaring, viden og rutine, og som følge deraf vil de komme ud for massive sociale problemer som misbrug og skilsmisser. Rationalet begrundes med et historisk argument, hvor artiklen reaktualiserer andre tekster og rationaler, der har "bevist" denne sammenhæng mellem ledighed og sociale problemer. I diskursive termer kan argumentationen altså ses som en form for intertekstualitet, hvor der henvises til resultater fra andre sammenhænge (Jørgensen & Phillips, 2005).

I artiklen fremstilles "de arbejdsløse" som objekter og som stående uden for det nationale fællesskab. "De" ender på førtidspension, efterløn eller anden offentlig forsørgelse, og dermed står Danmark og det nationale fællesskab med enorme langsigtede udgifter til følge.

De arbejdsløse bliver gjort til hjælpeløse objekter, som ender i misbrug og skilsmisser. De er en belastning for hele det nationale fællesskab – Danmark. Denne negative reproduktion af subjektpositionen ”arbejdsløs” ekskluderer ikke blot denne gruppe fra det nationale fællesskab, men fremstillingen kan også have en negativ indflydelse på, hvordan de arbejdsløse ser sig selv og deres fremtid. De bliver fremstillet som passive objekter, der ikke har andre muligheder end misbrug og skilsmisse, og ender måske med at se sig selv således. Denne subjektposition kan være handlingsstyrende for de arbejdsløse og være med til at reproducere en ond cirkel.

9.2.2 ”Den ansvarsløse forbruger”

Som et kontraeksempel til eksemplet om den gode medborger ovenfor har vi i en artikel i Information fundet et kontrasteksempel inden for italesættelsen af forbrugertendenserne i Danmark. Citatet viser en modpol til holdningen om, at den gode borger skal styrke væksten via højere forbrug: *”Forbrugssamfundet er en folkelig kapitalisme, hvor de kapitalistiske værdier er indlejret i individerne og deres umiddelbare relationer... De globale udgifter til markedsføring nåede i 2007 op på næsten 640 milliarder dollar. Udgifterne til markedsføring vokser hurtigere end det globale BNP... Det enorme reklamebombardement er en større forbrugstendens, men også en devaluering af eksisterende forbrugsgoder og levevilkår.”* (Information, 06.09.2009).

Det fremgår her, at forbrugersamfundet, og den livsstil det indebærer, betragtes som uhensigtsmæssigt for vores levevilkår. Dermed skabes en subjektposition, hvor ”den ansvarsløse forbruger” stilles til ansvar for forringede levevilkår i Danmark. Forbrugeren forstås her som den samfundsborger, der lader sig overbevise af markedsførings- og reklamebombardementer uden omtanke for eksisterende forbrugsgoder og levevilkår. Italesættelsen af den ansvarsløse forbruger som en person, der devaluerer sine egne levevilkår, kan ses som en form for magtmekanisme, der ligger indlejret i forbrugerdiskursen som en modpol til den gode borger, der blev subjektiveret ovenfor.

I tråd med Foucault ser vi i denne sammenhæng ikke magt som værende noget negativt eller destruktivt, men nærmere som en elementær kraft, der fungerer som grundkomponent i sociale relationer (Jørgensen & Phillips, 2005). Vi ser med andre ord magt som en teknik til at afrette individer, eksempelvis ved at gøre individer kontrollerbare gennem særlige

italesættelser, der fører til selvdisciplinering eller selvledelse og ikke som værende direkte udøvet af en diktator.

Subjektet får i diskursteorien identitet ved at blive repræsenteret af diskursen. Da diskursen er foranderlig, er subjektet ligeledes foranderligt, og kan dække over forskellige identiteter alt efter hvilke diskurser, det indgår i (ibid.). I forhold til italesættelsen af den gode borger og den ansvarsløse forbruger betyder det, at subjektet, i disse eksempler set som den almene borger i Danmark, har mulighed for at indtræde alternative subjektpositioner, der stilles til rådighed af diskurserne. Da samfundet i italesættelsernes verden består af en lang række diskurser betyder det, at individer kan ”indtræde” alternative subjektpositioner end den gode borger og den ansvarsløse forbruger.

Hvis vi anskuer ovenstående to eksempler i et foucaultiansk magtperspektiv, skal der være modmagt til stede, for at der kan være tale om magt. Selvdisciplineringen, som skabes af særlige italesættelser, kræver altså, at der er mulighed for forhandling og valgfrihed inden for diskurserne. Identiteten er i diskursteorien med andre ord kontingent: mulig, men ikke nødvendig (ibid.). Det er interessant i forhold til, om man kan se forbrugerdiskursen som en form for magtmekanisme. På den ene side udstikker den en række regler – rationaler – for, hvad der er rigtigt og forkert inden for forbrugsdiskursen. På den måde kan diskursen påvirke den danske befolkning til at ændre adfærd ved at lade modsætningen til den gode medborger være ”den dårlige medborger” (uattraktivt) eller modsætningen til den ansvarsløse forbruger være ”den ansvarlige forbruger” (attraktivt).

På den anden side er accepten af subjektpositionerne og de retningslinjer, der udstikkes af forbrugerdiskursen, afhængig af, at der findes en form for modmagt til diskursen – dvs. en interessesamling, der ikke mener, at et højere forbrug er gavnligt, eller omvendt som ikke mener, at overforbruget er kritisk og kan stilles til ansvar for den økonomiske krise. For at forbrugerdiskursen, som den fremgår i ovenstående empiriske eksempel, skal kunne påvirke de sociale, samfundsmæssige processer, kræver det, at der findes en modpol til holdningen om overforbrug. Det stemmer overens med idéen om, at identiteten i henhold til subjektet altid er organiseret relationelt; man er noget, fordi der er noget andet, man ikke er (ibid.). Når vi således identificerer de to ovenstående subjektpositioner i det empiriske materiale for effekter, kan vi drage den konklusion, at forbrugerdiskursen kan påvirke de subjektive rådighedsrum, der stilles til rådighed for befolkningen. Er konsekvensen af ovenstående således, at det private forbrug stiger, tyder det på, at befolkningen vælger at indtræde i

subjektpositionen som den gode medborger. Er konsekvensen omvendt et lavere forbrug betyder det, at befolkningen fravælger at indgå i subjektpositionen som den uansvarlige forbruger. Her har vi identificeret en diskursiv kamp mellem velstands- og velværediskursen. Velstandsdiskursen italesætter nødvendigheden af et højere privatforbrug og stiller subjektpositionen ”den gode medborger”, der bidrager til vækst, til rådighed. Velværediskursen italesætter derimod en uansvarlighed over for vores miljø og stiller subjektpositionen ”den ansvarlige forbruger” til rådighed. Begge subjektpositioner kan virke attraktive, men der kæmpes om at definere attraktiviteten af privatforbrug.

9.4 Delkonklusion

Vi har i afsnittet om effekter set, hvordan BNP som governmentality er med til at konstituere ”det nationale” og ”det danske”. Via BNP produceres og reproduceres de nationale enheder som de enheder, det er relevante at opføre vækst indenfor. Vi har også reflekteret over, hvorledes det nationale er sedimenteret i en sådan grad, at ingen vil sætte spørgsmålstegn ved, at det er netop indenfor disse grænser, at vi skal måle økonomisk vækst.

Vi har identificeret en række deiktiske markører, der fungerer som grænsedragning mellem nationer. Det er markører som ”her”, ”herhjemme”, ”os” og ”vi”, som henviser til Danmark og danskerne. Herigennem er diskursen omkring BNP og vækst med til at reproducere og influere den nationale diskurs, og samtidig indvirker den nationale diskurs på BNP, idet den fungerer som afgrænsning for i hvilken sammenhæng, det giver mening at tale om BNP-vækst.

I velstandsdiskursen skabes et nationalt fællesskab, hvor vi alle har et ansvar som ”gode medborgere” for at skabe vækst i Danmark. Subjektpositionen ”den gode medborger” stiller gennem velstandsdiskursen særlige handlerum til rådighed, der definerer et højere privat forbrug som en hjælp til samfundsvækst.

Vi har analyseret, hvorledes ”den arbejdsløse” bliver objektificeret og ekskluderet fra fællesskabet, idet denne ikke kan bidrage til væksten hverken direkte eller gennem et øget forbrug. De arbejdsløse bliver fremstillet som passive objekter, som ender i misbrug og skilsmisse. Disse italesættelser kan have yderst negative konsekvenser for den arbejdsløses selvforståelse.

Vi har yderligere identificeret ”den ansvarsløse forbruger”, der er et udtryk for velværediskursen, som står i modsætningen til ”den gode medborger”, idet inden for denne defineres (over)forbrug som ansvarsløst i modsætningen til et bidrag til vækst. De to subjektpositioner står i kontrast og underbygger således det teoretiske grundlag for tilstedeværelse af magt.

”

There are no such things as still life

Erica Jong

10.0 Diskussion

Vi indledte i den genealogiske del af vores diskursanalyse med at analysere, hvorledes BNP er blevet en selvfølgelighed. Afslutningsvis vil vi nu gerne kort diskutere, hvorledes problematiseringerne, identificeret i den arkæologiske del af diskursanalyse, har konsekvenser for denne sedimentering af BNP.

BNP er i Danmark vores officielle mål for vækst og en del af den dominerende diskurs i det offentlige rum. Vi har i vores analyse vist, at diskursen bliver udfordret af en række moddiskurser, der kritiserer BNP for at være ensidig. I høj grad problematiseres og kritiseres BNP for at ekskludere miljø-, klima- og menneskerettighedsaspekter i vækstopgørelsen. Men at BNP bliver kritiseret er ikke i sig selv noget nyt, som vist i genealogien har en kritik af måleredskabet næsten fundet sted siden begrebet blev taget i brug. Det nye er, at kritikken af BNP har flyttet sig fra diskussioner blandt økonomer ud i det offentlige rum. Vores arkæologiske del af diskursanalysen har netop taget udgangspunkt i offentlige italesættelser, hvor vi har identificeret denne række problematiseringer af BNP. Her bliver ”helt almindelige” mennesker mødt med disse problematiseringer. BNP- og vækstdebatten er ikke længere forbeholdt fagfolk og det er ikke længere kun økonomer, der interesserer sig for begrebet og dets effekter. Som fremhævet i analysen har den franske præsident Sarkozys kommission netop udgivet en rapport, om hvorledes BNP ikke er tilstrækkelig til at måle vækst. Denne popularisering af kritikken af BNP, som eksemplet kan ses som et udtryk for, har haft konsekvenser for sedimenteringen af BNP.

BNP har som vist tidligere været sedimenteret på plads, men vi har gennem analysen af problematiseringerne af BNP vist, at BNP ikke længere er intakt. Problematiseringerne har været med til at åbne op for en række nye måder at forstå vækst på, som blandt andet er kommet til udtryk gennem nye alternative måleredskaber og gennem den degrowth bevægelse, som vi har fremhævet, hvor vækst forstået som vækst i BNP er direkte uattraktivt og uønsket.

Det, at vækstarenaen bliver åbnet op for flere og at flere engagerer sig i debatten om vækst ved at italesætte nye rationaler og problematiseringer, har påvirket, at der er sket et skred i BNP's sedimentering.

If it cannot get beyond its vast abstraction, the national income, the rate of growth, capita/output ration, input/output analysis, labour mobility, capital accumulation; if it cannot get beyond all this and make contact with the human realities of poverty, frustration, alienation, despair, breakdown, crime, escapism, stress, congestion, ugliness and spiritual death, then let us scrap economics and start afresh

E. F. Schumacher, Small is

Beautiful

11.0 Konklusion

Vi har i dette speciale haft til formål at vise, hvordan økonomiske måleredskaber, repræsenteret ved bruttonationalproduktet (BNP), ikke blot er neutrale repræsentationer af virkeligheden, men er med til at skabe særlige referencerammer og forståelsesstrukturer for os mennesker. Forståelsesstrukturer, som vi bygger vores forståelse af vækst op omkring, og som påvirker den måde, vi agerer på. Vi har vist, at BNP besidder en styringsmæssig egenskab, i kraft af den magt der ligger i at opgøre vores verden i tal.

Vi har besvaret specialet ud fra vores problemformulering: *”Hvordan er brugen af BNP blevet en selvfølgelighed, og hvilke konsekvenser har det for vores forståelse af vækst i Danmark?”*.

Problemformuleringen inddeler specialet i to overordnede analyseafsnit, som i sin genealogiske del besvarer, hvordan BNP er opstået og blevet institutionaliseret i det danske samfund, og i sin arkæologiske del besvarer, hvilke konsekvenser måleredskaber som BNP har for vores forståelse af vækst. Vi har i den første del af specialet vist, at BNP er opstået på baggrund af et behov om et sammenligningsgrundlag for landes økonomier og vækst. Etableringen af BNP er sket på trods udbredt kritik af måleredskabet. Vi har identificeret to kritik kategorier, henholdsvis kritikken af de klassiske opgørelsesproblemer og usikkerhedsfaktorer ved BNP (1) og kritikken af BNP som velfærdsindikator (2). Ligeledes har vi i denne del selv tilføjet et tredje kritisk perspektiv på BNP, som fokuserer på BNP's klassificering af verden (3).

- 1) De opgørelsesmæssige problemer ligger blandt andet i, at områder som genopbygning efter naturkatastrofer og krig på nuværende tidspunkt udgør en vækst i BNP, at BNP ikke medregner husholdningsarbejde m.m. som produktion (og dermed vækst), at manglende indberegning af kriminel aktivitet medfører fejlvurdering af den økonomiske aktivitet i lande som Mexico og Columbia, at der ikke tages hensyn til fordelingen af velstand blandt individer og at BNP generelt skaber et usikkert sammenligningsgrundlag blandt lande, der står på vidt forskellige udviklingsniveau.
- 2) Kritikken af BNP som udtryk for et lands velfærd bunder i, at velfærd indeholder faktorer såsom frihed, tryghed og lykke, som ikke kan måles og dermed ikke

indberegnes i BNP. Disse mere humanistiske værdier har ingen decideret markedsværdi, og indgår derved ikke i udregningen af vores bruttonationalprodukt. På den baggrund har vi identificeret en række alternativer til BNP, der er opstået som en reaktion på BNP's "mangler", heriblandt måleredskaberne Human Development Index (HDI), Happy Planet Index (HPI) og Gross National Happiness (GNH). Alle arbejder disse måleredskaber for enten at supplere eller erstatte BNP's funktion i samfundet, og betragtes af mange som havende en mere holistisk tilgang til vækst end BNP.

- 3) I vores personlige kritik af BNP's klassificering af verden gør vi det klart, at BNP og måleredskaber generelt er med til at skabe særlige aktører, subjekter, objekter og magtrelationer, som vi mener, det er vigtigt at være sig bevidst om. Denne kritik udgør dermed baggrunden for specialets videre analyse af, hvordan BNP i kraft af sin styringsmæssige egenskab er med til at skabe særlige forståelser af vækst i Danmark.

Identificeringen af de kritiske sider af BNP har givet os en klar forståelse af, at måleredskaber ikke er ufejlbarlige selvfølgeligheder, og at BNP ikke er et naturligt og uproblematisk mål for vækst. BNP er trods den udbredte kritik fortsat en sedimenteret del af vores hverdag, og betragtes af forskere såvel som politikere og befolkningen generelt som en selvfølgelighed i vores måling af vækst og velfærd. For at opnå en forståelse af dette, har vi analyseret BNP's genealogi, hvor det blev klart, at sammenhængen mellem profit (vækst) og lykke stammer helt tilbage fra 1500-tallet. Siden er det at måle, tælle og systematisere blevet udbredt, i takt med samfundsmæssige udviklinger, der har skabt behov for at kunne sammenligne og kategorisere vores verden. I det 19. århundredes England havde størstedelen af den økonomiske aktivitet ændret sig fra produktion til handel og finans. I den nye økonomi blev serviceøkonomierne uundgåelige at medregne og det blev erklæret, at nytte snarere end håndgribelighed var kilden til velstand. Således opstod tanken om, at den økonomiske værdi af noget udelukkende lå i dennes markedsværdi og ikke i dens karakter. Det var imidlertid først i 1930'erne, at et egentlig gennembrud i nationalregnskabsteorien skete, og udarbejdelsen af det nationalregnskab, som vi kender i dag, tog fart. Nationalregnskabet blev udarbejdet af Simon Kuznets (1901-1985), der i 1937 præsenterede en vel modtaget formulering af BNP til den amerikanske regering. Ligeledes har den berømte britiske økonom, John Maynard Keynes (1883-1946) været en vigtig figur i

udarbejdelsen af BNP. BNP, som det var udviklet af Kuznets og Keynes, var tiltænkt at opsummere et lands økonomiske aktivitet. Det var først generationen efter dem, der begyndte at anvende BNP som et udtryk for en hel nations velfærd. Siden har der løbende været kritik af brugen af BNP, dels som oprør mod hvad der indberegnes, dels mod ideen om, at velfærd kan bestemmes på baggrund af ét enkelt tal. Den historiske analyse og genalogi af BNP har i specialets første del vist, at BNP er opstået og blevet sedimenteret i vores samfund på baggrund af et udbredt behov for at kunne måle og sammenligne sit land med andre landes økonomi.

I specialet anden del har vi undersøgt, hvilke konsekvenser det har for vores forståelse af vækst, at BNP er blevet en selvfølgelighed. Vi har i denne arkæologiske del af diskursanalysen studeret den offentlige debat om BNP og klarlagt de meningsstrukturer og magtmekanismer, der eksisterer omkring BNP som mål for vækst. Det har været formålet med denne del af specialet at opnå en forståelse for de styringsmekanismer, der udspringer af brugen af BNP, og hvilke handlinger og forståelser, der ekskluderes på basis af dette. Således har vi set, at der i aktørgrupperingerne i vækstarenaen indgår en række aktører, heriblandt politikere, forskere, økonomer, virksomheder, og brancheorganisationer, som alle har en interesse i at påvirke den måde, vi taler om BNP og vækst på i Danmark. I forlængelse af dette har vi i den arkæologiske analyse identificeret en række problematiseringer (a), narrativer (b) og effekter (c) i vores empiriske materiale, som alle er opstået på baggrund af BNP's virke i Danmark og som er med til at forme vores forståelser for vækst:

- a) Problematiseringerne peger på BNP's begrænsninger som måleredskab. Vi har identificeret fire problematiseringer, herunder at BNP overser bæredygtig vækst, at BNP fungerer som redskab til manipulation, at BNP skaber særlige risici og at BNP negligerer forskelle mellem økonomi og velfærd. For det første problematiseres det i bæredygtighedsdiskursen, at BNP udelukkende fokuserer på økonomisk vækst, og glemmer det forhold, at væksten er nødt til at være bæredygtig hvis vores samfund og miljø skal overleve i fremtiden. For det andet problematiseres det, at BNP ved at medtage visse elementer og udelade andre i sin udregning, kan benyttes til at manipulere med det endelige udtryk for vækst. For det tredje problematiseres det, at BNP er med til at skabe særlige risici for vores samfund, og at ekspertsystemer som

BNP, set i et perspektiv om risikosamfundet, pludselig kan bryde sammen om ørene på os. For det fjerde problematiseres det, at BNP sætter lighedstegn mellem vækst og velfærd, idet velfærd består af en række humanistiske faktorer (eksempelvis lykke), der ikke er målbare og som ikke indgår i BNP-regnskabet.

- b) I analysen af narrativer har vi identificeret to overordnede diskurser – velstandsdiskursen og velværediskursen, som indbyrdes kæmper om at definere, hvad der kan skabe vækst i Danmark og hvilken slags vækst, Danmark har brug for – vækst i BNP eller vækst i velvære. Den dominerende velstandsdiskurs italesætter et rationale om, at øget produktion og nedskæringer i det offentlige forbrug vil hjælpe til en øget vækst i BNP. Da det er velstandsdiskursen, der er den dominerende i vores samfund, har vi argumenteret for, at denne direkte influerer på beslutningsgrundlaget i Danmark. Vi påpeger, at velstandsdiskursen således kan medføre en selvstyriingsorganisme i BNP-debatten, idet samfundsborgere indirekte opfordres til særlige handlinger, for at opnå en ønsket effekt. Hvis velværediskursen havde været den dominerende i Danmark, ville det i højere grad blive prioriteret at nedsætte forbruget og investere i at bevare jordens ressourcer.

Vi ser i specialet velværediskursen som en minoritetsdiskurs og som en moddiskurs til velstandsdiskursen. Moddiskursen udgør en kritik af den dominerende diskurs' rationaler og objekt, og vi iagttog forholdet mellem diskurs og moddiskurs som en kamp om definitionen af vores samfunds behov. Afrundende for kapitlet om narrativerne om BNP, lavede vi en metaforanalyse, hvor vi klarlagde de dominerende billeder, som vi mener, ligger til grund for vores viden om vækst. De to gennemgående metaforer vi fandt, var "vækst som en sport" og "vækst som en maskine". De to metaforer er et udtryk for et fokus på BNP-vækst, og er med til at gennemtrænge vores forståelse af vækst – som en sport eller som en maskine. På trods af at sportsmetaforen og maskinmetaforen fremhæver vores forståelse af vækst på forskellige måder, deler de rationaler, der gør det meningsfuldt at benytte begge inden for velstandsdiskursen, idet de begge betoner vigtigheden af at komme fremad.

- c) I vores analyse af effekter undersøgte vi hvilke konsekvenser og effekter, italesættelserne af BNP har, hvilke subjektpositioner de stiller til rådighed, samt hvordan de er med til at drage grænser mellem nationer, individer og mentaliteter i

Danmark. Vi så her, hvordan Brutto National Produktet er med til at reproducere ”det nationale” (”det danske”), hvor udtryk som ”vi”, ”os”, ”herhjemme” og ”hjemligt klima” alle henviser til det nationale – dvs. til ”os danskere”. Udover dette identificerede vi en række subjektpositioner, som ligeledes blev konstitueret i den diskursive kontekst om BNP. Vi identificerede at velstandsdiskursen stiller subjektpositionen ”den gode medborger” til rådighed. Den gode medborger bidrager til diskursens telos gennem produktivitet og øget privat forbrug. Herved har vi vist, at arbejdsløse ekskluderes fra denne subjektposition og fra fællesskabet, idet de ikke har mulighed for at bidrage til væksten hverken gennem produktivitet eller øget privatforbrug. De arbejdsløse italesættes indenfor diskursen som passive objekter, som ender i misbrug og skilsmisse. Dette kan have katastrofale følge for de arbejdsløses selvforståelse, der kan føre til at de ikke kommer i arbejde og dermed aldrig for mulighed for at deltage i fællesskabet.

Kritikken af BNP har fundet sted siden begrebet blev taget i brug til måling af nationaløkonomisk produktion, mens det fortsat har været det foretrukne redskab. Vi har dog diskuteret, at BNPs sedimentering ikke længere er intakt, idet debatten om BNP og vækst er blevet populariseret og det ikke længere kun er økonomer og fagfolk, der er med til at forme vores forståelser af vækst.

Vores speciale har vist, hvordan BNP har etableret sig i det danske samfund og gjort sig essentiel i beregningen af nationaløkonomisk vækst. Men som vi har set, indebærer denne etablering både udbredt kritik, debat og en række magteffekter, som ikke nødvendigvis er tydelige for os danskere i hverdagen. Det har været formålet med dette speciale at lægge et kritisk perspektiv på økonomiske måleredskaber som BNP og de effekter, det kan have på vores adfærd, at vi opgør verden i tal og systemer. Selvom BNP blot udgør et empirisk eksempel på måleredskaber som helhed, kan specialet danne grundlag for videre analyse af de magteffekter, måleredskaber har på vores forståelser af ting og deraf vores adfærd.

”*A good decision is based on knowledge and not on numbers.*

Platon (428-348 f.kr.)

12.0 Perspektivering

Vi har konkluderet, at BNP er blevet en selvfølgelighed, og at det har konsekvenser for vores forståelse af vækst. Vi har vist, at på trods en udbredt kritik, er BNP stadig det foretrukne måleredskab for vækst i det meste af verden. Den dominerende velstandsdiskurs sætter vækst synonymt med vækst i BNP og denne vækst bliver synonym med velfærd – som vist i analysen er BNP en ”usynlig” styringsmekanisme. Dette resulterer i en række ekskluderinger af blandt andre miljøet, internationalt samarbejde og de arbejdsløse. Vi har også vist, at der eksisterer moddiskurser, der forsøger at gøre op med sedimenteringen af BNP.

11.1 Er en afskaffelse af BNP så vejen frem?

Som fremhævet i analysen ser de fleste af de problematisører, der repræsenterer moddiskurserne, løsningen som et skift til et mere holistisk måleredskab som f.eks. Human Development Index (HDI). Men ville det være bedre for vores samfund? Ville det give en bedre forståelse af vækst? Det mener Connie Hedegaard. Men med den læring vi har opnået med specialet, er svaret, at det ikke ville gøre nogen forskel. Måske ville vækstbegrebet endda blive endnu mere diffust. Vores kritik af HDI og de andre mere ”holistiske” måleredskaber er den samme som ved BNP – en hel nation reduceres til et enkelt tal. Endvidere er BNP udtænkt til at beregne velstand, som kan gøres op i kroner og øre, mens HDI skal beregne velvære. Hvordan skal man opgøre værdien af en f.eks. skolegang og biodiversitet, er det vigtigere at kunne læse i Danmark end i Tanzania, og hvem skal bestemme, hvor meget disse elementer vægter? Dette bringer os til vores næste refleksion. Hvorledes skal vi som almene borger kunne gennemskue et sådant måleredskab, som gøres op på baggrund af mere end 50 faktorer, der alle har forskellig vægtning? Det er i forvejen de færreste, der kan redegøre for, hvordan BNP opgøres.

Hvis alternative måleredskaber ikke kan frigøre os, er der så ingen anden udvej end at underkaste os og lade vores nation styres af et enkelt tyrannisk tal? Nej! Gennem vores analyse har vi vist, at opgørelsen af et lands produktion (BNP) kan være et nyttigt måleredskab. Problemet er den måde, BNP fuldstændig ukritisk bliver brugt på. Det, der er behov for, er en oplysning om, hvad der ligger bag dette tal, og hvad det er et udtryk for. Her har vores speciale haft en frigørende funktion, idet vi har problematiseret denne

selvfølgelig brug af BNP. Vi ser et behov for, at der arbejdes videre med dette emne, ikke blot i forhold til BNP, men i forhold til tal i det hele taget.

11.2 Når du siger vækst, hvad mener du så egentligt?

I medierne får vi konstant at vide, at vi skal have vækst, vækstpakker, vækstiværksættere, vækstmotorer, vækstkommission, vækstforskning, vækstplaner, vækststrategier, vækstteori, vækstprognoser etc. Alle taler om vækst, og det er sågar kommet ind i danskernes dagligstuer i form af et underholdningsprogram på linje med Stjerne for en aften, Vild med dans, X-faktor og Talent 2010. Dette nye program hedder Væxt-factor 2011, og her kan danskerne en gang ugentligt se en række iværksættere kæmpe om at blive Danmarks nye vækstiværksætter. Ifølge Væxt-factor-initiativtagerne, Mandag Morgen, har kandidaterne *”bevist evnen til at skabe vækst eller forudsætninger for vækst og tilhører den gruppe af samfundsentreprenører, som Danmark bl.a. skal leve af. De har med andre ord Væxt-Factor”* (Mandag Morgen, 2011).

Hvad er det for en slags vækst, der skal skabes i dette underholdningsprogram? Er det ubetinget godt at skabe vækst? Det er de spørgsmål, der ikke bliver stillet, når vækst bliver fremsat som underholdning på en af landet største tv-kanaler, DR. Vækst er i højeste grad blevet et allemandseje. Det er noget, vi alle skal have en mening om. Vi blev for nylig mødt af følgende Facebook-opdatering:

Kilde: Facebook 2011. Med tilladelse fra brugeren.

Her ligestilles vækst i BNP med at møde topmodellen Helena Christensen. Begge dele tilsyneladende en ubetinget god ting. Vækst og BNP er nu blevet så hverdagspræget, at de også har gjort sit indtog på Facebook. Denne Facebook-opdatering er blot et eksempel på hvor integreret en del af danskernes hverdag, vækst er.

Mange kan blive enige om at “vækst” er løsningen på Danmarks og verdens udfordringer. Dette afspejler, at vækst, om det så er vækst i velstand eller velvære, er blevet så altdominerende, at ingen længere sætter spørgsmålstegn ved, hvordan begrebet bruges, og hvad det faktisk indeholder. Vækst betyder jo egentlig bare en forøgelse af mængden af noget. Vi mener, at der i fremtiden er brug for en synliggørelse af, hvad der menes med vækst, når det bruges i det offentlige rum, også i andre sammenhæng end vækst i BNP.

13.0 Litteratur og empiri

13.1 Litteratur

Andersen, Ib (2005): *Den skinbarlige virkelighed. Vidensproduktion inden for samfundsvidenskaberne*. Samfundslitteratur.

Andersen, Niels Åkerstrøm (1999): *Diskursive Analysestrategier*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Bowker, Geoffrey C. & Star, Susan Leigh (2000): *Sorting Things Out: Classification and Its Consequences*. The MIT Press.

Boyle, David (2000): *The Tyranny of Numbers. Why counting can't make us happy*, Harper Collins Publishers.

Clarke, Adele E. (2005): *Situational Analysis - Grounded Theory after the Postmodern Turn*. Sage Publications.

Clarke, Adele E., & Friese, Carrie (2007): *Grounded Theorizing Using Situational Analysis*. I Bryant, Antony & Charmaz, Kathy (Eds.), *The SAGE Handbook of Grounded Theory*. Sage Publications.

Clemmensen, Kåre & Per Henriksen (2007): *Økonomi – Teori, Praksis og Perspektiv*. Forlaget Columbus.

Cobb, Clifford, Halstead, Ted & Rowe, Jonathan (1995): *If the GDP is up, why is America down?*. The Atlantic Monthly, October.

Coffey, Amanda & Paul Atkinson (1996): *Making sense of qualitative data – Complementary Research Strategies*. Sage Publications.

Dahler-Larsen, Peter (2002): *At fremstille kvalitative data*. Odense Universitetsforlag.

Danske dagblade (2010): *Officielle oplagstal, 1. halvår 2010*,
http://danskedagblade.dk/files/danskedagblade.dk/article_attachments/officielle_oplagstal_1_halvaar_2010.pdf,

udtrukket 6 juli 2011

Dean, Mitchell, (2006): *"Governmentality. Magt og styring i det moderne samfund"*,
Forlaget Sociologi.

Degrowth, (2011): *Degrowth*, <http://www.degrowth.net/>

Udtrukket 8. april 2011

De Økonomiske Råd, 1998: *Dansk økonomi, efterår 1998: Bæredygtighed – balance mellem generationer*: <http://www.dors.dk/graphics/Synkron-Library/Publikationer/Rapporter/Efter%201998/KAP3.PDF>

Udtrukket 4. marts 2011

Dickinson, Elizabeth (2011): *GDP – a brief story*:
www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/02/gdp_a_brief_history,

udtrukket 15. april 2011

Esmark, Anders, Bagge Laustsen, Carsten & Andersen, Niels Åkerstrøm (2005),
Socialkonstruktivistiske analysestrategier, Roskilde Universitetsforlag.

Foucault, Michel (1992), *The History of Sexuality Vol. 2: The Use of Pleasure*. Penguin.

Fuglsang, Lars & Olsen, Poul Bitsch (2004): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*,
Roskilde Universitetsforlag

Greimas, A.J., 1974: *Strukturel semantik*, Borgen.

Halkier, Bente (2002): *Fokusgrupper*. Samfundslitteratur & Roskilde Universitetsforlag.

Hansen, Hans Krause & Porter, Tony (2011), *Paper prepared for presentation at the International Studies Association meetings*, Montreal, Canada, March 16, 2011.

Happy Planet Index (2011): *Happy Planet Index*, www.happyplanetindex.org, udtrykt 20. april 2011

Jensen, Else F. og Pittelkow, Ralf (red) (1986): *Det ukendte publikum*. C.A. Reitzels Forlag.

Jørgensen, Marianne Winther & Philips, Louise (2005): *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde Universitetsforlag

Kramp, Paul Lassenius (2010): *Bruttonationalprodukt og velfærd*, Kvartalsoversigt, 2. kvartal 2010, Danmarks Nationalbank

Kvale, Steiner 2004: *Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview*, Hans Reitzels Forlag.

Mandag Morgen (2011): *Fremtidens Danmark præsenterer Væxt-factor*, <https://www.mm.dk/fremtidens-danmark-praesenterer-vaest-factor>, udtrykt 1. september 2011

Mankiw, Gregory N. (2007): *Macroeconomics*, Worth Publishers

Mumby, Dennis K & Spitzack, Carole, (1983): *Ideology and television news: A metaphorical analysis of political stories*, Communication Studies, 34: 3.

Oberlechner, Thomas & Mayer-Schonberger, Viktor (2006): *Sports Metaphors as a Motivational Leadership Strategy*: <http://www.academicleadership.org/article/sports-metaphors-as-a-motivational-leadership-strategy>, udtrykt 1. august 2011

Petersen, Lars Kjerulf, (1998): *Tekst- og diskursanalyse som sociologisk fremgangsmåde*, Dansk Sociologi, Vol. 9, nr. 2.

PlanetMath (2011): *Liber Abaci*: <http://planetmath.org/encyclopedia/LiberAbaci.html>,
udtrukket 3. april 2011

Power, Michael (2004): *Counting, Control and Calculation: Reflections on Measuring and Management*, Sage Publications.

Prado, C.G (1992): *Descartes and Foucault - A contrastive Introduction to Philosophy*.
University of Ottawa Press.

Sandberg, Jörgen & Alvesson, Matz (2011): *Ways of constructing research questions: gap-spotting or problematization?*, Sage Publications.

Sen, Amartya (1999): *Development as Freedom*, New York: Oxford University Press

Smith, Ruth C. & Eisenberg, Eric M., (1987): *Conflict at Disneyland: A root-metaphor analysis*, Communication Monographs, Volume 54, December.

Statsministeriet, (2010): *Danmark 2020*, www.stm.dk/publikationer/arbprog_10/,
udtrukket 17. april 2011

Sørensen, Christian (2000): *Nationalregnskab, betalingsbalance og udenrigshandel*,
Systeme

Sørensen, Mads P. & Allan Christiansen (2006): *Ulrich Beck – Risikosamfundet*, Aarhus
Universitetsforlag.

Thage, Bent & Thomsen, Annette (2004): *Nationalregnskabet*, Handelshøjskolens Forlag

Torfig, Jacob, *Velfærdsstatens diskursivitet*, Research Paper no. 13/00, Institut for
Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitet

Torfig, Jacob, (2000): *Velfærdsstatens ideologisering*, i Dyrberg, Torben Bech, Allan
Dreyer Hansen og Jacob Torfig (red.): *Diskursteorien på arbejde*, Roskilde
Universitetsforlag.

Whitehead, Jack (2011): *Metaphors*: <http://www.jackwhitehead.com/teesonphd/005c4.pdf>, udtrykt 5 april 2011

13.2 Empiri

13.2.1 Artikler

Berlingske Tidende, 29.12.2008: "Hvor galt kan det gå?", Lars Erik Skovgaard, Business, s. 5.

Berlingske Tidende, 01.11.2009a: "Makroøkonomi: Stor offentlig sektor – stor nedtur", Lars Erik Skovgaard, Business Søndag, s. 9.

Berlingske Tidende, 01.11.2009b: "Rødt paradis for danske virksomheder", Peter Suppli Benson, Business Søndag, s. 8.

Berlingske Tidende, 23.11.2009: "Dansk velstand trues", Lars Erik Skovgaard, Business, s. 10.

Berlingske Tidende, 15.04.2010: "Debat: I front for dansk vækst", Lene Espersen, Kultur & Debat, s. 9.

Berlingske Tidende, 07.08.2010: "Debat: Vores kannibalistiske velfærdsstat", Christian T. Ingemann, Debat & Navne, s. 5.

Berlingske Tidende, 12.08.2010: "Forskning er nøglen til velstand og vækst", Lars Erik Skovgaard, Business, s. 8.

Børsen, 11.12.2008: "Danmark på støtten", 1. sektion, s. 2.

Børsen, 14.01.2009: "Konjunktur: Kreditklemme sender den danske vækst i bund", Jacob Thiel Nielsen, 1. sektion, s. 25.

Børsen, 03.11.2009a: "Ledende artikel: Danmark under hårdt tysk skattepres", 1. sektion, s. 2.

Børsen, 03.11.2009b: "Asien fortsætter kurs mod stabilt opsving, Reuters, 1. sektion, s. 19.

Børsen, 09.11.2009: "International støttepakke redder ungarene", Birgitte Stougaard Madsen, 1. sektion, s. 21.

Børsen, 18.11.2009: "USA's økonomi er svagere end tallene antyder", Nouriel Roubini, 1.

sektion, s. 28

Børsen, 10.12.2009: "Regionerne sikrer vækst", Carl Holst, 1. sektion, s. 3.

Børsen, 13.04.2010: "Dæmpet jobkrise sparer staten 11 mia.", Jacob Klok, 1. sektion, s. 16.

Børsen, 16.04.2010: "Ingen gode undskyldninger for Danmarks dybe vækstkrise", 1. sektion, s. 26.

Børsen, 05.05.2010: "Privatforbrug skal sikre vækst", Konjunktur, 1. sektion, s. 21.

Børsen, 11.05.2010: "Konjunktur: EU's hestekur koster 11.000 danske job i 2011", Jacob Klok, 1. sektion, s. 22.

Information, 28.11.2008: "Ledende artikel: Vækst i det grønne", 1. sektion, s. 2-3.

Information, 06.02.2009: "Debat: Kronik: Forbrugets diktatur", Peter Nielsen, 1. sektion, side 16-17.

Information, 05.10.2009: "Lad krisen kvæle købermanien", Mogens Munck, 1. sektion, s. 20.

Information, 24.11.2009: "Ind i varmen: Rwanda har kurs mod Commonwealth", Mikala Satiya Rørbech, 1. sektion, s. 6.

Information, 04.12.2009: "Tænk tank: Kom ind i kampen, Cepos og Cevea", Martin Lidegaard, 1. sektion, s. 19.

Information, 06.04.2010: "En ny økonomi: Er der en fremtid efter vækstøkonomien?", Jørgen Steen Nielsen, 1. sektion, s. 12.

Information, 13.04.2010: "BNP: Så glem det dog", Jørgen Steen Nielsen, 1. sektion, s. 12.

Information, 15.04.2010: "Videnskabsminister: 'Vi skal oppe os'", Thomas Hebsgaard, 1. sektion, s. 13.

Information, 26.04.2010, "Et spørgsmål om vækst", Klaus Illum, 1. sektion, side 19.

Information, 01.05.2010: "Degrowth – en nødvendighed men ikke et onde", Jørgen Rosted, 1. sektion, s. 16.

Information, 03.05.2010: "Klimapolitikens blinde vinkler", Frederik Noltenius Busck, Anders Gerhard Jørgensen og Casper Mølck, 1. sektion, s. 10.

Jyllands-Posten, 13.01.2009: "Kronik: Det danske skatteproblem", Mads Lundby Hansen, 1. sektion, s. 18.

Jyllands-Posten, 05.11.2009: "Kina lokomotiv for global vækst", Reuters, Erhverv & Økonomi, s. 12.

Jyllands-Posten, 29.11.2009: "Danmark på vej mod bundplacering", Axel Pihl-Andersen, 1. sektion, s. 1.

Jyllands-Posten, 01.12.2009: "Den store CO2-fidus", Berit Ertmann, Erhverv & Økonomi, s. 10.

Politiken, 27.01.2009: "Kronik: Sproget styrer skatten og velfærden", Frank Aaen, 2. sektion, s. 7.

Politiken, 24.11.2009: "Debat: Stop! Ikke alle vækstiværksættere gør lykke", Michael Møller, Kultur, s. 8.

Politiken, 06.12.2009: "Debat: COP15. Klimatopmødet skal vække verden", Martin Lidegaard & Thomas Færgeman, Kultur s. 16.

Politiken, 12.04.2010: "Debat: Væksthjul. Kina holder resten af verden oppe", Henrik Henriksen, Kultur, s. 8.

Politiken, 26.08.2010: "Kronik: Demokratisk krise i Danmark", Per Schultz Jørgensen, Kultur, s. 7.

Politikken, 28.08.2010: "Kronik: En vision for vækst der virker", Margrethe Vestager og Morten Østergaard, Debat, s. 3.

13.2.2 Interviews

Kramp, Paul Lassenius (2011): Interview med Specialkonsulent i Økonomisk Afdeling hos Nationalbanken. Udført d. 14.04.2011 i Nationalbanken.

Kærgård, Niels (2011): Interview med økonomisk professor ved Københavns Universitet og tidligere overvismand. Udført d. 15.04.2011 på Det Biovidenskabelige Fakultet.

Smidt, John (2011): Interview med kontorchef ved De Økonomiske Råds Sekretariat. Udført d. 14 april hos De Økonomiske Råds Sekretariat.

Se vedlagte lydfiler og for referater se bilag 12-14

13.2.3 Konference

Greenwash (2011): "Hvad kommer efter Greenwash?", Crowne Plaza, København, 11. februar: http://www.interfaceflor.eu/internet/web.nsf/webpages/571520111_DK.html

For referat se bilag 11.

13.3 Kilder til kapitelcitater

Atlantic Monthly (1995): *If the GDP is up, then why is America down?*:

<http://www.theatlantic.com/past/politics/ecbig/gdp.htm>

Udtrukket 1. september 2011

Beaugrande, Robert de (1994): *The Johns Hopkins University Guide to literary theory and criticism*, Baltimore.

Browne, Thomas (1642): *Religio Medici* by Sir Thomas Browne:

<http://browne.classicauthors.net/ReligioMedici/ReligioMedici2.html>

Udtrukket d. 1. september 2011

Dickens, Charles (2004): *Hard Times*, Barnes & Nobles Classics.

Foucault, Michel (1988): "Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason, 1988, Vintage.

Foucault, Michel (1980): "Normativity and Normalization",

<http://rauli.cbs.dk/index.php/foucault-studies/article/viewFile/2636/2653>

Udtrukket 5 september 2011

Jong, Erica: *There are no such things as still life*:

<http://www.christophercerrone.com/stilllife.html>

Udtrukket 1. september 2011

Keynes, Maynard John (1935): *John Maynard Keynes: The general Theory of Employment, Interest and Money*: <http://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general-theory/preface.htm>

Udtrukket d. 1. september 2011

Platon, *A good decision is based on knowledge and not on numbers*:

<http://www.essentiallifefskills.net/platoquotes.html>

Saint-Exupéry, Antoine de (2010): *The Little Prince*, Eigel Meirovich.

Schumacher, E. F (1973): *Small is beautiful – a study of economics as if people mattered.*
Blonde & Briggs.

Shaw, Bernard George (19 århundrede): *Statistisk talt:*
<http://www.dst.dk/pukora/epub/upload/15329/stat.pdf>

Udtrukket 1. september 2011

Stein, Ben: *Somewhere there is a map of how it can be done,*
<http://www.examiner.com/political-buzz-in-atlanta/somewhere-there-is-a-map-of-how-it-can-be-done>

Udtrukket 1. September 2011.

14.0 Bilag

Bilag 1: Oversigt over artikelantal 2001-2011

Bilag 2: Artikelantal og udslagsgivende begivenheder 2001-2011

Bilag 3-6: Artikelantal og kategorier hhv. 2008, 2009, 2010 & 2011

Bilag 7: Oversigt over empiriens rich moments

Bilag 8: Interviewoplæg

Bilag 9: Interviewspørgsmål

Bilag 10: Kodningsdisplay

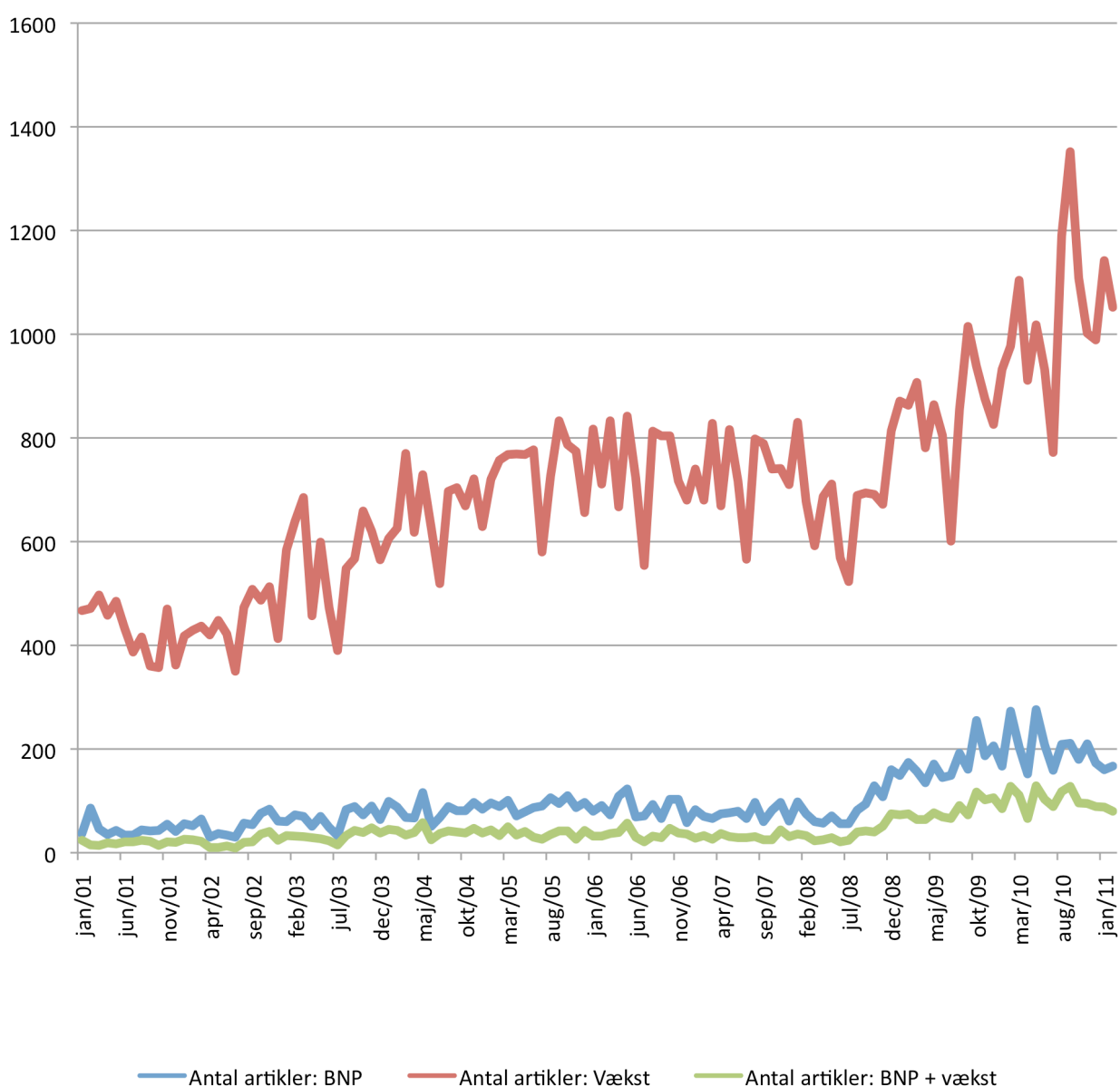
Bilag 11: Referat af konferencen: "Hvad kommer efter Greenwash?"

Bilag 12: Referat af interview med John Smidt, De Økonomiske Råds Sekretariat

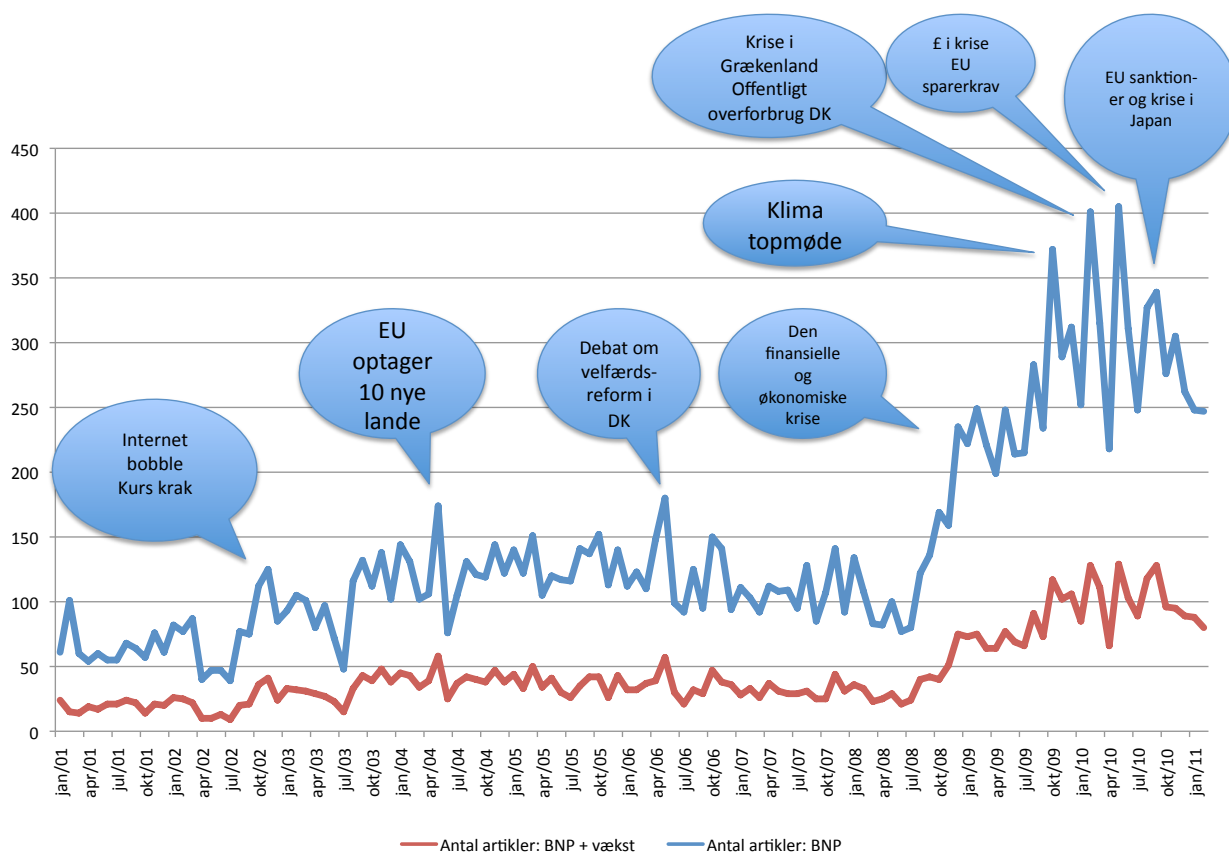
Bilag 13: Referat af interview med Paul Lassenius Kramp, Nationalbanken

Bilag 14: Referat af interview med Niels Kærgård, Københavns Universitet

Oversigt over artikelantal

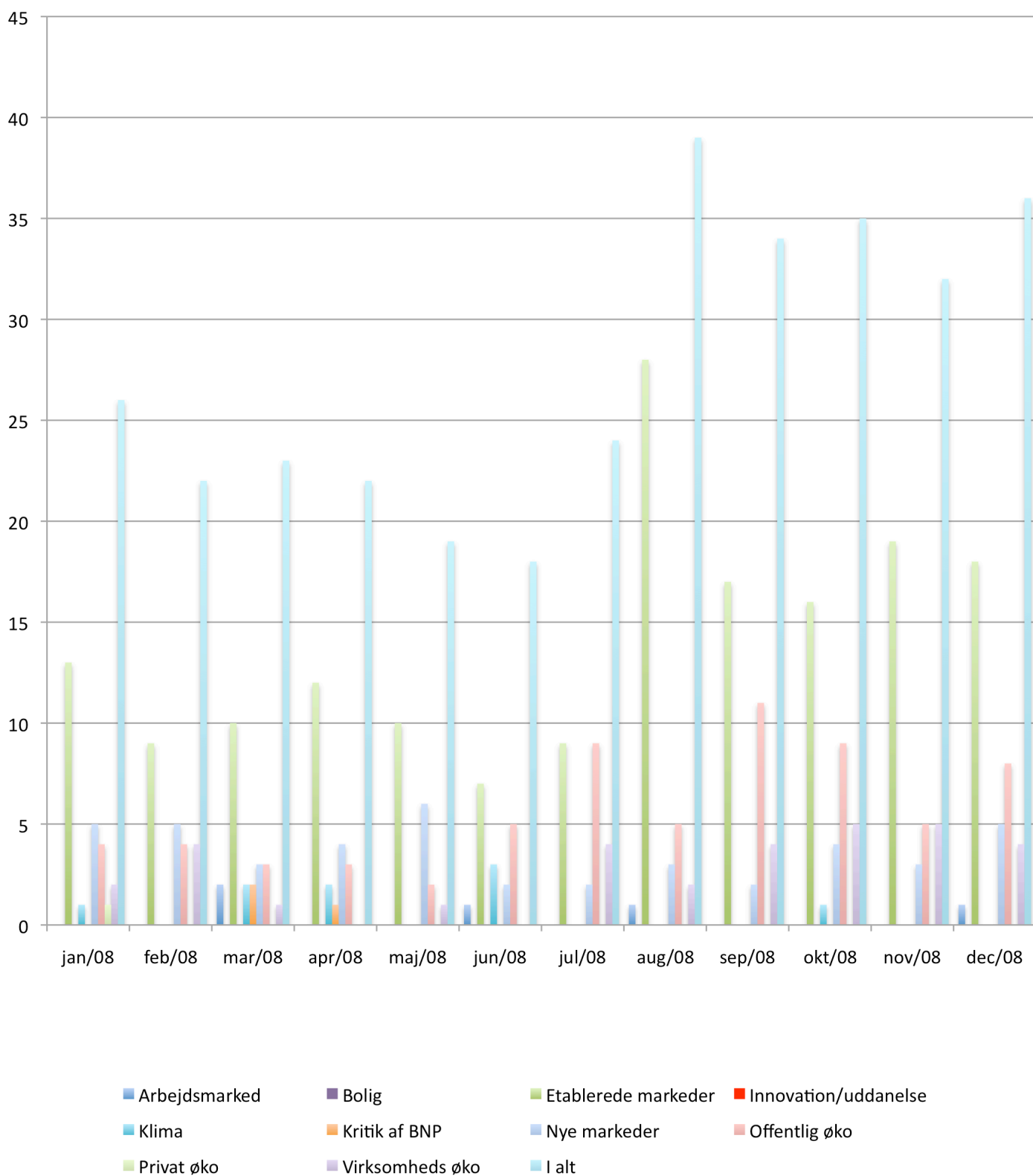
Bilag 2: Oversigt over artikelantal og udslagsgivende begivenheder

Oversigt over artikelantal og antageligt udslagsgivende begivenheder 2001-2011

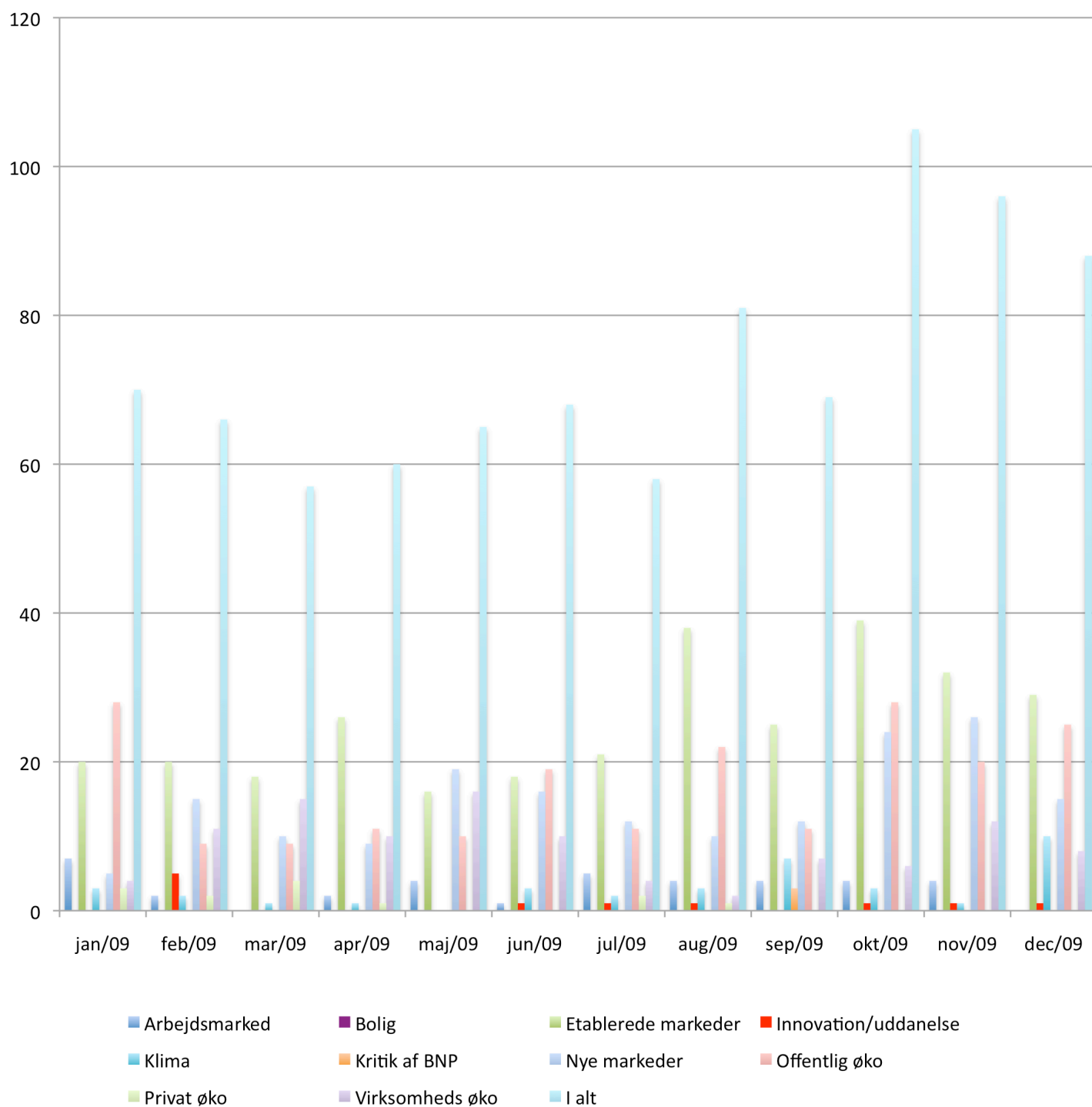
Bilag 3: Artikelantal og kategorier 2008

2008

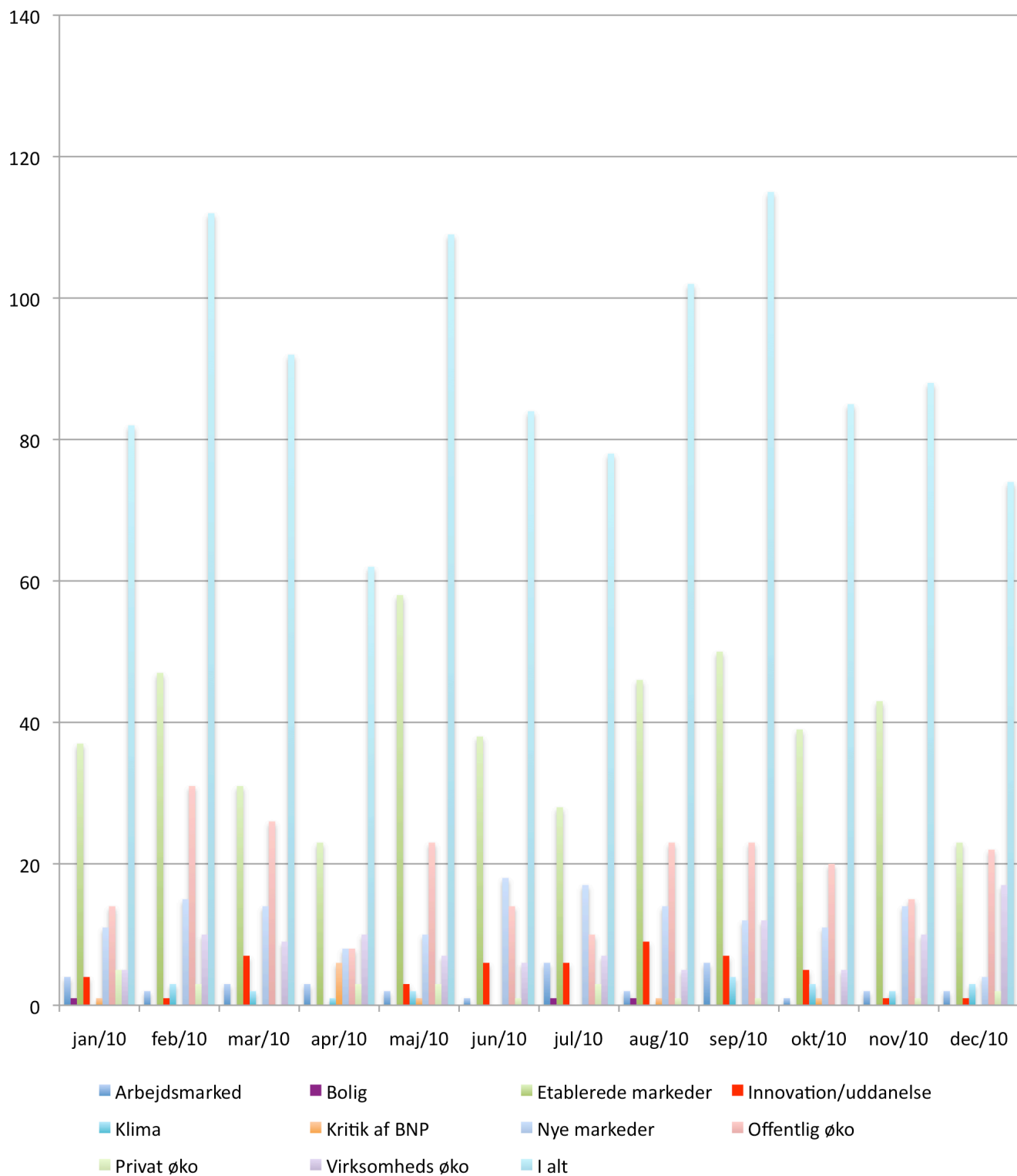

Bilag 4: Artikeloversigt og kategorier 2009

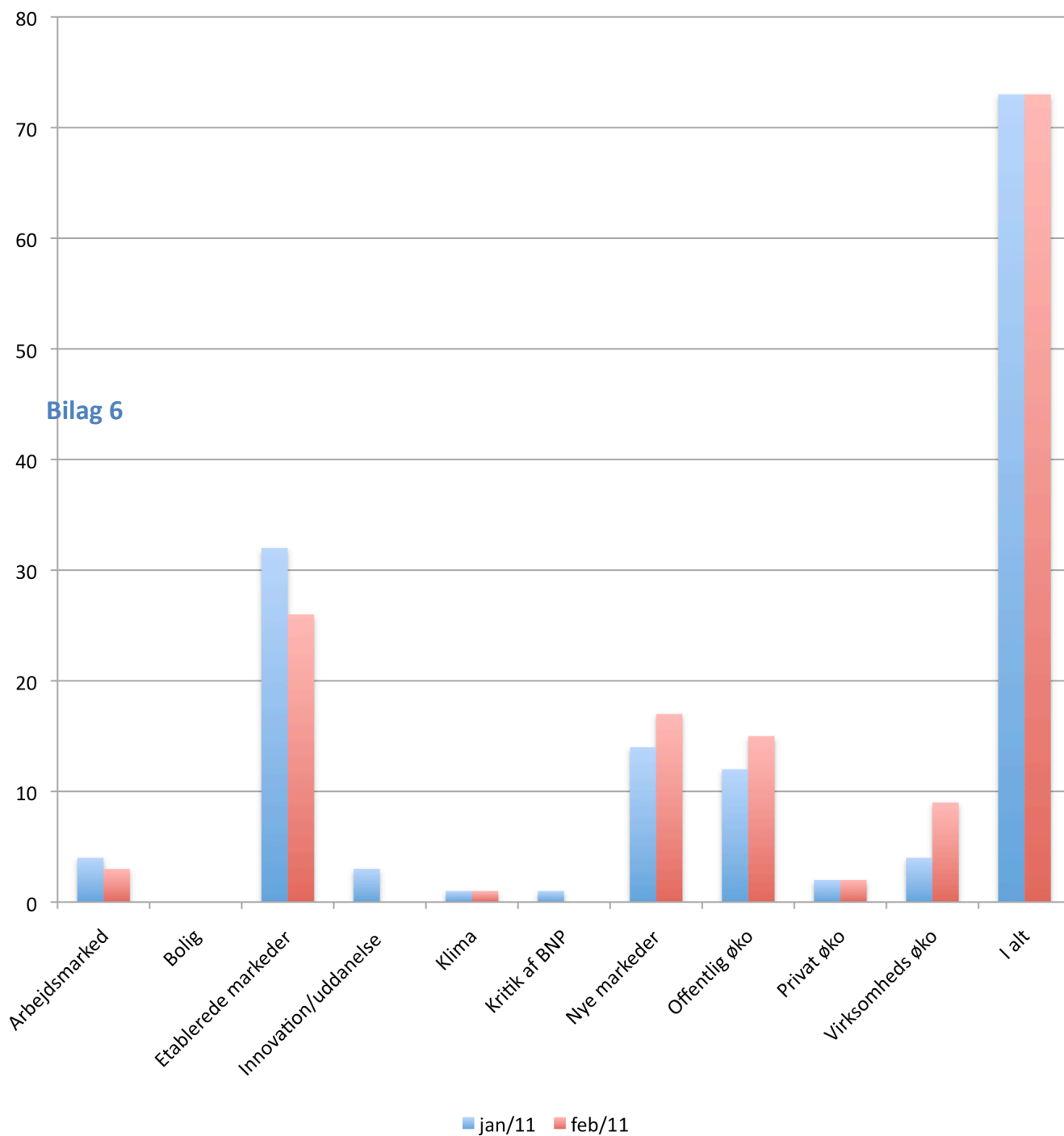
2009

2010

2011

Bilag 7: Eksempel på interviewoplæg

BNP og vækst i Danmark

Baggrundsmateriale for CBS speciale til Paul Lassenius Kramp - Nationalbanken

Ved Stine Vejen Eriksen & Anne Sophie Scavenius - 12.04.2011

Interessefelt

- * Vi ønsker, at vise hvordan økonomiske måleredskaber som BNP ikke blot er simple repræsentationer af en ekstern virkelighed, men fungerer som styringsredskaber, der er med til at skabe vores virkelighed og den måde vi tænker vækst på
- * Vi vil diskutere, hvordan vi kan tænke i vækst på nye måder, der i højere grad tager udgangspunkt i, at vi befinder os i en dynamisk, globaliseret verden, hvor statiske økonomiske måleredskaber må være fleksible og løbende udvikles i sammenhæng med de samfundsmæssige forandringer og miljømæssige udfordringer
- * **Vi mener, at den eksisterende fortælling om vækst er meget ensidig, og vi ønsker at udfordre den måde, vi måler og omtaler vækst på**

Interviewet vil omhandle

- * Den historiske udvikling af måling af vækst
- * BNPs indførsel i Danmark
- * Fordele og ulemper ved BNP
- * Alternativer til BNP
- * Sammenhængen mellem BNP og velfærd

Om os

- * Vi er kandidatstuderende i kommunikation og erhvervsøkonomi på Copenhagen Business School.
- * Stine Vejen Eriksen har beskæftiget sig med politiske forhold, og var i hele 2009 ansat på Den danske ambassade i London, hvor hun har beskæftiget sig med dansk-engelske miljørettede og politiske interessefelter bl.a. COP15.
- * Anne Sophie Scavenius har en erhvervsbaggrund i hhv. moderne kunst og forbrugsgoder. Derudover har hun arbejdet som konsulent. Anne Sophie har en international profil, da hun i forbindelse med sin uddannelse og arbejde har boet i London, Berlin & Manila.

Kontaktdetaljer

Stine Vejen Eriksen
Tlf. +45 26 79 39 80
stineve@gmail.com

Anne Sophie Scavenius
Tlf. +45 22 22 33 63
anne.sophie@klintholm.dk

Interviewspørgsmål

1. Nationaløkonomiens historie

- Hvordan har den måde vi måler vækst på udviklet sig gennem tiden?
 - Med hvilke konsekvenser?
 - Hvordan målte man økonomisk vækst før BNP?
- Hvilke tidspunkter i nationaløkonomiens historie har været interessante – hvornår har der været nogle skelsættende/forandrende begivenheder som er værd at bemærke?

2. Indledende om BNP

- Hvordan er BNP opstået, under hvilke behov, samfundsomstændigheder m.m.?
- Hvilke aktører var afgørende, da BNP blev indført (politikere, økonomer, medier etc.)?
- Hvilke alternativer var der til BNP på indførelsetidspunktet?
- Hvorfor er det endt med, at BNP er det foretrukne måleredskab?

3. Hvad kan BNP, og hvad kan den ikke (BNP som performativt)?

- Hvilke begrænsninger ser du overordnet for BNP?
- Synes du at BNP er et brugbart måleredskab for vækst?
 - Hvor er det evt. mangelfuldt, set i relation til, at det benyttes til noget andet end det var tiltænkt?
- Hvilke alternativer er der til at måle vækst i BNP, som du ser det, og kan de løse de mangler, der er ved BNP?
- Hvem har interesser i, at velfærd bliver opgjort i BNP (og omvendt)?

4. Perspektiveringer omkring BNP og vækst

- Hvad mener du, sammenhængen mellem velstand og velfærd er?
- Hvad er din holdning til den offentlige debat og sammenhængen mellem ”velstand”, ”velfærd” og ”vækst”, som den kommer til udtryk her?
- Hvilken betydning ville det have, hvis vi ophørte med at benytte BNP?
- Hvordan ser den måde, vi måler vækst på ud i fremtiden?
 - Hvorfor og med hvilke konsekvenser til følge?

Bilag 9: Kodningsdisplay

Problematiseringer:

Kritik af BNP-fokus:

Kritik af vækst-fokus:

Kritik af kritikken:

Problematisering af mangel på BNP-fokus i klimapolitik:

Intertekstualitet:

Alternativer:

Intentionalitet:

Vækst-ord:

BNP skallen:

Rationaler:

Økonomisk rationale:

Alternativ økonomisk rationale:

Grønt rationale:

Vækst rationale:

Uddannelsesrationale:

Kreativitetsrationale:

Mod-vækst rationale:

Akademisk rationale:

BNP lig med magt:

Politisk rationale:

Historisk rationale:

Menneskeligt rationale?

Beskæftigelsesrationale:

Vækst som sport eller konkurrence eller løb:

Vækst som eventyr:

Vækst som maskine:

Regerings mål for Danmark:

Ansvarsplacering under rationaler:

Virksomhedernes ansvar:

"Vores" ansvar:

"Vores del af verden" (også grænsedragning):

De arbejdsløse skyld:

Personligt ansvar (selvregulering):

Bankerne

Grænsedragning:

Økonomer/almindelige mennesker:

Politikere/almindelige mennesker (evt. arbejdsløse):

Os/dem (bedre stillede lande/mindre privilegerede):

Danmark vs. verden:

Arbejdsløse vs. den gode borger:

EU/Danmark:

Rige/fattige:

Aktører

Penge:

BNP:

Vækst:

Passiv aktør:

Ledigheden:

Klimapolitikken:

Bankerne:

Forbrugerne:

Økonomer:

Krisen:

De små og mellemstore virksomheder:

De store virksomheder:

Ny mentalitet + ny betallingsvillighed:

Danskerne:

Ekstra + ideer:

Bilag 10: Referat fra konferencen "Hvad kommer efter Green Wash?"

Hvad kommer efter grønvask?

Det handler om at få nogle konkrete og forståelige visioner og skildringer på banen. Væk med dommedagsretorikken og ind med megatrends, byudvikling, dialogbaseret innovation og teknologiske commitments. Det er ikke greenhushing eller reklameindustriens endeligt, der kommer efter grønvask. Der er til gengæld brug for en mere seriøs tilgang til markedsføring af grønne og bæredygtige initiativer: "De grønne" skal være positive, men holde op med at smide blomster og græs efter alting.

Den 11. februar blev der på det CO2-neutrale Hotel Crowne Plaza afholdt en non-profit konference om, hvordan man undgår greenwash og sikrer en mere ansvarlig kommunikationspraksis. Konferencen: "Hvad kommer efter greenwash?" var arrangeret af Dansk Standard, Grafisk Arbejdsgiverforening, Crowne Plaza, InterfaceFLOR og PR-Partner og havde bl.a. Connie Hedegaard, Forbrugerombudsmanden Henrik Øe og Per Meilgaard fra Mandag Morgen som oplægsholdere.

Tæppeproducenten InterfaceFLOR åbnede konferencen med at konstatere, at grønvask ikke handler om, at man kommer til at lave en fejl af uvidenhed, men at klima- og miljøbudskaberne bliver til klicheer, hvis virkemidlerne begrænser sig til blomster og grønt græs. Og grønvasken får også konsekvenser for de "uskyldige" firmaer, fordi forbrugerne bliver skeptiske og kyniske. Firmaerne er derfor nødt til at udvise gennemsigtighed, ærlighed og disciplin.

Hav altid din jurist inden for rækkevidde

Forbrugerombudsmand Henrik Øe fortsatte advarslen til de "useriøse" virksomheder, som mest driver miljørigtig og bæredygtig virksomhed i pr-afdelingen. Han gav en kort intro til sin nye 40 siders **vejledning om miljørigtige og etiske påstande i markedsføringen**, som har til formål at hjælpe de seriøse virksomheder med at kommunikere om miljø og etik - og gøre det sværere for de useriøse.

Hvis et firma vil lancere sig på at være grønt eller miljørigtigt, så er det forpligtet til at bevise, at alle dets produkter er blandt den bedste tredjedel på markedet, målt ud fra et livscyklus-perspektiv. Firmaet må kunne fremvise uafhængig dokumentation, og de er nødt til konstant at vide, hvor de er på markedet. Ellers kan markedsføringen blive vildledende. Ombudsmanden anbefalede generelt, at reklamebureauer og kommunikationsafdelinger har tæt kontakt med firmaets jurister, når der skal udarbejdes reklame og pr, for også billeder og layout skal vurderes juridisk.

BNP er en forældet målestok

Connie Hedegaard kom på visit fra Bruxelles og slog et slag for den positive fortælling om klimaet – det skal ikke blive trist og bøvlet, mennesker skal kunne handle på det, mente Connie. Hun luftede også ideen om, at vi skal væk fra at måle vækst i BNP: "Det er paradoksalt, at vi bliver ved med at måle vores vækst på den måde. Der er ting, der bliver målt i BNP, som er fuldstændig vanvittige", insisterede EU-kommissæren. I stedet mente Connie Hedegaard, at vi skal skabe økonomiske incitamenter til at lave grønne investeringer, det skal gøres enkelt at gøre det rigtige, og forbrugerne skal have gode grunde til at efterspørge klima- og miljøvenlige produkter.

"Jeg har også grønvasket"

Efter pausen blev vi lovet, at der ville komme lidt bekendelser fra kommunikationsfolk, der selv

havde været med til at grønvaske. Det lød befriende, for der kan godt gå lidt for meget sport i at være hellig og selvhøjtidelig, når man er blandt bæredygtige kommunikatører. Men det holdt desværre ikke stik. Kristian Jørgensen fra Nepenthes fortalte i stedet om skurkene i miljøkommunikationen, som typisk er firmaer, der har meget på spil i den grønne dagsorden, fx olieselskaber som Statoil og store bilfirmaer som Toyota. Coca Cola skruede også helt op for de grønne virkemidler under COP 15, efter at de, som Kristian Jørgensen sagde, **”havde smidt lidt planter i en plastikflaske”**.

Gode typologier

Kristian Jørgensen havde nogle gode typologier – bl.a. en lille liste over ”syndere” i de grønne reklamer:

1. Det skjulte bevis
2. Det manglende bevis
3. Det svage bevis
4. Det irrelevante bevis
5. Det falske bevis
6. Det mindste af to onder

Coca Colas ”PlantBottle” gjorde sig skyld i mindst to af disse fejl – dels er det irrelevant at reklamere med, at plastikflasken er 100 nedbrydelig, da dette gælder for alle plastikflasker, dels er det et temmelig svagt bevis at kalde det ”bæredygtigt”, blot fordi man tilføjer lidt plantemateriale i en plastikflaske. Derudover bruger Coca Cola deres eget miljømærke, som trækker betænkeligt meget på det kendte genbrugsmærke.

Fra Nepenthes kom heldigvis også nogle gode råd til markedsføringsafdelingen, bl.a.:

- Vær forsigtig med bio og grøn teknologi
- Drop blomsterne
- Husk at miljø er andet end klima
- Kend debatten og find ud af, hvad der er konsensus om
- Samarbejd med modstandere og vagthunde
- Hav al dokumentation klar, inden du markedsfører
- Reklamen skal være afbalanceret

Livscyklus og prioritering af værdier

Hos Force Technology mente de ikke, det var viljen, men snarere kompetencerne der mangler. De havde fx haft fat i Kristeligt Dagblads reklame **”Til dig, der gerne vil læse miljørigtig avis”**. Blot fordi man trykker på FSC-certificeret papir, har man ikke adgang til at kalde sig ”miljørigtig” – det kræver nemlig, at man har fået foretaget en uafhængig livscyklus-vurdering. Så Kristeligt Dagblad måtte til lommerne og ændre kampagnen.

Så kom Jonas Engberg fra IKEA på banen. Og det var befriende – for selv om han ikke indrømmede at have begået grønvaske, så problematiserede han alligevel koncernens forhold til bæredygtighed. Som han sagde ”Vi er måske bedre til at fortælle, hvad vi gerne vil som virksomhed end til at fortælle, hvad vores medarbejdere skal gøre”. En intern undersøgelsen havde vist, at der var stor forskel på, hvor mange medarbejdere der kendte IKEAs grønne og etiske værdier – det gjorde næsten alle – og hvor mange der vidste, hvordan de skulle efterleve værdierne i jobbet – det gjorde kun lidt over halvdelen.

IKEAs sustainability manager mente, at det nok skyldtes en manglende prioritering af de interne budskaber i virksomheden og en generel manglende gennemslagskraft i den interne

kommunikation. Se det var da selverkendelse! Løsningen lå i at kæde forretningsplanen sammen med bæredygtighed og fokusere på de temaer, der er nære i den enkelte afdeling – fx er det ikke hos lagermedarbejderne, de nødvendigvis skal vide noget om bæredygtig skovdrift, men her skal de til gengæld vide noget om, hvor vigtigt det er at undgå skader på produkterne, fordi spild er et miljøproblem.

De hårde facts: Mærker, certificeringer, miljøvaredeklARATIONER, beregnere

Dansk Standard hjælper bl.a. virksomheder med at blive certificeret efter Svanen og Blomsten. Her inddeler man miljømærkerne i ”De gode, de onde og de virkelig grusomme”. De gode mærker er livscyklus-baserede og inddrager mange forskellige klima- og miljøparametre, og så er de koblet på en uafhængig kontrolinstans. Eksempler er – ikke overraskende – Svanen og Blomsten. De ”onde” mærker er ”single issues”, fokuserer kun på en del af problemet og foregår som selvdeklarering. Et eksempel er Coca Colas ”PlantBottle”.

De virkelig grusomme kan sættes på hvad som helst, selv om der i produktionen indgår skadelige materialer eller brugen af produktet ikke er særlig miljøvenlig. Et eksempel er i følge Dansk Standard forbrugermærket **Windmade**. Hvorfor? Fordi man ikke automatisk står med et miljøvenligt produkt i hånden, blot fordi det er fremstillet ved hjælp af vindenergi. Mærket kan eksempelvis både sættes på klorinflasker og firhjulstrækkere, uden at disse produkter er særlig gavnlige for miljøet.

Danmarks Naturfredningsforening var gået i gang med at blive certificerede efter **ISO 26001** – den nye danske standard for bæredygtighed. Foreningens formål er i forvejen, at ”Danmark skal blive et bæredygtigt samfund”, så hvad var mere nærliggende end at gå i gang med at certificere bæredygtigheden i foreningen selv? Certificering efter ISO 26001 er dog ikke for tøsedrenge – da man skal igennem en liste på flere A4-sider med temaer, der skal endevendes. Udover miljø- og klimainsatsen handler det også bl.a. om forbrugerrettigheder, menneskerettigheder, velfærd og trivsel på arbejdspladsen. En særlig udfordring for en medlemsorganisation med mange frivillige er, hvordan man får de frivillige til at rapportere på alle målene. Men der er gode sideeffekter, fordi man får mere styr på organisationen og bliver klogere af al den registrering.

Just give me the numbers!

Grafisk Arbejdsgiverforening har ligesom Danmarks Naturfredningsforening arbejdet med miljøspørgsmål i mange år, og i dag er ca. 80% af den grafiske produktion eksempelvis svanemærket. Et af de store emner i GA er diskussionen om, hvorvidt internettet er mere miljøvenligt end tryksager. Dette er der endnu ikke nogen kortlægning af, bl.a. fordi det er svært at sammenligne brugen af henholdsvis tryksager og elektronisk information. Til gengæld tilbyder GA en klimaberegner, hvor kunden over telefonen kan få oplyst, hvilken klimapåvirkning en given papirkvalitet, trykfarve, transport osv. vil have. En fælles europæisk webbaseret klimaberegner forventes at være funktionsdygtig i løbet af foråret 2011. GA stiller desuden en del værktøjer til energibesparelser til rådighed på **sin hjemmeside**.

I InterfaceFLOR, hvor de siden midt 90'erne har arbejdet med bæredygtighed, er mantraet for markedsføringen ”Cut the fluff – just send me the epd”. Marketing skal væk fra at handle om det ”hurtigste”, det ”største”, det ”første” osv. og i stedet blot præsentere forbrugeren for en miljøvaredeklaration (epd). En pointe er også, at man beskriver det hele, men at man ikke behøver at være verdensmester. Dette indlæg udløste en heftig diskussion blandt deltagerne om, hvor meget forbrugerne kan overskue. I den ene ende hævder nogle, at forbrugerne kun forstår miljømærket –

ikke miljøvaredeklarationen. Vi skal nå at købe x antal produkter, og vi kan ikke overskue al den information, når vi er i supermarkedet. I den anden ende lyder det, at vi er nødt til at opdrage forbrugerne – og at forbrugerne gerne vil have konkret og detaljeret information om, fx hvor meget CO₂, de udleder ved at købe og bruge et bestemt produkt.

I have a dream

Efter en lang række idealistiske oplæg var det forfriskende med en bundpessimistisk udmelding fra Mandag Morgens Per Meilstrup, som lagde ud med at gøre forsamlingen opmærksom på, at vi kan sidde med nok så mange fine strategier, mærker og gode intensioner, men her 20 år efter Earth Summit og Brundtland-rapporten har vi stadig ikke knækket kurven. Forbrugerne og politikerne har stadig ikke fattet det. Og det skyldes i følge Per Meilstrup, at klima og miljø ikke skal formidles som tal og teknik, men som noget, der handler om mennesker: ”Vi er blevet suget ind i en verden af begreber, som er sort snak for de fleste”, som han sagde.

Med et klip fra **Martin Luther Kings I have a dream-tale** pointerede Meilstrup, at det handler om at få nogle konkrete og forståelige visioner og skildringer på banen. Væk med dommedagsretorikken og ind med megatrends, byudvikling, dialogbaseret innovation og teknologiske commitments. Meilstrup berettede i øvrigt om et nyt projekt, Mandag Morgen har i værksat sammen med blandt andre Københavns Kommune, Dong Energy og Realdania: **GreenGrowthLeaders**.

Projektet går ud på at skabe en vision om, hvordan en bæredygtig verden kunne se ud og ikke mindst et nyt sprog, der kan overbevise den brede befolkning om, at det er det rigtige: ”Måske skal vi sige ”gode jobs” i stedet for ”grønne jobs” eller ”sund fornuft” i stedet for ”ansvar”, foreslog Per Meilgaard.

Samarbejde mellem ”de gode” og ”de onde”?

Greenpeace og Danwatch sluttede – den efterhånden meget lange – dag af med at berette om, hvordan de hver især holder øje med skurkene i klima- og miljøhistorien. Greenpeace har ikke noget i mod gode historier, men de insisterer på hele tiden at sætte spot på, hvad der er på spil. Greenpeace inddeler også i hhv. ”de gode” og ”de onde” – hvem arbejder vi sammen med, og hvem arbejder vi imod? To af de virksomheder, der har fået Greenpeace’ kærlighed at føle, er fødevarereproducenten Nestlé og Unilever, der bl.a. producerer Dove. Unilever satte med en imagereklame fokus på etikken omkring vores vestlige skønhedsideal, hvor piger skal være skelettynde. I sig selv et meget bæredygtigt tiltag. Men Greenpeace var ikke tilfredse, for samtidig ødelægger Unilever angiveligt regnskove i Asien, fordi de udvinder palmeolie til Dove-produkterne. Så organisationen lavede et modtræk med kampagnen **”Dove onslauther”**.

Den sidste diskussion handlede om, hvorvidt det er bæredygtigt, at ”vagthundene” indgår partnerskaber med kommercielle interessenter. Greenpeace gør det ikke, mens andre NGO’er som fx Verdensnaturfonden gør. Fordelen kan være, at man kan få de grønne ind og være med til at prikke til nogle af de ting, virksomheden måske ikke selv er opmærksom på. Ulempen er, at hvis alle indgår partnerskaber, kan det blive meget svært at have en bred og åben debat om, hvad der foregår.

Kilde: Elisabeth Halskov Jensen: <http://www.kommunikationsforum.dk/elisabeth-halskov-jensen/blog/hvad-kommer-efter-groenvask>

Bilag 11: Referat af interview med John, Smidt, De Økonomiske Råds Sekretariat

Hvordan har den måde vi måler vækst på udviklet sig gennem tiden?

Starten af forrige århundrede, hvor BNP fik en veldefineret position.

BNP er opbygget i et internationalt setup, for at måle nationale forskelle

FN har arbejdsgrupper som sidder med statistiske grupper, som definerer, hvordan man skal behandle forskellige elementer i produktionen

Der bliver flere og flere serviceydelser – det bliver sværere at ”tælle”

Publikation: Bent Thage, Nationalregskabet (start her)

Økonomiske historikere fører tallene tilbage til før DK's statestatik var opfundet: Niels Kærsgaard

Landbrug → industrisamfund; nye behov for at tilpasse begreberne, og der opstår finansielle produkter; hvordan håndterer man Swats og futures m.m.

Skepsis omkring, om BNP er et godt mål for produktionen; mange har lavet korrektioner til BNP, eks. de, der vil opgøre et grønt BNP, hvor forurening og naturressourcer indregnes. Naturressourcer tæller i BNP – men er det egentlig produktion? Man tager noget olie, der har ligget i jorden, og sælger den. Det lægger op til, at man kan korrigere BNP, og en måde, man prøver at komme længere ud omkring det er begrebet ”ægte opsparing”: bliver nævnt i hans kommende vismandsrapport, som kommer i februar. Man prøver grundlæggende at gøre nationalformuen op, og kigge på ændringer. Nationalformuen = BNP. Men når vi forbruger, er det ikke noget der akkumuleres i formuen. Hvis vi bruger ud af naturressourcer er det sådan set noget der får nationalformuen til at falde. Vi bliver gladere, fordi vi har et forbrug, men ikke rigere. Vi kan investere i bedre sundhed, i bedre miljø, i mere uddannelse, og det er sådan nogle ting, som er varianter af ægte opsparing.

Uøkonomiske faktorer; lykkeforskning er gået hen og blevet moderne. Hvordan er udviklingen ”lykke” eller ”velfærd”, som indeholder noget helt andet end vi kan måle i BNP eller ægte opsparing. Et eks. er værdien ”fritid”. Fx hvis enkeltpersoner skal arbejde mere, eller hvis vi opsiger efterlønnen, kan vi få en stigning i BNP, men det bliver på bekostning af andre faktorer. BNP og bedre offentlige finanser er ikke det ultimative mål for at optimere.

Hvorfor startede man med at bruge BNP til måling af vækst?

Det er et fundamentalt spørgsmål som, når man arbejder med det til hverdag, man aldrig stiller sig selv.

Det handler om at kunne måle værdien af de transaktioner, der bliver omsat på markedet. Eks. sort arbejde er en del af den markedsræssige økonomi. Men gør-det-selv arbejde er ikke en del af produktionen. Men man prøver at sige, hvad det er der bliver omsat på markedet. Men hvorfor har man eks. ikke værdi af eget forbrug. Man kan ikke oversætte BNP til velfærd. Hvorfor gør man så det? Værdien af gør-det-selv arbejde : hvad skal man bruge den til? Det er ikke et beskatningsobjekt. Den er svær at måle. Det vigtige er, at man opgør noget, man kan måle. Bevidst

om, hvad det er man ikke har med. Så må man have supplerende målinger af det, man ikke har med. Eks. spørgeskemaer om hvor mange timer man bruger på dit og dat.

Hvilke alternativer er der til at måle vækst i BNP, som du ser det, og kan de løse de mangler, der er ved BNP?

Man går efter noget andet. Den store diskussion går i, om man skal indarbejde det i nationalregnskaberne som sig selv. Det er hvad DK's statistik støtter. Det har den lange tradition, og forfinet og man har styr på swap og futures og intellektuelle rettigheder. Men Danmarks statistik kan eks. godt lave andre opgørelser over rent drikkevand osv. Men at begynde at inddrage evnen til at læse et udvidet BNP – vi kommer ud i noget, hvor prissætningen er ekstremt usikker. Så det man har med i BNP er noget, hvor man har en rimlig sikker opgørelse af prisen på tingene, og som man derfor kan sammenligne priser på basis af. Men værdien af rekreative områder, eks. en skov i København, antal fugle m.m. – det kan man ikke gøre op i tal til BNP. Man ødelægger BNP, hvis man begynder at inddrage ting, man ikke kan måle, og som man ikke kan sætte en værdi på.

Værdien af ejerboligere: hvordan opgør man det? Det er ikke noget, der bliver omsat på et marked. Hvad er værdien af at bo i en ejerbolig. Det ved vi med lejeboliger. Men det ved vi ikke om ejerboligere. Vi kan importere nogle størrelser.

Den anden store ting, man ikke har gode tal for er den offentlige sektor: vi kan ikke sætte pris på output, eks. at han sidder og taler med os. Man måler i, hvad det er der bliver solgt fra fabrikken. Det gør det diskutabelt, men hvis man ikke havde det med ville man få problemer med internationale sammenligninger, så det ville ikke give mening at kigge på et BNP uden den offentlige sektor.

Hvad er fremtidsperspektivet for BNP?

Jeg har ikke fantasi til at vi ikke beholder BNP som kernen for national økonomi. Men – hvad er det vi får velfærd af? Det er forbrug. Man har noget indkomst, som man ikke investerer, som man får glæde af i fremtiden. Så når man måler i modeller, hvad velfærd er, så er det ikke BNP man måler på. Når vi laver prognoser, gør vi det ud fra BNP og højkonjunktur/lavkonjunktur m.m. Men når vi er over i modelverdenen, og skal vurdere om en skatteomlægning er en god eller dårlig ide, så vil vores modeller både kunne sige noget om, hvad der sker med BNP når vi gøre det her, og derudover har man nogle direkte mål for nytte, som grundlæggende og lidt firkantet kan siges at være en vigtig sum af privat forbrug, offentligt forbrug og fritid. Privatforbruget stiger, men herfra skal vi fratrække fritiden. Hermed vil man kunne sige noget om nytten, men det er ikke noget vi kan lave internationale sammenligninger af. Eks. kan man godt sammenligne nytteværdien i gamle dage med nu. Der er semi-filosofiske overvejelser vi kan gøre os. Kvalitetstid er noget nyt, men mange faktorer påvirker opgørelsen af værdien af fritid. Men det prøver vi at tage højde for i modelberegninger. Miljøværdiforhøjelser. Hvis vi hæver miljøafgifter kan vi få bedre miljø, men det bliver på bekostning af måske mindre fritid osv.

Hvem har en interesse i at beholde BNP, og hvem har den modsatte interesse?

Jo mere grøn man er – jo mere alternativ man er – jo mere man har særinteresser, eks. lægeverdenen, så vil man mene, at der skal noget andet til end BNP. Hvis du er meget grøn har man måske ikke noget imod BNP som sådan, men der mangler noget, vigtige elementer. Der skal en masse andre størrelser ind i opgørelsen af et lands velstand/velfærd. Det er utopi at forestille sig, at man får disse supplerende faktorer lagt ind. Hvad er værdien af at reducere børnedødelighed? Det tror jeg ikke man kan få ind, men jeg tror på, at man kan få autoriserede satellitregnskaber, så det bliver nogle avancerede måder, man opgør ting – her er lønnen på dagsordnen lige nu.

For nogle år siden var nogle fyre overbeviste om, at man skulle korrigere BNP.... Defensive udgifter: brandslukning, politi, militær. Japan jordskælv – BNP øges. Sådan nogle defensive udgifter skaber en ekstra afskrivning i kapitalapparatet. Så har vi sværere ved at producere det efterfølgende år. Men den produktion, som brandvæsenet har stået for, indgår på lige fod med det, at producerer ting. Men der er også en værdi i at slukke en brand, og det er derfor det har en pris. Men det er ikke noget der har vundet værdi i Danmarks Statistik. Om man har en produktion, der øger velfærden, eller vi får en mand ud, der reparerer et tv der er gået i stykker – det er underligt, at en katastrofe kan give højere BNP. Men det er en økonomisk aktivitet. Det er ikke nytte, selv de der bliver fundet i live vil opfatte det som vældigt lykkeskabende. Det er den økonomiske aktivitet som bliver målt.

Hvad er virksomheder og erhvervslivets interesser?

Vi har en værdi i at have et fælles sprog, et fælles referencepunkt. Ord betyder noget, og tal betyder noget i nationalregnskabet. Der er nogen, der kommer til at tolke det som om, at det siger en helt masse. ”det er også de økonomer der siger, at alt kan måles i BNP” – det siger de ikke. Men det er et praktisk redskab til sammenligning. Og så er det klart, at det skal benyttes i sammenhæng med eks. grønne satellitregnskaber. Jeg tror ikke på, at der er nogen, der synes vi skal gå væk fra det. Statistikvirksomheder skal skelne mellem forslagene der kommer fra NGO’er osv. Men det er ikke det samme som, at det er dårligt at måle på børnedødelighed. Men børnedødelighed er ikke en økonomisk aktivitet. Det bliver for diskutabelt, hvad for nogle priser man sætter på tingene. Jeg tror ikke på, at der er nogen der ønsker at nedlægge BNP. Så det er fint hvis der er nogen der vil lave spørgeskemaer om hvordan folk har det.

Hvordan ser du BNP i den offentlige debat?

Vi føler at alternativerne bliver overset. Fordi de er mere ad-hoc, er de ikke lige så systematiserede. Det kommer an på hvilke lande, vi sammenligner os med. En af styrkerne ved BNP er, at det er en veldefineret måde, vi gøre det på. Men når vi begynder at komme ud i undersøgelser af eks. børnedødelighed, også når vi snakker med læger eller andet personale fra sundhedsvæsenet, så vil de sikkert lave undersøgelser der sammenligner med Sverige og Nordjylland osv. Så jeg vil da tro, at det også, også når vi taler om de varme lande, så er der en masse andre parametre, der er vigtigere at måle på end børnedødelighed osv. Der er noget mere fundamentalt man måler på – sunde mennesker, der får samfundet til at køre rundt. Når vi taler om CO2 har man også nogle begreber der. Jeg er selvfølgelig økonom og nok lidt skadet på den måde. I DK har vi haft vækst på dagsordnen. Personligt er jeg lidt skeptisk mht til at bruge vækst. Der er nogle andre størrelser, man hellere burde måle på. Vækst er reelt set produktivitet man taler om. Men produktivitet er bare BNP divideret med antal af arbejdstimer lagt i et land. Man får korrigeret for landet størrelse og

arbejdsstyrke. Meget af diskussionen omkring vækst går på produktivitet, men hvor BNP står centralt. Når man sammenligner med Danmark og med andre lande har vi et.... Vores arbejdsstyrke, kvinder er på arbejdsmarkedet, så vi har en relativt stor arbejdsstyrke i fht størrelsen på vores land. Til gengæld har vi færre arbejdstimer, med det er sådan nogle ting der gør, at USA's bnp er højere pr person. Men det som vi som økonomer interesserer os for er mere produktiviteten som vækstforum. Jeg tror at ultimativt kan man sige, at produktiviteten, væksten, er det der gør det muligt med stigende privatforbrug. Vi kan måske godt være tilfreds med vores materielle velstand i dag. Men jeg tror på, at vi på et tidspunkt bliver kede af det, hvis ikke vi har den samme velstand som vores naboer. Så vil vi ikke være tilfredse med vores niveau. Den der ide om noget relativt er essentielt, når man skal forstå hvorfor folk er negative.

Den offentlige debat: vi bruger udtrykkende meget flydende i fht velfærd og bnp osv.

Jeg kan sagtens bruge bnp og velstand som synonyme. Men velfærd, der er meget mere end det! Der er det her med arbejdstid, fritid m.m. det er væsentligt mere end det. Og det kan udvides til det ekstreme, så vi kommer helt ned i det psykiske arbejdsmiljø. Det er kropumuligt at måle, det er ikke nationaløkonomerne der skal måle det, og det skal ikke blandes ind i bnp for det er fuldstændigt uhåndterligt.

Hvordan ser den måde, vi måler vækst på ud i fremtiden?

Nye brancher opstår. Hvordan håndterer man det. Noget af det der er på tegnebrættet er den offentlige sektor, hvor man vil begynde at lave to opgørelser af værdien af den offentlige sektor. Man tilføjer mål af indikatorer for output.

Grundlæggende har jeg svært ved at forestille mig at der sker noget voldsomt ved BNP, men jeg kan da håbe på, at med de grønne regnskaber osv. at der gradvist opstår konsensus om hvordan man håndterer disse ekstrar faktorer.

I økonomisk råd er det ofte at der opstår et behov for at værdisætte disse udefinerbare faktorer, eks. trafikstøj. Hvad er værdien af trafikstøj – det er en miljøbelastning. Det kan man måle via spørgeskemaer, måling i sygdom, måling af værdien af et liv osv. Det foregår på akademisk plan i forhold til forskning i, hvordan man værdisætter ting som ”et liv”. Men der er godt nok lang vej frem før vi er enige om, hvad koster klimaet, hvad koster et kilo CO2 osv. Det er noget, der er stor forskning i, men det er rigtig svært når det ikke bliver omsat på markedet – man kan ikke købe CO2 på markedet, det er der ikke nogen pris i. Finansministeriet har lavet en kagebog over hvordan man laver samfundsmæssig cost-benefit analyser, men det er ikke ophævet på samme måde til lov som opgørelsen af BNP. Det er i højere grad guidelines.

Hvem har ansvaret for at strukturere disse alternativer?

Politikerne skal efterspørge meningsfulde opgørelser, og sammenligninger mellem tid mellem lande. Og andre samfundsdebattører skal efterspørge det samme – det her satellitregnskab. Og så skal forskere og Danmarks Statistik svare på disse efterspørgsler, og svare på, hvordan man kan opsætte disse satellitregnskaber.

I det omfang, at der ikke er nogen penge, har det rigtigt lange udsigter. Jeg tror det er noget der er sindssygt dyrt at få op og stå. Det er ikke noget der kommer til at ske foreløbigt. Men jeg tror, det er en proces, og der kommer mere og mere af det gradvist. For miljø er der ved at opstå nogle præmisser og autoriserede satellitregnskaber – det gør Danmarks regnskaber allerede.

BNP = produktion.

Det andet = udvikling

Hvad er din holdning til den offentlige debat og sammenhængen mellem ”velstand”, ”velfærd” og ”vækst”, som den kommer til udtryk her?

Øget BNP vil betyde øgede skatteindtægter for den offentlige sektor. Ofte er velfærd noget man får fra den offentlige sektor. Man kan købe sig til mere velfærd. I den forstand er der en kobling.

En anden måde at se det på er, at hvis vi kan øge BNP er vi blevet rigere, så kan vi købe noget andet, eks. dieselfilter til vores biler. Vi kan veksle det til fritid. Vi kan vælge at bruge den noget større velstand til fritid – så falder vores BNP, men vores velfærd er større. Det er et udtryk for den økonomiske velstand, som så kan bruges til noget, der kan give velfærd. Det er lige som det rene drikkevand i Afrika, det er fundamentet for noget der er vigtigere.

Miljø på vækstdagsordnen

Miljømodsatninger; eks. energiforbrug – der kan vi lægge så store afgifter at vi ikke kan producere så meget og det går ud over BNP. Vi kan også vælge at lægge smarte afgifter, så man måske kan producere det samme, men man producere noget andet, eks. mere service og mindre fremstilling. Eks. kan det importeres fra Kina. Jeg tænker i restriktioner under hvilket vi ønsker at maksimere BNP. Vi har nogle målsætninger, som begrænser vores muligheder for et forøget BNP.

Regnskaber på nettet

Modelberetninger; man har en model, hvor man starter med at sige, at vi har en nyttefunktion. Man måler hvor mange kroner skal man give forbrugerne for at deres nytte ryger op på det niveau det var en gang. Ækvivaleret variation.

Nytten = fritid + forbrug

Det gælder om at maksimere nytteværdien

Udover blot at kigge på privatforbrug, sætter man en værdi på fritid.

NB. Der er ikke tidspunkter i dette interviewreferat, da interviewet er optaget med programmet ”photobooth”, som ikke tilbyder denne funktion.

Bilag 12: Referat af interview med Paul Lassenius Kramp, Nationalbanken

Hvilke begrænsninger ser du for BNP?

Bruttoopgørelse – tager ikke højde for brug af natur etc. Hvis man forbruger meget af sin kapital eller naturressourcerne medregnes det ikke (01:30). Det tager ikke højde for helbredsting og fordelingen af velfærd i samfundet (02:00). Der er ikke en række problemer ved udelukkende at fokusere på BNP.

Hvorfor er BNP det bedste måleredskab?

Det er det bedste vi har, fordi det samler på aktiviteten. Og aktiviteten er vigtig, fordi den er stærk korreleret med arbejdsløsheden og ”det er sådan noget, som vi alle sammen går op i” jf. Okuns lov (02:40)! Stærk sammenhæng mellem arbejdsløshed og BNP. Det er ikke fordi BNP er et unikum – industriproduktionen ville kunne det samme. BNP rammer bedre i forhold til skatteindtægter, hvilket er rart, når man skal planlægge de offentlige budgetter. Det er et mål, som kan mange ting på en gang (03:39). Det siger noget om, hvor rige vi er: Givet man er rig er man typisk også lykkeligere (03:54) – om ikke andet sundere. Har en bedre forventet levetid. Man kan arbejde mindre, der er ikke borgerkrig, man har tag over hovedet. Det er korreleret med de ting, som det ikke måler direkte, men som kommer med ind (04:24). Derfor tror jeg, det er sådan et godt begreb (04:30).

Forskel på den måde det er tilset på og den måde det bliver brugt på? Vi ser nogle ting, der bliver overset.

I det omfang man udelukkende fokusere på det, kan man potentielt komme til at træffe dårlige beslutninger (05:10). Men igen vækst og velfærd i alle de analyser man kan lave går hånd i hånd. Det er svært at fokusere på, at planlægge politik hvor folk skal svare på et spørgeskema om de er blevet lykkeligere, for det er utrolig lidt konkret (05:40). Den forventede levetid skal gå op... så er det en masse ting, der skal forbydes (rygning, drikning, tvangsmotion etc.), men øger det lykken? Man må prøve at maksimere de forbrugsmuligheder man har (06:18).

Miljøet bliver ikke indregnet. Vi kan opbruge vores naturressourcer. Sammenligning med Kina.

Det er svært at sammenligne BNP vækst i udviklingslande og udviklede lande (06:50). Du kan øge en produktivitet mere i udviklingslande (den første gravko giver mere vækst end den anden). Nærmest per automatik vil væksten være højere i udviklingslande end i udviklede lande (07:20). Man kan ikke sige, at Kina har en høj vækst fordi de nedbryder naturressourcer (07:40). Produktivitet – derfor har vi en lavere vækst end Kina. Ikke demokratisk land - Hvis man forudsætter, at det ikke er onde mennesker, der styrer landet og hvis de gerne vil noget godt for Kina, så må man gå ud fra at øge forbrugsmulighederne for Kina er vigtigere end de ødelægger noget skov og noget natur her og nu (08:20). PT er det vigtigere for folk at få tag over hovedet end at gå en tur i en skov – det kan selvfølgelig ændre sig hen ad vejen og det er heller ikke sikkert det er den rigtige beslutning (08:30). De tager formentlig hensyn til det også, men vægter anderledes (09:00).

Ser du nogen alternativer til at måle vækst i? Økonomisk vækst bliver sat lig med vækst i velfærd? HPI? HDI?

Jeg synes generelt, de er svære mange af de der mål (08:55). Datamaterialet er utrolig dårligt og dårligt udviklet. Man kan måske gøre det bedre, men det er vanskeligt. Hvad er værdien af de naturressourcer som vi bruger? Det er utrolig svært – men det betyder ikke, at man ikke skal tage det med i overvejelserne (10:25). Overinvestere i Grøn Energi? Hvordan skal man bruge ressourcerne? Skal man undgå global opvarmning eller brødføde Afrika? (10:50). Vi ved ikke om, man gør det rigtige. Brødføde Afrika hjælper ikke de rige lande, men det gør det, at undgå global opvarmning, så det er måske derfor fokus er der (11:00).

Når de overordnede mål bliver sat i BNP, er der nogen ting, der bliver tilsidesat som f.eks. miljø der ikke bidrager til det overordnede mål ("At det bliver tilsidesat?" siger han med undrende stemme)

Både ja og nej – det at man bliver rigere gør, at man har råd til at tænke på miljø – råd til at sætte vindmøller op, hvis man er meget fattig har man ikke råd til det (12:10). Og om det kvæler miljødebatten – det ved jeg ikke. Personligt føler jeg, at det gør den ikke, jeg synes, der er masser af debat om miljø herhjemme og globalt set det ved jeg ikke (12:20).

Magtstrukturer. Kunne du forestille dig, at der er nogen, der har en interesse i, at vækst bliver opgjort i BNP eller omvendt?

Nej, jeg havde lidt svært ved at svare på spørgsmålet. Miljøorganisationer – så kan det godt være, at man gerne vil have det eksplicit med ind (13:45).

Alternative måleredskaber for svære at opgøre?

Man skal holde det økonomiske for sig. De ting hvor vi har en fælles ramme for, hvordan man kan opgøre det på en nogenlunde ensartet måde. Værdien er produktion, så må man tage de andre ting ved siden af. Det er ikke fordi, der ikke skal være fokus på det, for det er der PIZA undersøgelser etc. Men så bliver det hurtigt at spørge om, om der er penge til at gøre det bedre (14:30). Forudsætning – hvis man vil gøre det bedre koster det penge (14:50)! Det kræver penge og så skal der produceres noget mere (15:15).

Hvordan ser du sammenhængen mellem velstand og velfærd?

Den er høj, men ikke entydig. Vi har en masse figurer – gennemsnit levetid, hvor mange der kan læse og skrive er højt korreleret med indkomst. Folk er lykkeligere jo rigere man er (16:00).

Det er kun, hvis man stiger mere end de omkringliggende lande, at man bliver lykkeligere eller?

Det er der nogen, der mener. Det er lykketeori – hvad der giver lykke f.eks. opfyldelse af mål. Selvom niveauet for BNP er ligegyldigt for lykke, så skal man sætte sig nogle mål og når man har opnået dem, skal man sætte nogle nye og det kan jo ikke gå baglæns (17:00). Selvom niveauet er ligegyldigt er væksten jo stadig vigtig uafhængig af om det forholder sig sådan, så er det i den menneskelige natur, at man vil have mere, det er også det lykkeforskerne siger (17:18). Dynamik – man er interesseret i at få vækst, da det er opfyldelse af mål (17:50).

Der er lande, som ikke bruger BNP med HDI. Hvilken betydning tror du, det ville have?

En stor forvirring! Meget svære at fokusere debatten – blande for mange ting sammen (18:35). Man skal endnu flere lag ned for at finde ud af hvorfor HDI har ændret sig. Jeg er ikke den store tilhænger (19:18).

Hvordan vil måden, vi måler vækst på, udvikle sig i fremtiden?

Det ved jeg ikke. Jeg er heller ikke helt sikker på, at jeg forstår, hvad du mener (19:25).

Om man vil finde flere supplementer vil BNP? BNP står meget alene?

I må nok heller spørge Danmarks Statistik. Man vil også interessere sig for netto afskrivninger, men ikke naturressourcer lige foreløbig. Man aner ikke hvordan man skal værdisætte naturressourcer. Man er langt fra at have et mål, man kan blive enige om (21:00). Man vil gerne et netto NP også og nettoopsparing!

Hvorfor er det så vigtigt, at man har BNP – så man kan sammenligne sig?

Det er et eller andet med. Sammenlignelige lande som har en højere vækst, dem vil vi gerne kigge på, for at se om man kan gøre det bedre og for at få inspiration fra dem som er bedst. Og hvordan bestemmer man hvem, der er bedst, det gør man blandt andet ved at kigge på BNP (22:10)! Men i andre sammenhænge – kigger man på andre ting (ex. PIZA). Det er spørgsmål, om at finde ud af, hvem man skal lære fra og det er noget man gerne vil.

Sammenligne historisk med sig selv?

Det kan man som sådan ikke bruge til noget, men man kan jo håbe, at det betyder, at færre er arbejdsløse og at skolerne får flere midler, bedre hjemmepleje etc. (23:10). Det er det man kan håbe på, at man selv får ud af det.

Afklarende spg. Hvilken slags BNP er det tale om?

Det er ligegyldigt hvilken side, der opgøres fra! Lukket system. I opgørelsen ender det med, at blive det samme (24:15).

BNPs oprindelse. Grundlaget for at man startede med BNP?

Jeg er på tynd is. Det startede under John Keynes i 1930'erne. Man ville have styr på, hvad der foregik. Et forsøg på, at få styr på økonomien (26:40). Gunnar Persson fra KU (Professor i Økonomisk Historie) ved en masse. Bent Thage og Annette Thompsen. Der var ikke meget international sammenligning, da det startede, men det er jo blevet moderne, at finde ud af, hvem gør det bedst og hvad kan vi lære af dem. Redskaber til at identificere, hvem der gør det godt!!! (29:00).

Er erhvervslivet ikke koblet op på BNP i et eller andet format?

Joo, jeg tvivler på at erhvervslivet tænker ret meget på BNP, som sådan (30:30).

Hvem er påvirket af BNP? Hvis man afskaffede BNP?

Det ved jeg ikke! Det påvirker os alle sammen via de beslutninger som politikerne tager på baggrund af gerne at ville skabe vækst. Men det er ikke sådan, at hvis Danmarks Statistik holdt op med at producere BNP, at der ville ske noget radikalt. Forventningen er vel at hen af vejen, ville vi

træffe dårligere beslutninger og dermed står dårligere, dårligere forbrugsmuligheder, dårligere offentlig service (31:36).

Kan man se resultatet af sine offentlige investeringer?

Jo, det vil de da nok gerne, men mere end noget vil de vel se arbejdsløsheden falde og de offentlige finanser forbedret. BNP er et overordnet mål, så er det mål, man vil gerne øge BNP. Målet er ikke at øge BNP, men at forbedre alle de afledte effekter af BNP (reduceret arbejdsløshed, forbedret offentlige ydelser). Det er vel de ting, man gerne vil og måden man opnår det på, er ved at fokusere på BNP (33:30). Det er ikke endemålet, men et måleredskab (33:40).

Hvordan påvirker økonomiske måleredskaber den måde, vi tænker vækst på?

Det er den måde økonomer er skolet til at tænke på (34:20). For at prøve at strukturere vores diskussioner og tankegang, så bruger vi et set-up BNP. Det er for at vi ikke bliver fortabt i en hel masse diskussioner. Men søger, at skabe nogle rammer. Så kan vi diskutere indenfor det. Givet at vi tror på det her, vil det være optimalt at gøre det her. Så er det klar, hvad diskussionen er om. For at danne en fælles ramme – så tænker vi nu en gang som vi tænker også finansmodeller ex. ADAM og MONA. Vi ved godt, at det ikke fuldstændig repræsenterer den danske økonomi, men det giver en referenceramme at tale ud fra, så vi kan strukturere vores samtaler (35:50).

Er det en fordel, at man stadig har de her måleredskaber adskilt?

HDI: Man samler for mange ting – man kommer i hvert fald langt udover, hvad økonomer er vant til at tænke på (36:30). På den måde er BNP måske et økonom begreb, men det samler mange af de ting, som vi tænker på (36:48). Måske optimere samfundet. Det vil lære, det er jo sådan, at pareto optimering – søger for at man ikke kan stille alle bedre. Vi skal prøve at fordele ressourcerne og optimere adfærden, så vi får det maksimale ud af det vi har til rådighed, så vi ikke spilde ressourcer og så bagefter kommer politikerne og må finde ud af hvordan ressourcerne skal bruges og deles rundt. Det er et politisk spørgsmål og ikke økonomisk. Vi sørger for, at det man kan fordele er størst muligt (38:30).

Objektive uligheder?

Stor rapport. Lavet studier af ”den stavnsbundne kvinde” der går derhjemme, der egentlig siger, at hun er meget tilfreds på trods af hun bare går derhjemme. Man vender sig til de rammer, man nu engang lever under. Derfor kan der godt være de her objektive uretfærdigheder, som man ikke får fanget ved at spørge de her damer, der går derhjemme og slaver (39:15).

”Jeg tænker jo nogle gange som sådan en rigtig økonom og har nogen gange lidt svært ved at forstå alle jeres spørgsmål” (41:40).

Paul Lassenius Kramp må ikke udtale mig på vegne af Nationalbanken!

Bilag 13: Referat af interview med Niels Kærgård, København Universitet

Hvordan har den måde vi måler vækst udviklet sig?

3:10 Vækst er ikke noget gammelt begreb. 'Vækst' er kommet til verden i 60'erne. Man har diskuteret det tidligere, men her blev det populært.

04:10 Nationalregnskaberne er skabt til konjunktur og planlægningsformål, ikke til at kigge på vækst. Anbefaler bog: Ole Hyldtoft: De danske nationalregnskabs historie. Han er historiker, og skrev om historiske nationalregnskaber. Har skrevet 3 artikler der omkring.

Hvordan målte man økonomisk vækst før BNP?

05:45 Man målte ikke nationalregnskaber før i tiden. Nationalregnskabet i moderne forstand begyndte at komme i 30'erne og 40'erne. Cains begyndte at komme til verden. Når økonomer tænker begynder de med en nationalregnskabsidentitet ($Y=...$) osv.

Hvilke alternativer var der til BNP på indførelsestidspunktet?

08:00 I 90'erne begyndte det at blive moderne med grønne regnskaber. De nuværende har nogle ulemper – hvor meget skal man tage med? Man begynder at lave 'ægte opsparring', hvor man regner ud, hvad det er vi bruger. I nogle tager vi ikke hensyn til de naturressourcer vi bruger. Hvis man flytter ting ude fra markedet til markedet giver det ikke vækst, eks. kvinder der arbejder i hjemmet tæller ikke med i vækst. Man tillagde derfor de hjemmegående husmødre en bestemt produktion. I gamle dage bagte man sit eget brød, høstede sin egen mad osv. Og i dag kommer der ting ind gennem markedet. Man har flyttet det fra drift til markedet, hvilket viser et løb i BNP – dette kan diskuteres.

Hvordan er BNP opstået, under hvilke behov, samfundsomstændigheder m.m.?

13:00 Cains og BNP er et udspring af den store krise i 30'erne. Der sker et behov for at man får viden om hvordan økonomien ser ud, og hvordan den bevæger sig, og hvordan den udvikler sig de næste år osv. Det har noget at gøre med en større lyst til at styre.

Hvad er det gode alternativ til BNP?

15:50 Som økonom er alternativet noget meget ikke-måleligt. Det er muligt i mindre, konkrete projekter. Men alternativet bliver let diffust. BNP giver et konkret tal. Det er en central variabel. Man kan så overveje, hvad det mangler at have med, fx miljø, fritid osv. Eks. har vi valgt et gode der hedder fritid, som ikke er med i nationalregnskab.

19:00 Der er kommet lykke- og happiness forskning. Økonomerne kalder det nytte, andre kalder det velfærd. Det er klart, at det bliver lidt diffust, og vil blive påvirket af ulykkelige hændelser som 9/11 osv. Men hele happiness litteraturen kan ses som et alternativ.

Hvilke alternativer er der til at måle vækst i BNP, som du ser det, og kan de løse de mangler, der er ved BNP?

20:30 BNP bliver brugt som et udtryk for velfærd, men der mangler en masse faktorer.

21:00 Jeg ser de forskellige index som nogle mål, som man bruger i lande hvor datagrundlaget og svaghederne ved nationalregnskabet er stærkere. I landet hvor en lille del går via markedet, er nationalregnskabstallene væsentligt dårligere end i den danske økonomi, fordi alt foregår over markedet. Og jeg ser derfor at alternativerne hyppigst bruges i udviklingslande, hvor man har et svagt nationalregnskab.

Hvad er din holdning til den offentlige debat og sammenhængen mellem "velstand", "velfærd" og "vækst", som den kommer til udtryk her?

22:20 Jeg ser en generel tendens til, at vi holder fast i det med tal. Hvis man siger et tal til en journalist kommer det i overskriften. Jeg ser et problem i, at hvis man glemmer, at det nationalregnskabsprodukt man har med at gøre, er for styrende for debatten. Hvis man glemmer de ting, der ligger ved siden af, men kun diskuterer det, man måler, risikerer man at debatten drejes ind i noget, der ikke er hensigtsmæssig. Jf. Storm P.: der står en mand og leder under en lygtepæl... en mand kommer forbi, er du sikker på at det ikke er ude i mørket, nej det kan jeg ikke se. For at illustrere, hvad det er jeg er bange for:

24:35 nedsat udvalgt til at undersøge det dyrkningsmæssige. De tal satte vi ind i en model. Resultatet af modellen var, at hvis man ikke havde pesticider, ville det koste 5,3598 milliard. Sundhedsudvalget siger, at det nok ville gå ud over biodiversitet og sundhed, men det kan vi ikke sige noget om. Om det er fordi at det er svært at sige noget om biodiversitet, eller om økonomernes modeller ikke passer til måling ovenstående, om det har noget med tradition at gøre... det er svært at vurdere, hvad biodiversitet er værd.

Hvilken betydning ville det have, hvis vi ophørte med at benytte BNP?

27:00 Hvis vi værdisatte fritid m.m. kunne det godt blive attraktivt at arbejde mindre.

28:10 Kan vi værdisætte nytten af lærkesang? Det er klart at nogle af vores tal er usikre. I cost-benefit analyser er det en stor diskussion at prøve at værdisætte nogle af de andre ting. Hvad er omkostningerne af larm fra flyvere i nærheden af lufthaven osv. Der kan man fx måle i boligpriser.

Som vismand ved man, at man skal være forsigtig med at komme med tal, for journalister har det med at glemme usikkerhederne.

Hvem har interesser i, at velfærd bliver opgjort i BNP (og omvendt)?

31:55 har et eksempel hvor hvis man måler økologi i økonomiske måleredskaber kan det ikke betale sig. Økologer prøver derfor at måle i alternativer – hvordan får vi de bløde værdier med.

Hovedproblemet er, at man godt kan have dem principielt, men at de ikke kan måles.

33:10 Når man laver etiske regnskaber, som nogle banker bruger, er meget kynisk: det er et slør af trivsel blandt medarbejdere m.m. Det bliver noget lyrik ved siden af. Der kan man sige, at styrken ved BNP er, at det er ret kontant.

34:00 Sammenlignelighed mellem lande på basis af BNP: man risikerer at få skæve tal, fordi lande ser forskellige ud. De fattige lande kommer til at se meget fattigere ud, fordi de har mange ting, der ikke går over markedet.

Hvordan ser den måde, vi måler vækst på ud i fremtiden?

37:40 BNP og fremtiden: FN laver nogle manualer osv., der afspejler samfundsudviklingen.

Relativt hurtigt faldt forsøget med at måle hjemmearbejdet faldt ud, og man begyndte at fokusere på miljø og grønne regnskaber. Og på den baggrund kunne man forestille sig, at nogle af de ting, som er svære at måle, det er sådan nogle ting som human kapital osv., ser jeg lidt, at hvis vi har en situation hvor vi begynder at udnytter naturressourcer som vi har gjort begynder vi at kigge i højere grad på grønne regnskaber, og hvis vi i højere grad udvikler os til at være et videnssamfund, ser jeg et højere fokus på at beregne den der humankapital. Så jeg ser en løbende tilpasning, hvor et vigtigt fænomen kommer, som vi ikke håndterer godt nok i nationalregnskabet – hvordan håndterer vi det.

Og så har vi de alternative spor med happiness osv. hvor man siger, det ser ikke så godt ud, vi prøver noget andet.

